

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(Π.Τ.Π.Ε)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΝΤΑΙ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ
ΣΥΜΒΟΛΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

Της φοιτήτριας:

ΚΟΝΤΑΡΓΥΡΗ ΑΡΤΕΜΗ

ΑΕΜ: 1413

E-mail: kontaravri@yahoo.gr

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: κα. ΔΟΜΝΑ – ΜΙΚΑ ΚΑΚΑΝΑ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: κα. ΚΑΦΕΝΙΑ ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ

ΒΟΛΟΣ, 2009

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7213/1
Ημερ. Εισ.: 08-07-2009
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2009
ΚΟΝ

Αφιερωμένη στα αγαπημένα μου πρόσωπα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Από το ξεκίνημα έως και την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής, αποκόμισα σίγουρα πολλές γνώσεις όσον αφορά τις δυνατότητες και τα όριά μου, τις δυσκολίες αλλά και τη χαρά της δημιουργίας που μπορεί ο καθένας να αντλήσει από τη διεκπεραίωση μιας διπλωματικής εργασίας.

Σε αυτό το σημείο αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω θερμά την κυρία Δόμνα – Μίκα Κακανά, καθηγήτρια του Π.Τ.Π.Ε (τμήμα Βόλου) για την ανεκτίμητη συμπαράσταση, την πολύτιμη συνεργασία και την ουσιαστική συμβολή της σε όλα τα στάδια αυτής της προσπάθειας. Οι ενδιαφέρουσες προτάσεις, οι διορθώσεις και οι συμβουλές της, αποτέλεσαν σημαντική βοήθεια για εμένα. Παράλληλα θα ήθελα να ευχαριστήσω και την κυρία Καφένια Μπότσογλου, λέκτορα του Π.Τ.Ε.Α (τμήμα Βόλου).

Ακόμη, ευχαριστώ τους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου και με στήριξαν σε αυτό το πρωτόγνωρο για μένα εγχείρημα. Ευχαριστώ θερμά τους γονείς μου, Αργύρη και Ειρήνη, τον αδερφό μου Αποστόλη και τον φίλο μου Χρήστο, οι οποίοι ήταν πάντα δίπλα μου, σε όλη τη διάρκεια των Πανεπιστημιακών μου Σπουδών. Η συναισθηματική τους στήριξη και η θετική τους ενέργεια σημαίνουν πολλά για μένα. Τους ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου!

Τέλος, να ευχαριστήσω και τις νηπιαγωγούς που με δέχτηκαν στα νηπιαγωγεία και με βοήθησαν να φέρω εις πέρας την έρευνά μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	1
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
1. Παιχνίδι	
1.1 Προσχολική Εκπαίδευση.....	3
1.2 Ορισμοί Παιχνιδιού.....	4
1.3 Είδη Παιχνιδιού.....	12
1.4 Συμβολικό Παιχνίδι.....	15
1.5 Ρόλοι που αναλαμβάνουν τα παιδιά στο συμβολικό παιχνίδι.....	21
2. Ο χώρος του νηπιαγωγείου.....	27
3. Ο ρόλος του/της νηπιαγωγού.....	35
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
4. Μεθοδολογία της έρευνας	
4.1 Στόχος.....	42
4.2 Υποθέσεις.....	42
4.3 Δείγμα.....	42
4.4 Χρόνος και Διάρκεια.....	43
4.5 Μέθοδος.....	43
5. Αποτελέσματα	44
5.1 Παρουσιάσεις χώρου και η χρήση χώρου κάθε τάξης.....	44
5.2 Συνεντεύξεις παιδιών.....	86
6. Συμπεράσματα	104
7. Επίλογος	106
Βιβλιογραφία	107
Παράρτημα 1	111
Παράρτημα 2	157

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια των Πανεπιστημιακών μου Σπουδών στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης (Π.Τ.Π.Ε) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (τμήμα Βόλου) και ειδικότερα στα πλαίσια της πρακτικής μου άσκησης, μου δόθηκε η ευκαιρία να παρατηρήσω επιφανειακά το παιχνίδι και το ρόλο του στη ζωή του παιδιού. Με τη διπλωματική εργασία, όμως, μου δίνεται η ευκαιρία να μελετήσω σε βάθος το παιχνίδι και ιδιαίτερα **το συμβολικό παιχνίδι** των παιδιών κατά τη διάρκεια των πρωινών ελεύθερων δραστηριοτήτων.

Είναι ένα θέμα που με ενδιαφέρει ιδιαίτερα, καθώς το παιχνίδι είναι βασικό και αναπόσπαστο κομμάτι της παιδικής ηλικίας. Ήθελα να μάθω περισσότερα γι' αυτό το θέμα και αποφάσισα να ασχοληθώ πιο εξειδικευμένα με την διεκπεραίωση της διπλωματικής εργασίας. Σκοπός, λοιπόν, της εργασίας είναι η παρατήρηση του συμβολικού παιχνιδιού των παιδιών μέσα στο χώρο του νηπιαγωγείου, καθώς και οι σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στα παιδιά κατά τη διάρκειά του.

Είναι σημαντικό να διατηρήσουμε στο παιδί αυτή τη δύναμη της απόδρασης που συναντάει μέσα στον κόσμο του παιχνιδιού και να το κάνουμε να ανακαλύψει τις δυνατότητές του. Όμως, το παιχνίδι των παιδιών, όσο απλό και να φαίνεται, εμπεριέχει έναν ολόκληρο κόσμο. Έναν κόσμο φανταστικό, που για να δημιουργηθεί χρειάζεται αντικείμενα της καθημερινής ζωής, υλικά από το φυσικό περιβάλλον του παιδιού. Με τη βοήθεια αυτών των μέσων παιχνιδιού δημιουργείται ο κόσμος των παιδιών.

Ακόμη, το παιχνίδι είναι ένα μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, καθώς τους δίνει ευκαιρίες να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους, να εκφραστούν και να ελέγξουν τα συναισθήματά τους, να αναπτύξουν συμβολικές λειτουργίες και να κατανοήσουν τον κόσμο (Ντολιοπούλου, 2006). Επιπλέον, το παιδί μέσα από το παιχνίδι φαντάζεται, δημιουργεί, χαίρεται, αποκτά γνώση και ερευνά (Αυγητίδου, 2001).

Έτσι, η παρούσα εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη: στο **θεωρητικό** και στο **ερευνητικό μέρος**. Το **θεωρητικό μέρος** αποτελείται από τρεις ενότητες: **το παιχνίδι**, με υποενότητες α) *προσχολική εκπαίδευση και παιχνίδι*, β) *ορισμοί παιχνιδιού*, γ) *είδη παιχνιδιού*, δ) *συμβολικό παιχνίδι*, ε) *ρόλοι που αναλαμβάνουν τα παιδιά στο συμβολικό παιχνίδι, τον χώρο του νηπιαγωγείου και τον ρόλο του/της νηπιαγωγού*. Το **ερευνητικό μέρος** αποτελείται από **την μεθοδολογία της έρευνας, τα αποτελέσματα** και τέλος **τα συμπεράσματα-συζήτηση της έρευνας**.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΠΑΙΧΝΙΔΙ

1.1 ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

«Η πνευματική ζωή του παιδιού είναι πλήρης μόνο όταν το παιδί ζει στον κόσμο του παιχνιδιού, του παραμυθιού, της μουσικής, της φαντασίας, της δημιουργίας. Χωρίς αυτά είναι ξερό λουλούδι»

B. A. ΣΟΧΟΜΠΙΝΣΚΙ

Η προσχολική ηλικία είναι η περίοδος της ζωής του παιδιού, κατά την οποία ο περιβάλλον κόσμος της ανθρώπινης πραγματικότητας, γίνεται όλο και πιο προσιτός σ' αυτό. Μέσα από τη δική του δραστηριότητα, δηλαδή μέσα από τα παιχνίδια του και μέσα από την αλληλεπίδραση με τους ανθρώπους γύρω του, το παιδί έρχεται σε επαφή μ' έναν ευρύτερο κόσμο, τον οποίο γνωρίζει και κατακτά με τη μορφή που έχει στην πραγματικότητα (Βοσνιάδου, 1992).

Το παιχνίδι στο νηπιαγωγείο δεν θεωρείται, απλώς, παιδαγωγικά και ψυχολογικά αναγκαίο για το παιδί-νήπιο, αλλά αποτελεί βασικό στοιχείο ορισμού του νηπίου ως παιδαγωγικού υποκειμένου και σημαντικό κριτήριο της αξιολόγησής του. Τα παιδιά στο νηπιαγωγείο παίζουν και πρέπει να παίζουν, για να αναπτυχθούν, να κοινωνικοποιηθούν, να μάθουν, να δημιουργήσουν σχέσεις μεταξύ τους κ.ά. (Αυγητίδου, 2001). Το παιχνίδι είναι η κυρίαρχη δραστηριότητα του παιδιού, ιδιαίτερα στην προσχολική ηλικία. Οποιαδήποτε παιδική δραστηριότητα, απασχόληση ή πρακτική, είναι δυνατό να αποκτήσει χαρακτήρα παιχνιδιού στα πλαίσια των πιο διαφορετικών συνθηκών, θεωρείται παιχνίδι. Αντίστοιχα, παιχνίδι χαρακτηρίζεται οποιοδήποτε αντικείμενο μπορεί σε μια δεδομένη στιγμή να μετατραπεί σε αντικείμενο-παιχνίδι, ανεξάρτητα από την πρωταρχική «κανονική» του χρήση (Γερμανός, 1998).

Στο ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου οι αυθόρμητες δραστηριότητες αποτελούν μια από τις πιο ουσιαστικές εμπειρίες της ζωής του παιδιού και θεωρούνται πρωταρχικό μέσο μάθησης στην παιδική ηλικία. Μέσα απ' αυτές, το παιδί διαπραγματεύεται και ανακαλύπτει τον κόσμο γύρω του, αναπτύσσει τις κοινωνικές του δεξιότητες, εκφράζει συναισθήματα, αποκτά και εμπεδώνει γνώσεις. Εφευρίσκει καινούρια σύμβολα τα οποία αντιπροσωπεύουν την πραγματικότητα, αναπτύσσει πρωτοβουλίες, συγκεντρώνεται σε μια διαδικασία την οποία φέρνει σε πέρας, χρησιμοποιεί τη φαντασία του και τέλος αφοσιώνεται συχνά στον χειρισμό και τον έλεγχο αυτού που έχει γνωρίσει και αναλώνεται σε ότι έχει βιώσει. Με τις αυθόρμητες δραστηριότητες το παιδί δημιουργεί μόνο του το πλαίσιο δράσης που

έχει νόημα και σημασία για το ίδιο. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερο μηχανισμό, που δίνει πρόσβαση στη συμβολική λειτουργία και μάλιστα σ' ένα υψηλό επίπεδο τόσο για ομάδες, όσο και για άτομα. Γενικά με τις αυθόρμητες δραστηριότητες επιδιώκεται η οικοδόμηση ενός μικρόκοσμου μέσα στον οποίο τα παιδιά θα αισθάνονται ασφαλή, θα ενδυναμώνουν τις κοινωνικές τους λειτουργίες, θα αποκτούν αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση και ικανότητες να λύνουν προβλήματα ή να επινοούν άλλες επιθυμητές συμπεριφορές (Σιβροπούλου, 1997).

1.2 ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

«Το αν απασχολείται ή αν διασκεδάζει δεν έχει καμιά διαφορά γι' αυτόν· τα παιχνίδια είναι η απασχόλησή του, δε βλέπει κάποια διαφορά ανάμεσα στις δύο καταστάσεις»

J. J. ROUSSEAU

«Τι είναι παιχνίδι;». Η απάντηση στο ερώτημα αυτό προϋποθέτει την κοινή αναγνώριση κάποιων χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν το παιχνίδι από άλλες δραστηριότητες. Πολλοί μελετητές εξετάζουν το παιχνίδι σε σχέση με τη γνωστική ανάπτυξη, όπως οι Vygotsky (1976), Bruner (1972), Sylva (1977) και Sutton-Smith (1979), οι οποίοι μελετούν το παιχνίδι σε σχέση με τη δημιουργικότητα και τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων. Για τον Piaget, το παιχνίδι δείχνει την ανάπτυξη του σχηματισμού των συμβόλων, η οποία αντιπαραβάλλεται με τη σημαντική μάθηση που βασίζεται στην παρατήρηση (Αυγητίδου, 2001). Το παιχνίδι υπήρξε πάντα μια ιδιαίτερα «απείθαρχη» έννοια, την οποία πρέπει να προσπαθήσουμε να ορίσουμε. Είναι σαν τον Πρωτέα, συνεχώς αλλάζει μορφή (Garvey, 1990). Το παιχνίδι θεωρείται ότι αποτελεί κύρια δραστηριότητα των παιδιών. Είναι κύριο χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας, καθώς παίζει σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση του εαυτού (Αυγητίδου, 2001). Ο Rousseau πρώτος αναγνώρισε τη χωρίς όρια αυταξία της παιδικής ηλικίας και το παιχνίδι ως αυτοσκοπό (Κωνσταντινόπουλος, 2007). Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα το παιχνίδι χαρακτηρίζει το κοινωνικό πρόσωπο των παιδιών (Αυγητίδου, 2001).

Πολλοί ερευνητές από διαφορετικούς επιστημονικούς χώρους, εδώ και πολλά χρόνια έχουν ασχοληθεί με τη δραστηριότητα του παιχνιδιού, φωτίζοντας ο καθένας μέσα από τη δική του οπτική διαφορετικές πλευρές του. Το παιχνίδι αποτελεί μια από τις πρώτες εμπειρίες του παιδιού, που σχετίζεται με την αμοιβαία προσοχή και το ενδιαφέρον των γονιών και συνδέονται όλο και πιο συστηματικά με τις

επικοινωνιακές ανταλλαγές (Garvey, 1990). Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, τα παιδιά εμπλέκονται σε καταστάσεις που αφορούν την επίλυση των προβλημάτων, ανακαλύπτουν νέες ιδέες και γνώσεις μέσα από τη διευθέτηση των συγκρούσεων, αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, μαθαίνουν να ελέγχουν τα συναισθήματά τους, εξασκούνται σε κοινωνικούς ρόλους καθώς και να διαπραγματεύονται και να διευθετούν ζητήματα εξουσίας και ταυτότητας στις υπάρχουσες κοινωνικές τους σχέσεις (Αυγητίδου, 2001). Το παιχνίδι δίνει στο παιδί τη δυνατότητα να υπερβεί όλα εκείνα που το καταπιέζουν, το φοβίζουν και το τρομάζουν και το βοηθά να ξεδιπλώσει με τρόπο φυσικό όλες του τις δυνάμεις (Κωνσταντινόπουλος, 2007).

Το παιχνίδι, από τη μια, βοηθά το παιδί να καταλάβει τον κόσμο των μεγάλων και από την άλλη, το κάνει ικανό να αναπτύξει μια σκέψη ανεξάρτητη από την άμεση αντίληψη των αντικειμένων (Βοσνιάδου, 1992). Κατά τον Cousinet (όπως αναφέρεται στο Houssaye, 2000, σελ.255), «το παιχνίδι είναι πρωταρχική ανάγκη του παιδιού και η εκπαίδευση δεν μπορεί να μην λαμβάνει υπόψη της τη σημασία του».

Ενώ ο Piaget και οι άλλοι ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι ο βαθμός κατανόησης του παιχνιδιού εξαρτάται από το γενικό βαθμό νοητικής ανάπτυξης, ο Sutton-Smith διατύπωσε την άποψη ότι το παιχνίδι είναι ένας αυτόνομος τομέας και εξαρτάται κυρίως από το είδος και το μέγεθος των προηγούμενων εμπειριών του παιδιού σε σχέση με το παιχνίδι (Πανταζής, 1999).

Άλλοι ερευνητές επικεντρώνονται στη συνεισφορά του παιχνιδιού στην κοινωνική ανάπτυξη. Ακολουθώντας αυτήν την κατεύθυνση, ο Rubin (1980) (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 119) δίνει έμφαση στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, η Garvey (1977, Garvey και Knamer 1989) στη μάθηση των γλωσσικών στρατηγικών και ο Corsaro (1985, Corsaro και Eder, 1990) στη συμμετοχή στην κουλτούρα των συνομηλίκων.

Μια άλλη ομάδα τονίζει τις ψυχοδυναμικές προθέσεις. Διαδεχόμενοι τον Freud (1959) και τους προσανατολισμένους στην ψυχανάλυση, κάποιοι ερευνητές, όπως η Fein (1989) θεωρούν ότι το παιχνίδι βοηθά στην αντιμετώπιση του άγχους. Εντούτοις, άλλοι υποστηρίζουν ότι το παιχνίδι είναι αυτοσκοπός και έκφραση των επιθυμιών για την ανάπτυξη της βιολογικής και πολιτισμικής δραστηριότητας ή για τη δημιουργία φαντασιακών καταστάσεων (Αυγητίδου, 2001).

Ο αναπτυξιακός ψυχολόγος Damon (1983) (όπως αναφέρεται στο Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004, σελ. 61) θεωρεί ότι δύο στοιχεία του παιχνιδιού εμποδίζουν τους ερευνητές να φτάσουν σ' έναν εννοιολογικό ορισμό. Πρώτον, κάθε δράση μπορεί να

εκφράζεται σοβαρά ή παιχνιδιάρικα, όπως το να μιλάς με φίλους, να δένεις τα κορδόνια σου, να τρως, να πηγαίνεις στο μπάνιο ή να κάνεις σπορ. Αυτό σημαίνει ότι είναι πολύ δύσκολο να εξαγάγεις κριτήρια συμπεριφοράς που διακρίνουν την παιγνιώδη από άλλες δράσεις. Η δεύτερη δυσκολία είναι ότι υπάρχουν πολλά διαφορετικά στοιχεία που σηματοδοτούν παιγνιώδη συμπεριφορά, αλλά ποτέ δεν συνυπάρχουν στη διάρκεια ενός παιχνιδιού. Έτσι, ο Damon ορίζει το παιχνίδι ως «στάση ή μάλλον προσανατολισμό, παρά ως μια δραστηριότητα αυτή καθ' αυτή». Τονίζει επίσης ότι το παιδί, όταν παίζει, «πλάθει την πραγματικότητα σύμφωνα με τις επιθυμίες και τις ικανότητές του, ενώ όταν ασχολείται σοβαρά με κάτι, ισχύει το αντίθετο. Φέρνει τον εαυτό του πιο κοντά στις απαιτήσεις του κόσμου». Το ίδιο συμπεραίνει και η Garvey, μετά από πολύχρονες μελέτες, ότι είναι αδύνατον να ορίσει κανείς το παιχνίδι ως συγκεκριμένο σύστημα δράσης. Για να το ορίσει, απομονώνει ορισμένα στοιχεία, όπως την απόλαυση κατά τη διεξαγωγή του, τους ενδογενείς στόχους, τα εσωτερικά κίνητρα, την ελεύθερη επιλογή, τον αυθορμητισμό και την ενεργό συμμετοχή του παίκτη (Φρειδερίκου & Φολέρου 2004).

Η Schwartzman (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ.60), ερμηνεύει το παιχνίδι ως το μέσο με το οποίο μαθαίνουν τα παιδιά για τα συναισθηματικά και γνωστικά συστήματα μιας συγκεκριμένης κουλτούρας. Κατά τον Sutton-Smith, το παιχνίδι μπορεί να αφορά τόσο ανοησίες όσο και λογική, τόσο μετασχηματισμό όσο και μίμηση, τόσο αταξία όσο και τάξη. Γι' αυτόν είναι καταλληλότερη η θεώρηση του παιχνιδιού ως «γνωστική δραστηριότητα που απελευθερώνει τη σκέψη», η οποία επιτρέπει τη διερεύνηση τόσο των καινοτομικών, όσο και των στερεότυπων ρόλων. Το παιχνίδι είναι μια πολυσύνθετη δραστηριότητα, καθώς ο χαρακτήρας του δεν μπορεί να περιγραφεί μέσω της παράθεσης ολιγάριθμων στοιχείων, αλλά μάλλον μέσω μιας διαλεκτικής κατανόησης (Αυγητίδου 2001).

Ο Babcock ορίζει το παιχνίδι ως μια εκφραστική δραστηριότητα, η οποία παράγει αντιθέσεις και αλλαγές και η οποία ανατρέπει τις αξίες. Επίσης, ο Bateson τονίζει ιδιαίτερα την επικοινωνιακή πλευρά του παιχνιδιού. Στο παιχνίδι τα παιδιά δημιουργούν σχέσεις και αλληλεπιδράσεις αναμεταξύ τους, όπως και μεταξύ προσώπων, γεγονότων και ιδεών. Το παιχνίδι, κατά τον Launer είναι μια κοινωνική δραστηριότητα, όπου οι ανθρώπινες σχέσεις είναι σημαντικές και βιώνονται μαζί με τους συνομιλήκους (Αυγητίδου, 2001).

Σύμφωνα με τους Schiller και Spenser (όπως αναφέρεται στο Χαραλάμπους, 2001, σελ. 65) «το παιχνίδι προσφέρει διέξοδο στην πλεονάζουσα παιδική ενεργητικότητα. Η ενεργητική εκτόνωση που συνεπάγεται το παιχνίδι επιφέρει

ανακούφιση στο παιδί». Το παιχνίδι λοιπόν, είναι η έκφραση μιας πληθωρικής ενέργειας. Ξεκινά από μια εσωτερική ανάγκη, η οποία απώτερο σκοπό έχει να θέσει σε κίνηση τα ξεκούραστα και υποαπασχολούμενα μέλη (Γέρου, 1984).

Κατά τον Vygotsky (1976) (όπως αναφέρεται στην Αυγητίδου, 2001, σελ. 231) τα βασικά χαρακτηριστικά του παιχνιδιού είναι η φαντασιακή κατάσταση, οι κανόνες και η απελευθέρωση από τους περιορισμούς των καταστάσεων, σε συνδυασμό με έναν ρόλο. Το παιχνίδι, λοιπόν, αρχίζει με μια φαντασιακή κατάσταση, η οποία είναι κοντά στην πραγματικότητα και καθώς εξελίσσεται, προσδιορίζεται ο σκοπός του, ο οποίος και το καθορίζει (Ντολιοπούλου, 2006). Το παιχνίδι είναι αποφασιστικής σημασίας για την ανάπτυξη του παιδιού. Είναι η κύρια δραστηριότητα της προσχολικής ηλικίας. Κύριο χαρακτηριστικό του παιχνιδιού αποτελεί η φαντασιακή κατάσταση, στην οποία «μπαίνουν» τα παιδιά, καθώς το παιχνίδι δίνει ώθηση σ' αυτήν, οδηγεί στην ανάπτυξη της θέλησης, της αφηρημένης σκέψης και της ηθικής συνείδησης. Στο παιχνίδι, το παιδί πρέπει, για παράδειγμα, να συσχετίσει τις επιθυμίες και τις ανάγκες του με τους ρόλους και τους κανόνες του παιχνιδιού. Η φαντασιακή κατάσταση διαμορφώνει την πραγματικότητα ανάλογα με τις επιθυμίες και τις ανάγκες των παιδιών και μ' αυτόν τον τρόπο δίνει ευκαιρίες στα παιδιά να αναπτύξουν την αφαιρετική σκέψη, εφόσον εμφανίζονται βαθμιαία νέες σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα και στα νοήματά τους. (Αυγητίδου, 2001). Συντελείται μια αναπαραγωγή της πραγματικής κατάστασης. Για παράδειγμα, ένα παιδί που παίζει με μια κούκλα επαναλαμβάνει σχεδόν ακριβώς ότι κάνει η μητέρα του μ' αυτό. Αυτό σημαίνει ότι στην αρχική κατάσταση, οι κανόνες λειτουργούν με μια συμπιεσμένη και συμπυκνωμένη μορφή. Υπάρχει πολύ λίγο από το φανταστικό. Είναι μια φανταστική κατάσταση, αλλά γίνεται κατανοητή μόνο κάτω από το φως μιας αληθινής κατάστασης που έχει μόλις συμβεί. Το παιχνίδι είναι μάλλον περισσότερο ανάμνηση παρά φαντασία. Καθώς το παιχνίδι αναπτύσσεται βλέπουμε μια κίνηση προς μια συνειδητή αναγνώριση του σκοπού του. Είναι λάθος να δούμε το παιχνίδι σαν μια δραστηριότητα χωρίς σκοπό (Βοσνιάδου, 1992).

Ο Piaget, στα πλαίσια της θεωρίας της νόησης, ανέπτυξε ένα σχέδιο στο οποίο χαρακτηρίζει το παιχνίδι ως «μεσολαβητή της αφομοίωσης». Υποστήριξε δηλαδή, ότι το παιδί είναι σε θέση να αποκτήσει εμπειρίες από την πραγματικότητα, να τις επαναλάβει, να τις επεξεργαστεί, να τις παρουσιάσει διαφορετικά και να τις κάνει μέρος του εαυτού του (Πανταζής, 1999).

Η ψυχαναλυτική θεωρία, με κύριο εκπρόσωπο τον Freud, πιστεύει ότι το παιχνίδι λειτουργεί καθαρκικά και απελευθερώνει το παιδί από το βάρος των εντάσεων που

δημιουργούν οι πραγματικές καταστάσεις της ζωής (Χαραλάμπους, 2001). Οι ψυχαναλυτές ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την έκφραση αρνητικών ή απαγορευμένων συναισθημάτων μέσω του παιχνιδιού. Ο Freud υποστηρίζει ότι τα παιδιά εκτελούν και επαναλαμβάνουν προβληματικές καταστάσεις στο παιχνίδι προκειμένου να κυριαρχήσουν σ' αυτές. Στο παιχνίδι, το παιδί είναι ικανό να αντιμετωπιστεί το άγχος και την αγωνία που του προκαλούν ορισμένες καταστάσεις, καθιστώντας τον εαυτό του ενεργητικό κυρίαρχο παρά παθητικό θύμα της κατάστασης (Garvey, 1990). Ο Freud προσπαθεί να δώσει στα διαφορετικά παιχνίδια ορισμένες λειτουργίες, καθώς μερικά γεγονότα είναι τόσο δύσκολα που δεν μπορούν να αφομοιωθούν από τα παιδιά. Μέσω της επανάληψης και της παιγνιώδους προσέγγισης αυτών των γεγονότων, γίνεται προσπάθεια ώστε το παιδί να επεξεργαστεί ενεργητικά το προηγούμενος παθητικά βιωμένο γεγονός (Πανταζής, 1999).

Το παιχνίδι, λοιπόν, σύμφωνα με τον Vygotsky, δημιουργεί τη ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξης του παιδιού, καθώς μέσω αυτού υπερβαίνει τη μέση ηλικία του, την καθημερινή του συμπεριφορά. Η Susan Isaacs (1929) συνόψισε την άποψη ότι «το παιχνίδι είναι πράγματι η εργασία του παιδιού και το μέσο με το οποίο μεγαλώνει και αναπτύσσεται» (Αυγητίδου, 2001).

Επιπλέον, ο Huizinga (όπως αναφέρεται στο Χαραλάμπους, 2001, σελ. 64), ορίζει ότι «το παιχνίδι είναι μια εθελοντική δραστηριότητα ή απασχόληση, η οποία πραγματοποιείται μέσα σε κάποια προκαθορισμένα όρια, σύμφωνα με κανόνες ελεύθερα αποδεκτούς αλλά απολύτως δεσμευτικούς, αποτελώντας αυτοσκοπό και συνοδευόμενοι από ένα αίσθημα έντασης, χαράς και από τη συνείδηση ότι είναι κάτι διαφορετικό από τη συνήθη ζωή». Ακόμη, ο Huizinga (όπως αναφέρεται στο Πανταζής, 1999, σελ. 41) διατυπώνει την άποψη ότι το παιχνίδι έχει μια πολιτισμική και δημιουργική λειτουργία, δηλαδή ο πολιτισμός έχει την καταγωγή του στο παιχνίδι, προέκυψε από το παιχνίδι.

Μια βασική αρχή του Froebel (όπως αναφέρεται στο Χαραλάμπους, 2001, σελ. 67) είναι ότι «το παιχνίδι αποτελεί εκδήλωση της ενεργητικότητας του παιδιού και φυσικό μέσο προσαρμογής του στο περιβάλλον και τη ζωή». Μεγάλη αξία έχει το αυθόρμητο παιχνίδι, καθώς συντελεί στην ανάπτυξη της κινητικότητας του παιδιού.

Σύμφωνα με τον Berlyne (όπως αναφέρεται στο Πανταζής, 1999, σελ. 46) το παιχνίδι είναι μια ερευνητική συμπεριφορά, με παρώθηση την περιέργεια. Δρομολογείται μέσω ερεθισμάτων, όπως η έκπληξη και έτσι προκαλείται η περιέργεια. Αν στη συνέχεια περιοριστούν τα κίνητρα, περιορίζεται το ενδιαφέρον.

Ο Hutt κάνει μια διαφοροποίηση ανάμεσα στην ερευνητική συμπεριφορά και το παιχνίδι. Ισχυρίζεται ότι η ερευνητική συμπεριφορά ξεκινά με την ερώτηση «Τι είναι αυτό το αντικείμενο;». Το παιχνίδι, όμως, αρχίζει όταν το αντικείμενο είναι γνωστό και το ερώτημα που τίθεται αυτή τη φορά είναι «Τι μπορώ να κάνω μ' αυτό το αντικείμενο;» (Πανταζής, 1999, σελ. 46).

Κατά τον Thyssen (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 262), δύο ζητήματα πρέπει να τονιστούν. Πρώτον, ότι στο παιχνίδι τα παιδιά επεξεργάζονται και στοχάζονται θέματα από τη ζωή. Και δεύτερον, ότι στο παιχνίδι εκδηλώνουν ικανότητες να ανάγουν σε αφαίρεση και να δομούν πρότυπα, με βάση ιδέες, έννοιες και ουσιώδη χαρακτηριστικά. Αυτό αντικρούει την παράδοση του να γίνονται τα αντικείμενα της μάθησης όσο το δυνατόν συγκεκριμένα.

Κατά τον Schafer (όπως αναφέρεται στο Πανταζής, 1999, σελ. 195), δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι το παιχνίδι ανήκει στις πιο θετικές, επιθυμητές εξωτερικεύσεις της ζωής του παιδιού.

Σύμφωνα με τον Caillois (όπως αναφέρεται στο Γερμανός, 1998, σελ.63), το παιχνίδι είναι δραστηριότητα ελεύθερη, που χάνει το χαρακτήρα της αν πάρει μορφή υποχρέωσης. Έχει το δικό του χώρο και χρόνο, που το διαχωρίζει από τις άλλες δραστηριότητες. Το παιχνίδι είναι απρόβλεπτο ως προς την εξέλιξη και την κατάληξή του, επειδή βασίζεται, ως ένα βαθμό, στην ελευθερία του παιδιού να εφευρίσκει και να διαμορφώνει τη συνέχεια του παιχνιδιού. Υπακούει σε συνθήκες και κανόνες που επιβάλλουν προσωρινά νέους «νόμους», τους μόνους που ισχύουν στο παιχνίδι. Τέλος, βρίσκεται στον κόσμο του φανταστικού, συνδεδεμένο με μια «παράλληλη πραγματικότητα» ή με τελείως εξωπραγματικά στοιχεία.

Οι περισσότεροι μελετητές του παιχνιδιού (όπως αναφέρεται στο Garvey, 1990, σελ.13-14) κατέγραψαν, μετά από μια σειρά παρατηρήσεων, ότι το παιχνίδι:

- 1) Είναι ευχάριστο και διασκεδαστικό. Παρόλο που στην πραγματικότητα δεν παρουσιάζει σημάδια φαιδρότητας, εκτιμάται θετικά απ' αυτόν που παίζει.
- 2) Δεν έχει καθόλου άσχετους στόχους. Τα κίνητρά του είναι ουσιαστικά και δεν εξυπηρετούν κάποιον άλλο σκοπό.
- 3) Είναι αυθόρμητο.
- 4) Απαιτεί αρκετή δραστηριότητα από την πλευρά του παίχτη.

Το παιχνίδι των παιδιών μερικές φορές μπορεί να μας φανεί λεπτεπίλεπτο και χαριτωμένο, θορυβώδες και ενοχλητικό, αφελές ή ενοχλητικά μιμητικό των πράξεων και των αντιδράσεων των ενηλίκων. Η μερική ομοιότητα με τη συμπεριφορά των μεγάλων, η σταδιακή γνωριμία με νέους τύπους παιχνιδιού είναι σημαντικά στοιχεία

του παιχνιδιού. Αν, όμως, παρατηρήσουμε πιο προσεχτικά, μπορούμε να διακρίνουμε συμπεριφορές με εκπληκτική κανονικότητα και συνέπεια (Garvey, 1990).

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η ανάπτυξη και η κοινωνικοποίηση των παιδιών πραγματοποιούνται μέσα από το παιχνίδι και έτσι παγιώνεται το μοντέλο: Παιδί - νήπιο = παιχνίδι = μάθηση = ανάπτυξη. Όταν παίζουν τα παιδιά βασίζονται στο παιχνίδι τους σε ιδέες που αντλούν από το δικό τους κόσμο. Το παιχνίδι, μέσα από την πολυπλοκότητα των ορισμών του εαυτού και των σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά αποτελεί τη σημαντικότερη περιοχή για την κατανόηση της ταυτότητας των παιδιών και των σχέσεων (Αυγητίδου, 2001).

Το παιδί από τους πρώτους μήνες της ζωής του επιδιώκει την επαφή και την επικοινωνία με το εξωτερικό περιβάλλον. Πιάνει με τα χέρια του από πολύ νωρίς αντικείμενα που βρίσκονται στο κοντινό του περιβάλλον, όπως το μπουκάλι με το γάλα, το πιάτο, το κουτάλι, τα δάκτυλα της μητέρας, την μπάλα. Όλα αυτά είναι αντικείμενα με τα οποία το παιδί παίζοντας αντιλαμβάνεται και μαθαίνει τον κόσμο. Κάθε αντικείμενο που πιάνει μπορεί να ξυπνήσει την περιέργειά του και να ενεργοποιήσει τη διάθεση να το αντιληφθεί. Αυτή την ενασχόληση του παιδιού με τα αντικείμενα του περιβάλλοντος, ο Schafer (όπως αναφέρεται στο Πανταζής, 1999, σελ.28) ονομάζει παιχνίδι.

Το παιχνίδι είναι σπουδαίο μέσο της αισθητικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, γιατί σ' αυτό παρουσιάζεται και αναπτύσσεται η δημιουργική φαντασία, ο ρυθμός, η ομορφιά των κινήσεων και η ικανότητα για ανύψωση της σκέψης (Τσιάντζη, 1998).

Το παιχνίδι των παιδιών επηρεάζεται τόσο από υλικούς όσο και από κοινωνικούς παράγοντες. Ως τέτοιοι θεωρούνται οι οικογενειακές προϋποθέσεις αγωγής, η κοινωνική τάξη και ο πολιτισμός, το νηπιαγωγείο και τα παιχνίδια – αντικείμενα (Πανταζής, 1999).

Στα νηπιαγωγεία του Reggio Emilia, η κύρια δραστηριότητα για τα προνήπια και τα νήπια είναι το παιχνίδι. Το παιχνίδι παίζει βασικό ρόλο στην ανάπτυξη, καθώς μέσα απ' αυτό τα παιδιά μπορούν να επεκτείνουν τη «ζώνη της επικείμενης ανάπτυξής» τους. Ακόμα, το παιχνίδι προωθεί τη νοητική και την κοινωνική ανάπτυξή τους. Πιο συγκεκριμένα, αναπτύσσει τη γλώσσα των παιδιών, τη μνήμη, τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους, τη λογική, τον αυτοέλεγχό τους. Τα καθιστά περισσότερο συνεργάσιμα, διευρύνοντας την κοινωνική τους ικανότητα και την ικανότητα να κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων, ενώ η γλώσσα γίνεται το εργαλείο με το οποίο καθορίζονται οι ρόλοι, οι κανόνες και οι στόχοι του. Μέσα από

το παιχνίδι τα παιδιά δημιουργούν φαντασιακές καταστάσεις, χρησιμοποιούν αντικείμενα, πράξεις, λέξεις και ανθρώπινες μορφές του περιβάλλοντός τους, μαθαίνουν κανόνες, υπακούουν σ' αυτούς και συνδέουν τα συναισθήματα με την σκέψη (Ντολιοπούλου, 2006).

Το βασικό παράδοξο στο παιχνίδι είναι ότι το παιδί χειρίζεται μια άγνωστη νοητικά σημασία σε μια πραγματική κατάσταση. Το δεύτερο παράδοξο είναι ότι στο παιχνίδι υιοθετεί τον τρόπο της ελάχιστης αντίστασης, κάνει ότι του αρέσει περισσότερο να κάνει, επειδή το παιχνίδι συνδέεται περισσότερο με την ευχαρίστηση και συγχρόνως μαθαίνει να ακολουθεί τον τρόπο της μέγιστης αντίστασης, καθώς υποτάσσει τον εαυτό του σε κανόνες και απαρνιέται μ' αυτό τον τρόπο αυτό που θέλει, αφού η πειθάρχηση στους κανόνες και η αποκήρυξη των αυθόρμητων πράξεων αποτελούν τη μέγιστη ευχαρίστηση στο παιχνίδι (Βοσνιάδου, 1992). Μέσω του παιχνιδιού τα παιδιά διαχειρίζονται και διαφοροποιούν τη σχέση τους με την πραγματικότητα. Αυτό παρουσιάζει ένα άλλο παράδοξο του παιχνιδιού. Τα παιδιά παίζουν για να ξεφύγουν από την πραγματικότητα, αλλά την ίδια στιγμή έρχονται πιο κοντά στην πραγματικότητα, ιδιαίτερα με το παιχνίδι ρόλων. Προσποιούμενα ρόλους μπορούν να καταλάβουν πώς είναι να είσαι μαμά, μπαμπάς, αστυνόμος, υπερήρωας κ.ά. Όμως, αυτοί οι ρόλοι είναι περιορισμένοι ρόλοι, καθώς είναι εξαρτημένοι από την ερμηνεία της πραγματικής συμπεριφοράς (Wood & Attfield, 2005).

Το παιχνίδι μπορεί να υπάρξει από μόνο του διότι ανήκει στον ιδιαίτερο κόσμο του παιδιού και συχνά περικυκλώνεται από ένα μυστήριο που είναι αναπόσπαστο κομμάτι της παιδικής ηλικίας. Οι φυσικές τάσεις του παιδιού για παιχνίδι αποκαλύπτουν ένα προσοδοφόρο έδαφος στον κοινό πολιτισμό, ο οποίος επηρεάζει τις επιλογές και δραστηριότητες του παιδιού. Το παιχνίδι επιτρέπει στο παιδί να εκφράσει τις εσωτερικές του ανάγκες, αισθήματα, επιθυμίες και συγκρούσεις. Το παιχνίδι των παιδιών επηρεάζεται από τηλεοπτικά προγράμματα, παραμύθια και γνωστές ιστορίες. Το παιχνίδι μπορεί ακόμη να συνεισφέρει στην αρμονική συνεργασία του μυαλού και της προσωπικότητας μέσω της ανάπτυξης της αυτοεκτίμησης, της αυτοαξίας, της αυτοεικόνας και της αυτοάμυνας (Wood & Attfield, 2005).

«Ποια είναι όμως τα χαρακτηριστικά του παιχνιδιού;». Αρχικά, είναι μια ελεύθερη δραστηριότητα. Τα παιδιά είναι ελεύθερα να παίζουν ή όχι, αυτό που θέλουν και για όσο διάστημα το επιθυμούν. Αποτελεί, επίσης, την ικανοποίηση ενός φυσικού ενστίκτου. Αυτά τα ένστικτα γεννούν παράλληλα οργανωμένα παιχνίδια, παιχνίδια φαντασίας και μίμησης. Σημαίνει, ακόμα, γνώση, κατάρτιση και τήρηση

των κανόνων, τους οποίους έχουν επινοήσει οι μεγάλοι και μπορούν να τροποποιήσουν οι παίκτες. Τέλος, είναι ένα συλλογικό φαινόμενο, καθώς η συνεργασία είναι αναγκαία (Houssaye, 2000).

Τέλος, σε όλα τα είδη του παιχνιδιού, όπως παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα, είναι προφανείς τέσσερις τάσεις της ανάπτυξης. Πρώτον, υπάρχουν διαδικασίες βιολογικής ωρίμανσης, αυξανόμενης ικανότητας και δεξιότητας, όσον αφορά τις διάφορες όψεις εμπειρίας. Δεύτερον, κάθε είδος παιχνιδιού, καθώς αναπτύσσεται γίνεται πιο πολύπλοκο και αρχίζει να συνδυάζει πιο σύνθετα γεγονότα. Τρίτον, καθώς αναπτύσσεται το παιχνίδι, οι τύποι του καθορίζονται λιγότερο από τα χαρακτηριστικά των υλικών της παρούσας περίπτωσης και μπαίνουν όλο και πιο κάτω από τον έλεγχο σχεδίων και μελετών. Τέταρτον, καθώς ο κόσμος του παιδιού επεκτείνεται και περιλαμβάνει περισσότερους ανθρώπους, καταστάσεις και δραστηριότητες, αυτές οι νέες εμπειρίες τείνουν να ενσωματωθούν στο παιχνίδι του (Garvey, 1990).

1.3 ΕΙΔΗ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

«Δεν υπάρχει ελεύθερο παιχνίδι χωρίς κανονισμούς, ούτε παιχνίδια που δεν συμπεριλαμβάνουν κάποια φανταστική κατάσταση»

L. VYGOTSKY

Ειδικοί της παιδικής ηλικίας έχουν κατατάξει τις δραστηριότητες του παιχνιδιού σε κατηγορίες, ακολουθώντας κριτήρια τόσο μορφής όσο και περιεχομένου. Ο Jean Piaget (όπως αναφέρεται στο Χαραλάμπους, 2001, σελ. 66, Garvey, 1990, σελ. 18 & Αυγητίδου, 2001, σελ. 204) υποστήριξε ότι το παιχνίδι ακολουθεί τα στάδια της γνωστικής ανάπτυξης του παιδιού και έτσι κατανέμεται σε τέσσερις περιόδους. Πρώτον, *το κινητικό παιχνίδι* (βρεφική ηλικία έως το 2^ο έτος). Το παιδί είναι απασχολημένο στο να αποκτά τον έλεγχο των κινήσεών του και μαθαίνει να συνδυάζει τις χειρονομίες του με τα αποτελέσματά τους. Το παιχνίδι, σε αυτό το στάδιο, συχνά από επαναλαμβανόμενες και ποικίλες κινήσεις. Δεύτερον, *το συμβολικό ή αναπαραστασιακό παιχνίδι* (2^ο έτος έως 6^ο έτος). Το παιδί σε αυτό το στάδιο κωδικοποιεί με σύμβολα τις εμπειρίες του. Το συμβολικό παιχνίδι περιλαμβάνει το υποκριτικό, το φαντασιακό και το κοινωνικό – δραματικό παιχνίδι των παιδιών της προσχολικής και της πρώιμης σχολικής ηλικίας. Έτσι, ένα παιδί μπορεί να παίζει, υποκρινόμενο, για παράδειγμα, ότι γεμίζει μια φωλιά από αυγά, ενώ τοποθετεί μπίλιες μέσα στο καπέλο μιας κούκλας. Σ' αυτό το στάδιο το παιδί έχει

αρχίσει να σκέφτεται και ακόμη αποκαλύπτει το έντονο ενδιαφέρον που αποτυπώνεται στο συμβολισμό ατόμων και αντικειμένων. Τρίτον, *παιχνίδια με κανόνες*. Το στάδιο αυτό αρχίζει με τη σχολική ηλικία. Το παιδί έχει αρχίσει να καταλαβαίνει κάποιες συγκεκριμένες κοινωνικές έννοιες, όπως την συνεργασία και τον ανταγωνισμό. Το παιδί εργάζεται και σκέφτεται πιο αντικειμενικά. Τέταρτον, *ομαδικά παιχνίδια*.

Η Smilansky (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 205) τροποποίησε την παραπάνω κατάταξη, προσθέτοντας την κατηγορία του «κατασκευαστικού παιχνιδιού», όπου τα παιδιά χρησιμοποιούν αντικείμενα με σκοπό να κατασκευάσουν ή να δημιουργήσουν κάτι. Ο Rubin και οι συνεργάτες του (όπως αναφέρεται στο Pellegrini & Smith, 2005, σελ. 115) επέκτειναν την κατηγοριοποίηση του παιχνιδιού της Smilansky σε μια περιγραφή της κοινωνικής (παραλληλισμός και αλληλεπίδραση) και επιθετικής (λειτουργικό, κατασκευαστικό και δραματικό) διάστασης του παιχνιδιού. Ακόμη, ο Rubin και οι συνεργάτες του δικαιολογημένα αναρωτιούνται για την αξιοπιστία της κατηγορίας του «κατασκευαστικού παιχνιδιού» συμφωνώντας με την Πιαζετινή θεωρία η οποία λέει ότι «το κατασκευαστικό παιχνίδι μπορεί να συμπεριληφθεί σε κάποια άλλη κατηγορία».

Όμως, ορισμένα είδη παιχνιδιού δεν εντάσσονται ούτε στην κατάταξη του Piaget ούτε της Smilansky. Αυτά είναι το παιχνίδι σωματικής δραστηριότητας (π.χ., τρέξιμο, σκαρφάλωμα κ.ά.) και το ψευτοπάλεμα (π.χ., ψευτοκαβγάδες, παιχνιδιάρικο μάλωμα, πάλεμα και κυνηγητό), τα οποία λαμβάνουν χώρα σε εξωτερικούς χώρους. Αυτά τα είδη έχουν αγνοηθεί από τους ψυχολόγους και τους παιδαγωγούς, οι οποίοι έδωσαν μεγάλη προσοχή στο κατασκευαστικό και το συμβολικό παιχνίδι (Αυγητίδου, 2001, σελ. 205).

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Vygotsky, το γνήσιο παιχνίδι αρχίζει με τη μορφή του συμβολικού παιχνιδιού των ρόλων. Δεν κάνει διάκριση μεταξύ του μοναχικού και του συλλογικού παιχνιδιού. Αναφέρεται στο παιδί ως μοναδικό σχήμα και περιγράφει το παιχνίδι ως δραστηριότητα ενός μεμονωμένου παιδιού. Το παιχνίδι αρχίζει όταν τα αντικείμενα και οι πράξεις του παιχνιδιού μετατρέπονται σε άξονες οι οποίοι διαχωρίζουν τις έννοιες των αντικειμένων και των πράξεων από τα πραγματικά αντικείμενα και πράξεις. Οι έννοιες και οι ιδέες αρχίζουν να κατευθύνουν τη δραστηριότητα του παιδιού (Αυγητίδου, 2001).

Οι Newson και Newson (1979) και Opie (1969) (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 59) διαχωρίζουν το παιδικό παιχνίδι σε δύο τύπους: στα φαντασιακά παιχνίδια δίχως κανόνες και στα οργανωμένα παιχνίδια τα οποία έχουν

κανόνες. Κάποιοι άλλοι, όμως, όπως η Hardman έχουν απορρίψει παρόμοιες διακρίσεις, υποστηρίζοντας ότι «δεν υπάρχει παιχνίδι δίχως κανόνες ή οργανωμένα παιχνίδια δίχως κάποια φανταστική κατάσταση» (Αυγητίδου, 2001, σελ. 60).

Επίσης, οι Kenneth Rubin, Greta Fein και Brian Vandenberg, προσπάθησαν να ορίσουν το παιχνίδι ταξινομώντας το σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες: α) ως μια σειρά χαρακτηριστικών που προκύπτουν από τις βιολογικές ή ψυχολογικές προδιαθέσεις του παιδιού, β) ως παρατηρήσιμη συμπεριφορά και γ) ως συγκεκριμένο – πλαίσιο (Αυγητίδου, 2001, σελ. 14).

Κατά τις Cohen & Mackeith υπάρχουν δύο κατηγορίες παιχνιδιού: επιστημονικό παιχνίδι (epistemic play) και παιγνιώδες παιχνίδι (ludic play). Το επιστημονικό παιχνίδι (epistemic play) περιλαμβάνει επίκτητη γνώση και πληροφορία, χρησιμοποιώντας τεχνάσματα με λύσεις προβλημάτων, ανακάλυψη και εξερεύνηση, στην οποία τα παιδιά ανακαλύπτουν την απάντηση στην ερώτηση «τι κάνει αυτό το αντικείμενο;». Το επιστημονικό παιχνίδι είναι παραγωγικό παιχνίδι, επειδή προωθεί τη μάθηση. Στο παιγνιώδες παιχνίδι (ludic play) τα παιδιά ανακαλύπτουν την απάντηση στην ερώτηση «τι μπορώ να κάνω μ' αυτό το αντικείμενο;». Το παιγνιώδες παιχνίδι χαρακτηρίζεται από προσποίηση, καθώς τα παιδιά χρησιμοποιούν συμβολικά αντικείμενα (Wood & Attfield, 2005, σελ. 85).

Η Parten (όπως αναφέρεται στο Maimbolwa - Sinyangwe & Thomas, 1991, σελ. 3571) κατέταξε τα παιχνίδια στις ακόλουθες έξι κατηγορίες: α) αδέσμευτες-ελεύθερες δραστηριότητες, β) συμπεριφορά θεατή, γ) κατά μόνος ανεξάρτητο παιχνίδι, δ) παράλληλο παιχνίδι, ε) εταιρικό παιχνίδι και στ) συνεργατικό παιχνίδι.

Ακόμη, το παιδαγωγικό παιχνίδι μπορεί να είναι ανταγωνιστικό ή και μη ανταγωνιστικό. Το μη ανταγωνιστικό παιδαγωγικό παιχνίδι αποβλέπει στη διάθεση του χρόνου όσο και στην καλλιέργεια δεξιοτήτων, όπως το ρίξιμο της μπάλας, το πήδημα επάνω από ένα σχοινάκι, το παίξιμο ενός μουσικού παιχνιδιού κ.ά. Από την άλλη πλευρά, στο ανταγωνιστικό παιδαγωγικό παιχνίδι στόχος είναι η ανάδειξη του καλύτερου παίκτη. Το παιχνίδι αυτό διέπεται από περισσότερους κανόνες και είναι πιο πολύπλοκο από το μη ανταγωνιστικό παιχνίδι (Maimbolwa - Sinyangwe & Thomas, 1991, σελ. 3572).

Τέλος, υπάρχουν τρεις τύποι μοναχικού παιχνιδιού. Το μοναχικό-παθητικό, το μοναχικό-ενεργητικό και το επιφυλακτικό παιχνίδι. Το μοναχικό-παθητικό παιχνίδι περιλαμβάνει την εξερεύνηση των αντικειμένων ή και της εποικοδομητικής δραστηριότητας από παιδιά που παίζουν μόνο τους. Το μοναχικό-ενεργητικό παιχνίδι περιλαμβάνει το δραματικό και λειτουργικό παιχνίδι όταν το παιδί παίζει μόνο του.

Το επιφυλακτικό παιχνίδι χαρακτηρίζεται από την παρατεταμένη παρατήρηση άλλων συνομιλήκων χωρίς όμως το ίδιο το παιδί να χαίρεται ή να συμμετέχει στο παιχνίδι των συνομιλήκων του (Ροντογιάννη, 2007).

Στη συνέχεια, θα επικεντρωθούμε στην παρουσίαση του συμβολικού παιχνιδιού, που είναι και το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας.

1.4 ΣΥΜΒΟΛΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

«Τα παιχνίδια είναι ακριβώς η γενική πρόβα πριν από τη σοβαρή παράσταση του ρόλου που κάθε μέλος της κοινότητας καλείται να παίξει»

J. KENYATTA

Η συμβολή των διαφόρων μορφών παιχνιδιού για τη γνωστική, συναισθηματική, κοινωνική και σωματική ωρίμανση του παιδιού είναι δεδομένη. Γι' αυτό το λόγο το νέο σχολείο πρότεινε το παιχνίδι ως τμήμα των δραστηριοτήτων της προσχολικής αγωγής. Αργότερα, όταν έγινε γνωστή η διαπίστωση ότι το συμβολικό παιχνίδι σχετίζεται με τη γνωστική ανάπτυξη, ενσωματώθηκαν αντίστοιχες δραστηριότητες στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και στη δημιουργία κατάλληλων χώρων στην αίθουσα του νηπιαγωγείου.

Οι καταστάσεις, λοιπόν, στις οποίες παρατηρούνται πιο ευδιάκριτα τα παιδιά να παράγουν νοητικά αντικείμενα είναι κατά τη διάρκεια του συμβολικού παιχνιδιού, το οποίο αποτελεί μεγάλο μέρος του παιχνιδιού των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Το συμβολικό παιχνίδι εμπλέκει τα παιδιά ηλικίας δύο έως επτά ετών πιο σοβαρά ίσως από οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα. Από τη σκοπιά τους τα παιδιά πράττουν κάτι σημαντικό και απολύτως πραγματικό. Κατά τους Stambak και Sinclair (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 144), τα παιδιά αρχίζουν να δημιουργούν σύμβολα γύρω στην ηλικία των δύο ετών. Αυτά τα σύμβολα οργανώνονται σε συστήματα, τα οποία οι Piaget και Garcia (1991) θα αποκαλούσαν αργότερα νοήματα οργανωμένα σε συστήματα συμπερασμάτων και προσαρμογών. Ο Piaget αναγνώρισε ότι το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών βασίζεται στη μυθοπλασία, αλλά πρόσθεσε: «Είναι κάτι πολύ περισσότερο», χωρίς όμως να το διευκρινίσει (Αυγητίδου, 2001).

Η ικανότητα για συμβολική σκέψη αποτελεί σημαντικότερο αναπτυξιακό επίτευγμα του παιδιού, γιατί το καθιστά ικανό να σκέφτεται για πράγματα που δεν είναι αντιληπτικά παρόντα, που συνέβησαν στο παρελθόν ή που μπορεί να συμβούν στο μέλλον (Δαράκη, 1995).

Το συμβολικό παιχνίδι είναι μια από τις σοβαρότερες εκδηλώσεις της μικρής παιδικής ηλικίας. Επειδή το μικρό παιδί βρίσκεται σε αδυναμία να κατανοήσει και να συνυπάρξει με τον πραγματικό κόσμο, καταφεύγει στο φανταστικό παιχνίδι. Με τη μαγική δύναμη του παιχνιδιού κατακτά ό,τι του αρνείται ο πραγματικός κόσμος γύρω του. Το συμβολικό παιχνίδι είναι ένας τρόπος που κάνει το παιδί να παίρνει με τη φαντασία του μέρος στη ζωή των μεγάλων (Δαράκη, 1995).

Μέσα από τη συμμετοχή σε παιχνίδια τα παιδιά γίνονται γνώστες των εννοιολογικών συστημάτων, τα οποία με όρους του Geertz (1975) (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 61), τους δίνουν τη δυνατότητα «να σηματοδοτούν συνωμοσίες και να παίρνουν μέρος σ' αυτές ή να αντιλαμβάνονται τις προσβολές και να απαντούν σ' αυτές». Επομένως, ενώ τα παιχνίδια που παίζουν τα παιδιά –γιατροί και νοσοκόμες, μπαμπάδες και μαμάδες- μπορεί κάλλιστα να αποτελούν ένδειξη «εννοιολογικών δομών που διαπλάθουν ασχημάτιστα ταλέντα», οι οποίες πηγάζουν από και αναπαριστούν έναν κόσμο που ανήκει κυρίως σε ενήλικους, το σημαντικό είναι ότι εκφράζονται και βιώνονται στον κόσμο του παιδιού.

Για το παιδί, το συμβολικό παιχνίδι έχει πολλαπλή σημασία, η οποία αναπτύσσεται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά τη συμβολή του παιχνιδιού στη λύση προβλημάτων και στην εκτόνωση εντάσεων ανάμεσα στο παιδί και στο κοινωνικό του περιβάλλον. Ο δεύτερος αφορά ότι το συμβολικό παιχνίδι βοηθά στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και ο τρίτος αφορά την ενίσχυση της γνωστικής ωρίμανσης, ιδίως με την επίλυση προβλημάτων μέσα από μορφές συνεργατικής συμπεριφοράς και ανάπτυξης της δημιουργικότητας. Η Weinstein προτείνει τον εξοπλισμό της περιοχής του συμβολικού παιχνιδιού με αντικείμενα που έχουν σαφώς λιγότερο καθορισμένα χαρακτηριστικά, έτσι ώστε να δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά για δημιουργικότητα (Γερμανός, 2006).

Κύριο χαρακτηριστικό της προσχολικής ηλικίας είναι η ραγδαία γλωσσική και νοητική ανάπτυξη του νηπίου και η απόκτηση της ικανότητας για αναπαραστασιακή σκέψη. Η αναπαραστασιακή σκέψη εμφανίζεται στο τέλος της βρεφικής ηλικίας, αλλά αναπτύσσεται με ταχύ ρυθμό στην προσχολική ηλικία. Το παιδί γίνεται ικανό να παραγάγει εσωτερικά σύμβολα που αντιπροσωπεύουν αντικείμενα ή συμβάντα. (Βοσνιάδου, 2001). Ο αναπαραστατικός χώρος αρχίζει να διαμορφώνεται σιγά-σιγά στο παιδί, με την εμφάνιση της συμβολικής λειτουργίας (Δ.-Μ Κακανά, n.d.). Οπότε ένδειξη της αναπαραστασιακής σκέψης είναι η εμφάνιση του συμβολικού παιχνιδιού (Βοσνιάδου, 2001). Όταν το παιδί προσποιείται ότι ταΐζει, ντύνει ή πλένει την κούκλα του, αναπαριστά τις ανθρώπινες δραστηριότητες που παρατηρεί στον κόσμο γύρω

του. Αρχικά η αναπαραστασιακή σκέψη είναι πολύ απλή, το παιδί δηλαδή μπορεί να αναπαραστήσει μόνο μια δραστηριότητα, π.χ., μια κούκλα να τρώει ή να κοιμάται. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, η αναπαραστασιακή ικανότητά του αναπτύσσεται (Τσιάντζη, 1998). Στην αρχή, το συμβολικό παιχνίδι εξαρτάται από τα αντικείμενα. Ένα μπιμπερό, για παράδειγμα είναι απαραίτητο για να ταΐσουν μια κούκλα. Όσο πιο ικανά και έμπειρα γίνονται τα παιδιά, τόσο χρησιμοποιούν τα αντικείμενα στο παιχνίδι τους πιο εκλεπτυσμένα. Η φαντασία και η περιέργεια των παιδιών αρχίζουν να συντελούν στο παιχνίδι τους. Τα αντικείμενα προκαλούν τη διασκέδαση, καθώς τα παιδιά μπορούν να κουμαντάρουν τη χρήση τους και να αντιλαμβάνονται τα χαρακτηριστικά των πραγμάτων, ενώ την ίδια στιγμή συνεχίζουν να διευκολύνουν τις κοινωνικές επαφές και να βοηθούν την έκφραση ιδεών και συναισθημάτων (Garvey, 1990). Έτσι, τα παιδιά δεν ενδιαφέρονται πια τόσο για τα αντικείμενα όταν παίζουν συμβολικά. Σ' αυτήν την πιο εξελιγμένη μορφή συμβολικού παιχνιδιού, που ονομάζεται «φάση επεισοδίων» οι αναπαραστασιακές – συμβολικές ικανότητες των παιδιών προβάλλουν ωριμότερες και η δράση και οι συζητήσεις τους γίνονται πλέον ιδιαίτερα πολύπλοκες (Αναγνώστου, 2003).

Όταν τα παιδιά προσποιούνται, αλλάζουν την πραγματικότητα με την φαντασία. Έτσι, η μπανάνα γίνεται τηλέφωνο και για εκείνη τη στιγμή, είναι απλά ένα τηλέφωνο. Όταν η φαντασία τελειώσει δεν υπάρχει κανένας δισταγμός να φάει την μπανάνα. Η Garvey (1999) (όπως αναφέρεται στο Schaffer, 2006, σελ. 235) αναφέρει το παράδειγμα δύο αγοριών, οι οποίοι αρχικά έπαιζαν ένα ρεαλιστικό παιχνίδι εμπλέκοντας ένα τρένο που πήρε φωτιά και καταστράφηκε. Στη συνέχεια πήγαν να το φτιάξουν στο συνεργείο και εκεί ξαφνικά άρχισαν να καταπολεμούν ένα “Everything-Eating-Lamb” που καταβρόχθιζε τη μηχανή. Όταν στη συνέχεια άρχισαν να παίζουν ένα καινούργιο επεισόδιο στο οποίο απειλούνταν από φαντάσματα που ήθελαν να φάνε τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν για την αποκατάσταση του τρένου, το όλο κλίμα βάρυνε για το ένα αγόρι που σταμάτησε και είπε στον συμπαίκτη του «Παρόλα αυτά, εμείς μόνο προσποιούμαστε». Λίγο αργότερα, το άλλο αγόρι του σχολίασε «Δεν υπάρχουν φαντάσματα», πριν τηλεφωνήσει στους κυνηγούς φαντασμάτων για βοήθεια.

Το παιδί, λοιπόν, μπορεί να συμβολίσει μια σειρά από δραστηριότητες οι οποίες σιγά-σιγά συνδέονται σε πολύπλοκα συμβολικά παιχνίδια. Τα συμβολικά αυτά παιχνίδια συνήθως αναφέρονται στις δραστηριότητες οικείων προσώπων (μαμά, μπαμπά, μωρό κ.λ.π.) και αντικατοπτρίζουν το επίπεδο κατανόησης της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα στην οποία μεγαλώνει (Βοσνιάδου, 2001).

Ακόμη, στο συμβολικό παιχνίδι τα παιδιά μπορούν να ξαναζήσουν γεγονότα και σημαντικές εμπειρίες και έτσι να τις κατανοήσουν. Η ευχαρίστηση του παιχνιδιού έγκειται στο ότι εμπειρίες που ξαναβιώνονται μ' αυτόν τον τρόπο μπορούν να τροποποιηθούν για να ταιριάζουν στην ιδιοσυγκρασία και στις επιθυμίες του παιδιού (Glyn & Angele, 1997). Δεν πρέπει να υποθέσουμε ότι το παιδί αντιγράφει την πραγματικότητα, αλλά ότι τη μεταμορφώνει για να τη γνωρίσει (Κακανά, 1994). Τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν ό,τι πρόχειρο υπάρχει προκειμένου να το χρησιμοποιήσουν συμβολικά. Για παράδειγμα το πανί ή η φόδρα, μια ποδιά, μια μπερτα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα από τα παιδιά για να γίνουν, μητέρες, σούπερμαν κ.ά. (Σέξτου, 1998).

Η παρατήρηση του παιχνιδιού ρόλων των παιδιών αναδεικνύει ότι αν και τα παιδιά παίζουν συχνά «θέματα» από την ενήλικη ζωή, όπως μαμάδες και μπαμπάδες, εφαρμόζουν τους δικούς τους όρους στο παιχνίδι, όπως αυτοί προκύπτουν από τις κοινωνικές τους σχέσεις. Μέσα από τα οργανωμένα παιχνίδια τους, τα παιδιά επιφέρουν συμβολικές μεταβολές στον κόσμο που τα περιβάλλει, οι οποίες τους επιτρέπουν να έχουν ένα βαθμό τόσο αυτονομίας, όσο και ελέγχου, σε ένα φαινομενικά ιδιότροπο και περιστρεφόμενο γύρω από τους ενήλικους κοινωνικό κόσμο. Μέσω των φανταστικών πλευρών του παιχνιδιού, το παιδί μαθαίνει να παίρνει τον ρόλο του άλλου, βλέπει τον κόσμο όπως τον βλέπουν οι άλλοι και απομακρύνεται από τις εγωιστικές του θέσεις και απόψεις. Τα παιδιά χωρίζουν το εγώ από το εμένα, που αποτελεί τον κοινωνικό εαυτό (Αυγητίδου, 2001).

Σύμφωνα με τον Leontiev, η βάση του παιχνιδιού έγκειται στο γεγονός ότι το παιδί επιθυμεί να συμπεριφέρεται όπως ο ενήλικος. Επιθυμεί να οδηγήσει μόνο του το αυτοκίνητο ή να κωπηλατήσει τη βάρκα. Όμως δεν μπορεί να εκτελέσει αυτές τις πράξεις, επειδή δεν γνωρίζει και δεν θα μπορούσε να γνωρίζει τους χειρισμούς. «Αυτή η αντίφαση ανάμεσα στις ανάγκες του παιδιού και στην έλλειψη ικανότητας να εκτελέσει τους απαιτούμενους χειρισμούς μπορεί να επιλυθεί, αλλά μόνο μέσα σε μια μορφή δραστηριότητας, μέσα στο παιχνίδι» (Αυγητίδου, 2001, σελ. 256).

Επιπλέον, το παιδί όταν παίζει βρίσκεται σε μια διαρκή εναλλαγή της πραγματικότητας του κόσμου και της πραγματικότητας του κόσμου των παιχνιδιών. Πιο καθαρά αυτό φαίνεται στο συμβολικό παιχνίδι όπου τα παιδιά όχι μόνο βιώνουν και επεξεργάζονται την πραγματικότητα αλλά διαμορφώνουν νέους φανταστικούς κόσμους παιχνιδιών. Όταν το παιδί δημιουργεί με τη βοήθεια ενός αντικειμένου ένα παιχνίδι, δημιουργεί έναν κόσμο στον οποίο ανακαλύπτει τόσο την καθημερινή όσο

και τη φανταστική πραγματικότητα, δηλαδή επιτυγχάνεται η συνεύρεση του εξωτερικού με τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού (Πανταζής, 1999).

Στο Reggio Emilia ακολουθείται μια «πολυσυμβολική» προσέγγιση, η οποία ενθαρρύνει τη νοητική ανάπτυξη των παιδιών μέσα από τη συστηματική έμφαση στη συμβολική αναπαράσταση, καθώς τα παιδιά ανακαλύπτουν το περιβάλλον τους και εκφράζουν στον εαυτό τους μέσα από λόγια, κινήσεις, ζωγραφική, πηλοπλαστική, παιχνίδια και άλλες μορφές έκφρασης. Εκεί τα μικρά παιδιά κάνουν πράγματα που ξεπερνούν τον εαυτό τους. Ωθούνται να ανακαλύπτουν το περιβάλλον τους και να εκφράζονται με όλες τις «γλώσσες» τους (συμβολικό παιχνίδι, λόγο, κίνηση, ζωγραφική, γλυπτική, χτίσιμο, κολάζ, μουσική κ.ά.). Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Malaguzzi χρησιμοποίησε μεταφορικά τον όρο «οι εκατό γλώσσες των παιδιών», για να περιγράψει τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους κατανοούν τον κόσμο τα παιδιά, αναπαριστούν τις γνώσεις τους και οδηγούνται σε υψηλά επίπεδα συμβολισμού και δημιουργικότητας (Ντολιοπούλου, 2006).

Σύμφωνα με τον Vygotsky (όπως αναφέρεται στο Βοσνιάδου, 1992, σελ. 84) το μικρό παιδί ρυθμίζει τις πράξεις του σύμφωνα με την πραγματική και συγκεκριμένη κατάσταση. Στο συμβολικό παιχνίδι, όμως, τα πράγματα χάνουν την δύναμή τους. Ένα κομμάτι ξύλου γίνεται κούκλα, ένα κουτί γίνεται σπίτι και ένα ραβδί άλογο. Η δράση του παιδιού ρυθμίζεται όχι από την άμεση αντίληψη της πραγματικότητας, αλλά από το νόημά της. Μέσα από το φανταστικό παιχνίδι, το παιδί περνάει από το στάδιο των περιορισμών της περίπτωσης στο στάδιο της σκέψης του ενήλικου, η οποία μπορεί να είναι εντελώς ελεύθερη από πραγματικές καταστάσεις. Το παιχνίδι παρέχει ένα μεταβατικό στάδιο προς αυτή την κατεύθυνση, οπότε ένα αντικείμενο, για παράδειγμα το ραβδί, γίνεται ο άξονας για να διαχωριστεί η έννοια του αλόγου, από ένα αληθινό άλογο. Το παιδί ακόμα δεν μπορεί να ξεχωρίσει την σκέψη από το αντικείμενο. Η αδυναμία του παιδιού συνίσταται στο ότι, για να φανταστεί ένα άλογο, χρειάζεται να προσδιορίσει την πράξη του χρησιμοποιώντας ως μέσο «το άλογο-μέσα-στο ραβδί». Για ένα παιδί, η λέξη «άλογο», όταν αναφέρεται στο ραβδί, σημαίνει ότι «υπάρχει ένα άλογο», επειδή νοητικά βλέπει το αντικείμενο πίσω από την λέξη. Στο παιχνίδι ένα παιδί κάνει αυθόρμητα χρήση της ικανότητάς του να διακρίνει τη σημασία από το αντικείμενο χωρίς να καταλαβαίνει ότι το κάνει. Έτσι, μέσα από το παιχνίδι, το παιδί φτάνει σε έναν λειτουργικό ορισμό των εννοιών των αντικειμένων και οι λέξεις αποτελούν τμήματα ενός αντικειμένου. Ο Vygotsky προτείνει ότι το συμβολικό παιχνίδι είναι μέρος της διαδικασίας απελευθέρωσης της σκέψης και της εκφραστικότητας από τα πραγματικά αντικείμενα. Χαρακτηρίζει την

ανάπτυξη του συμβολισμού σαν μια μετακίνηση από τη δράση στην αντίδραση των αντικειμένων που παρουσιάζεται στο αντιληπτικό πεδίο των παιδιών το οποίο παράγεται από ιδέες (Βοσνιάδου, 1992).

Ο Piaget χαρακτηρίζει το συμβολικό παιχνίδι ως εγωκεντρικό, διότι το παιδί προσπαθεί να δώσει στην πραγματικότητα τη μορφή που επιθυμεί να έχει ο γύρω κόσμος. Μονολογεί ή διαλέγεται με τους φανταστικούς συμπαίκτες του και ζει τα φανταστικά γεγονότα με την ίδια ένταση που ζει κανείς τα πραγματικά γεγονότα (Κωνσταντινόπουλος, 2007, σελ. 85).

Μια διαφορά μεταξύ Piaget και Vygotsky είναι ότι ο Vygotsky θεωρούσε πως το συμβολικό παιχνίδι συνιστά μια κοινωνική δραστηριότητα και αποβλέπει στην επικοινωνία, ενώ ο Piaget το θεωρούσε ως ατομική δραστηριότητα (Κωνσταντινόπουλος, 2007, σελ. 36).

Ακόμη, η μετάβαση από τους απλούς πειραματισμούς και μιμήσεις στο συμβολικό παιχνίδι των ρόλων, γίνεται φανερό στα παιχνίδια των κατασκευών. Οι κατασκευές δεν χτίζονται χωρίς επιλογή, αντίθετα έχουν κάποιο συγκεκριμένο στόχο. Ξύλινοι κύβοι, είναι από τα πιο κατάλληλα υλικά κατασκευών, με τα οποία μπορεί το παιδί να κάνει ό,τι του αρέσει. Καθώς και τα συστήματα κατασκευών από τεχνητά υλικά σε μεγάλες μορφές. Τα υλικά αυτά ενισχύουν το παιχνίδι των παιδιών αυτής της ηλικίας (Πανταζής, 1999).

Τέλος, στο κοινωνικό και συμβολικό παιχνίδι αγόρια και κορίτσια, θα γνωρίσουν τις απαγορεύσεις για ότι συγκροτεί το στερεότυπο του δικού τους και του άλλου φύλου (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004). Επειδή το μικρό παιδί βρίσκεται σε αδυναμία να ελέγξει, σύμφωνα με τις επιθυμίες του την πραγματικότητα, καταφεύγει στο φανταστικό παιχνίδι, δηλαδή προφασίζεται ότι είναι σε θέση να κυριαρχήσει το πραγματικό, να κατευθύνει τον εαυτό του στην κατάκτηση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Με το συμβολικό παιχνίδι, το παιδί επιχειρεί να διατηρήσει ομαλές σχέσεις με τον πραγματικό κόσμο και μιας που τα μέσα που διαθέτει είναι άνισα και οι δυνάμεις του περιορισμένες, παίζει, φαντάζεται, υποθέτει και γεμίζει την ψυχή του με άπειρες μορφές ζωής (Γέρου, 1984), κάτι που θα αναλυθεί περισσότερο στην επόμενη ενότητα.

1.5 ΡΟΛΟΙ ΠΟΥ ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

«Η παιδική ηλικία υπάρχει ακριβώς για να παίζει ο άνθρωπος»

E. CLAPAREDE

Η παρέα των μικρών παιδιών έχει κέντρο συνοχής το παιχνίδι, δραστηριότητα που δεν είναι μόνο χαρά, κλάματα, θυμός ή πλήξη, αλλά και γνωριμία του παιδιού με εαυτό του, τους άλλους και τον πολιτισμό. Ο κατά φύλο καταμερισμός είναι μάλλον επίκτητος παρά εγγενής, με διαφορετικά όμως μηνύματα για κάθε φύλο. Οι μητέρες ενθαρρύνουν την ταύτιση των κοριτσιών με τις ίδιες, ενώ αντίθετα κατευθύνουν τα αγόρια προς ανδρικά πρότυπα (Φρειδερίκου, 1995). Το παιχνίδι, όμως, βοηθά τα παιδιά να δημιουργήσουν δικούς τους κανόνες, να προσδιορίζουν ξεχωριστές συμπεριφορές, να καθορίζουν ρόλους και να ελέγχουν τα όριά τους καθώς επίσης και εκείνα που επιβάλλονται από τους ενήλικες. Συνήθως τα παιδιά προσποιούνται τον κόσμο όπως τον καταλαβαίνουν (Wood & Attfield, 2005).

Οι προκαθορισμένες, λοιπόν, αντιλήψεις για τους ρόλους στην κοινωνία προσδιορίζονται ως στερεότυπα. Τα στερεότυπα εμπεριέχουν μια κοινά αποδεκτή άποψη για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις συλλογικές αντιλήψεις-ιδέες και θεσμούς, κατά τρόπο σχηματικό και απλοποιημένο. Ο όρος στερεότυπο του φύλου περιγράφει το αποτέλεσμα της διαδικασίας στερεοτυποποίησης σε καθένα από τα δύο φύλα, συνήθως υπογραμμίζοντας τα βιολογικά τους χαρακτηριστικά. Η στερεοτυποποίηση κατά φύλο τείνει να αναφέρεται κυρίως στις γυναίκες, αλλά ο όρος στην πλήρη σημασία του επεκτείνεται σε όλες τις περιπτώσεις όπου αποδίδονται είτε σε γυναίκες είτε σε άντρες ρόλοι καθορισμένοι περιοριστικά για το φύλο τους (Φρειδερίκου, 1995).

Η ταυτότητα του φύλου, εδραιώνεται από πολύ νωρίς. Είναι μια διαδικασία κοινωνικοποίησης την οποία διεκπεραιώνουν πρωτίστως, συνειδητά ή ασυνείδητα, οι γονείς και το ευρύτερο περιβάλλον, και στη συνέχεια το σχολείο. Τα στερεότυπα για το φύλο αποκτούν σαφές περιεχόμενο περίπου στην ηλικία των τεσσάρων. Τότε το παιδί αντιλαμβάνεται το φύλο ως εννοιολογική πλέον κατηγορία, με ιδιότητες που παραμένουν σταθερές, ανεξάρτητα από εξωτερικά χαρακτηριστικά, συνθήκες ή μορφές συμπεριφοράς (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004). Η οικογένεια και οι σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της είναι το πρώτο και πολύ σημαντικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κατευθύνονται τα παιδιά προς την αντίληψη του κοινωνικού φύλου. Εκεί συνειδητοποιούν και εμπεδώνουν τους σχετικούς ρόλους. Μέσα στην οικογένεια τα

αγόρια και τα κορίτσια μαθαίνουν να επιθυμούν, να επιδιώκουν, να φοβούνται, να ελπίζουν αυτά που «αντιστοιχούν» στο φύλο τους: αντικείμενα, χρώματα, συμπεριφορές, συναισθήματα, αξίες (Φρειδερίκου, 1995).

Οι πρακτικές και οι τρόποι με τους οποίους το οικογενειακό περιβάλλον υποστηρίζει και καθοδηγεί το μικρό παιδί αποκαλύπτουν εμμονή στις παραδοσιακές κοινωνικές σημασίες και αξίες που αντιστοιχούν ανέκαθεν στα φύλα (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004). Το σχολείο, που ακολουθεί, προσφέρει σε όλα τα παιδιά, που προέρχονται από διάφορα κοινωνικά, οικονομικά και οικογενειακά περιβάλλοντα μια ομοιόμορφη εικόνα της οικογένειας, μια εικόνα που αποκλίνει λίγο ως πολύ από εκείνη που ήδη έχουν διαμορφώσει από το σπίτι τους. Αυτό το γεγονός, λειτουργεί για τα παιδιά ως μέτρο σύγκρισης προς τη δική τους οικογένεια (Φρειδερίκου, 1995).

Η απορρόφηση από τα παιδιά των στερεοτύπων του φύλου περιορίζει την ανάπτυξη των κοριτσιών και των αγοριών. Όταν οι τομείς των εμπειριών κλείνονται για τα παιδιά απλώς και μόνο εξαιτίας του φύλου τους, ούτε τα αγόρια αλλά ούτε και τα κορίτσια είναι προετοιμασμένα να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα και τις απαιτήσεις της καθημερινής ζωής (Roopnarine & Johnson, 2006). Η ταυτότητα των αγοριών διαμορφώνεται με σημεία αναφοράς την καριέρα και τον προσανατολισμό προς την κοινωνία, ενώ η ταυτότητα των κοριτσιών με σημεία αναφοράς τους οικιακούς ρόλους. Αγόρια και κορίτσια προσεγγίζουν και διερευνούν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους πρώτους κοινωνικούς ρόλους τους. Αναλαμβάνουν ρόλους προσώπων (μπαμπάς ή μαμά), καθώς και ζώων (λύκος, γάτα), όπου ουσιαστικά και σ' αυτά αποδίδονται χαρακτηριστικά προσωπικότητας ανθρώπινης (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004).

Όταν το νήπιο γίνεται τριών ετών, αρχίζει να επεξεργάζεται τις στερεοτυπικές κατηγορίες φύλου μέσα στις οποίες, σύμφωνα με τους γονείς και το περιβάλλον, «αρμόζει» να κινείται. Σε αυτή την ηλικία το παιδί εκφράζεται με το συμβολικό παιχνίδι, το οποίο είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό για τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται τις κοινωνικές και συνεπώς τις έμφυλες εγγραφές. Το κορίτσι αναλαμβάνει να φροντίσει την κούκλα που «πεινάει» ή «κρυώνει», ενώ το αγόρι αναλαμβάνει να «επισκευάσει» το τρακτέρ που «χάλασε» (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004).

Ο διαχωρισμός σύμφωνα με το φύλο ξεκινά πριν από το νηπιαγωγείο και ενισχύεται κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας (Roopnarine & Johnson, 2006). Στο συμβολικό παιχνίδι, καθώς και σε άλλες δραστηριότητες σ' ένα νηπιαγωγείο, οι ομάδες αποτελούνται συνήθως από παιδιά του ίδιου φύλου (Garvey, 1990). Όλες οι υποθετικές και πραγματικές επιλογές συντρόφων στο παιχνίδι φανερώνουν αυτό το

γεγονός ξανά και ξανά (Roopnarine & Johnson, 2006). Βέβαια παρατηρείται κάποιες φορές, ένα κορίτσι να θέλει να συμμετάσχει σε ένα αγορίστικο παιχνίδι. Αντιθέτως τα αγόρια δεν ζητούν να συμμετάσχουν στα παιχνίδια των κοριτσιών. Τα κορίτσια έλκονται περισσότερο από τα καθιστικά παιχνίδια και περνούν περισσότερη ώρα μ' ένα ή δύο άλλα παιδιά. Τα αγόρια τρέχουν πέρα-δώθε περισσότερο, οι επαφές τους με τα άλλα παιδιά είναι περισσότερες και συντομότερες και συγκεντρώνουν λιγότερο την προσοχή τους σε παιχνίδια και υλικά (Garvey, 1990). Τα αγόρια, έχουν παγιώσει στην ταυτότητά τους παραδοσιακά στερεότυπα υπεροχής του φύλου τους. Με τις βεβαιότητες αυτές δεν παραδέχονται ότι θέλουν να αναμιχθούν και να παίξουν με τα κορίτσια. Δηλώνουν ότι επιθυμούν να παίζουν μόνο «αγορίστικα» παιχνίδια (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004).

Κατά τον Greenberg (όπως αναφέρεται στο Roopnarine & Johnson, 2006, σελ. 727), το μικρό αγόρι, τυπικά, φτάνει στο προσχολικό περιβάλλον με καλά αναπτυγμένες δεξιότητες αδρής κινητικότητας, με εμπειρία στην τρισδιάστατη εξερεύνηση. Το μικρό κορίτσι έρχεται στο προσχολικό περιβάλλον με καλά αναπτυγμένες τις δεξιότητες λεπτής κινητικότητας, με εξάσκηση στις δραστηριότητες που απαιτούν πολύπλοκο συντονισμό ματιού/χεριού και με μεγάλη ευφράδεια. Συχνά, τόσο τα κορίτσια όσο και τα αγόρια έχουν ελλείμματα ακριβώς σε εκείνο τον τομέα στον οποίο οι άλλοι είναι ικανοί» (Roopnarine & Johnson, 2006). Κατά τον Winnicott (όπως αναφέρεται στο Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004, σελ. 22) «τα αγόρια ως ένα βαθμό έχουν μια τάση να χρησιμοποιούν συνεχώς σκληρά αντικείμενα, ενώ τα κορίτσια τείνουν να προχωρούν κατευθείαν στην απόκτηση “οικογένειας”». Στην παρατήρησή του αυτή, υποβόσκουν οι δύο «διαφορετικοί» κόσμοι του φύλου, ο «τραχύς» κόσμος των αγοριών και ο «τρυφερός» κόσμος των κοριτσιών, οι οποίοι ανακυκλώνουν τα παραδοσιακά κατηγορήματα.

Στα τετράχρονα παιδιά, στο συμβολικό παιχνίδι, τους αρέσει να υποδύονται «δήθεν ταυτότητες», σύνθετες αναπαραστάσεις ρόλων προσδιορισμένων κοινωνικά και στερεοτυπικά. Η αναπτυξιακή ψυχολόγος, Garvey, μελετώντας το συμβολικό παιχνίδι, παρατήρησε ότι τα παιδιά των τεσσάρων ετών σαφώς επιλέγουν ρόλους που εναρμονίζονται με τις προδιαγραφές του φύλου τους, τους οποίους μάλιστα υπερασπίζονται σε κάθε ευκαιρία. Αυτές τις προδιαγραφές του φύλου, τα παιδιά τις συναρτούν με άλλες παραμέτρους, όπως είναι η ηλικία και η ιεραρχία (μεγάλοι-μικροί, ενήλικη ζωή-παιδικότητα), οι οποίες έχουν ισχυρή κοινωνική φόρτιση και καθορίζουν συμπεριφορές. Για παράδειγμα, το κορίτσι που υποδύεται τη μητέρα δηλώνει στη συμπαίκτριά της που υποδύεται την κόρη της: «Τα μικρά κορίτσια δε

μιλάνε στο τηλέφωνο», «Μόνο οι μαμάδες φοράνε ψηλά τακούνια» ή «Πρέπει να γυρίσουμε σπίτι γιατί έτσι είπε ο μπαμπάς». Στην ηλικία των πέντε έως έξι ετών, αγόρια και κορίτσια γνωρίζουν πλέον πολύ καλά τα στερεότυπα του φύλου τους. Ο Vygotsky, στην κλασική του μελέτη «Σκέψη και γνώση» σχολίασε την ικανότητα των μικρών παιδιών να χρησιμοποιούν με άνεση τα κοινωνικά σύμβολα και να συντονίζουν χωρίς δυσκολία ή δισταγμό τους κοινωνικούς ρόλους με τους οποίους επιλέγουν να ταυτιστούν (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004).

Στο συμβολικό παιχνίδι της ηλικίας των έξι ετών, διαγράφεται καθαρά η πορεία από απλούστερες κοινωνικές ιεραρχήσεις (ενήλικος ισχυρότερος από ανήλικο) σε συνθετότερες (αρσενικό ισχυρότερο από θηλυκό). Τα παιδιά αναλίσκονται σε ατέρμονες διαπραγματεύσεις ή και καβγάδες όσον αφορά στην κατανομή των ιεραρχημένων ρόλων. Για παράδειγμα, «Εγώ θα είμαι ο πιλότος. Τα κορίτσια δεν γίνονται πιλότοι». Η επεξεργασία της ιεραρχίας των φύλων εκδηλώνεται πλέον με σαφήνεια. Τα αγόρια συνειδητοποιούν την ανωτερότητα των αναπαραστάσεων τους δικού τους φύλου και την υπερασπίζονται σθεναρά. Επιλέγουν παιχνίδια με αυστηρά κριτήρια φύλου και εμφανίζονται πιο ανελαστικά απ' ότι τα κορίτσια (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004).

Επομένως, το μέλλον προεξοφλείται από τα παιδιά, μέσα από στερεότυπα αρσενικών και θηλυκών ρόλων. Τα αγόρια μπορούν να γίνουν σύζυγοι, πιθανώς και πατέρες, ενώ οι δυνατότητες για τα κορίτσια είναι πολλές, καθώς μπορούν να γίνουν μητέρες, σύζυγοι, αδερφές ή μωρά. Τα αγόρια εμφανίζονται να έχουν ένα και μοναδικό μέλλον, ενώ τα κορίτσια έχουν πολλαπλές επιλογές για το μέλλον. Ο γάμος βασίζεται στην αγάπη, τα αγόρια ερωτεύονται τα κορίτσια, ο γάμος συνεπάγεται την απόκτηση μωρών. Μεταξύ των μικρών παιδιών, αυτές οι παρατηρήσεις μετατρέπονται σε ένα σύνολο κανόνων που μπορούν να γενικευτούν σε μια δέσμη στερεοτύπων, βάσει των οποίων τα παιδιά αρχίζουν να διερευνούν την πολυπλοκότητα των κοινωνικών τους σχέσεων του παρόντος μέσα από τους μελλοντικούς ρόλους των φύλων. Μέσα από δεξιολογικά επιτεύγματα, τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν υπόληψη ως ισχυρά πρόσωπα, ως άτομα που είναι σε θέση να χειριστούν τόσο τα παιχνίδια όσο και τους παίκτες προς όφελός τους. Οι ίδιες δεξιότητες απαιτούνται αναφορικά με την ταυτότητα του φύλου. Για τα αγόρια αυτό σημαίνει τον επιτήδειο χειρισμό των σημανόντων συμβόλων της αρρενωπότητας, δηλαδή «σκληρότητα» και «σωματική ανδρεία» κατά την διάρκεια του παιχνιδιού. Για τα κορίτσια σημαίνει την επίδειξη μέσα από το παιχνίδι των δεξιοτήτων για

φροντίδα που έχουν ως σύζυγοι, μητέρες και διαχειρίστριες των οικιακών (Αυγητίδου, 2001).

Τα παιδιά είναι δυναμικά ενήλικοι. Όλες τους οι λαχτάρες και όλοι οι πόθοι τους στρέφονται προς το απρόσιτο σύμπαν των ενηλίκων. Το παιδί παίζει τον ενήλικο μέσα απ' ό,τι πιο αντιπροσωπευτικό έχει. «Δραματοποιεί» κατά κάποιον τρόπο, για να δώσει στον εαυτό του την αυταπάτη πως είναι ελεύθερο, πως διατάζει ή πως αποφασίζει (Small, 1992).

Η Sarah Delamont, ερευνήτρια της διάκρισης των φύλων στο χώρο της εκπαίδευσης, αποκαλύπτει με την έρευνά της ότι το σχολείο ευθύνεται πολύ περισσότερο από την οικογένεια για την άνιση κατασκευή των φύλων και για τη διαιώνιση των στερεοτύπων που αφορούν στη θηλυκότητα και τον ανδρισμό. Και αυτό γιατί ακόμα και σήμερα, μετά από τις προσπάθειες για την εξίσωση των φύλων μέσω της εκπαίδευσης, οι αντιλήψεις για το εκπαιδευτικό σύστημα και την εγκυρότητα της γνώσης, διαμορφώνονται σύμφωνα με την παραδοσιακή ιεράρχηση των φύλων. Η κοινωνιολογική έρευνα σε Ευρώπη και Η.Π.Α. δέχεται ότι η διάκριση μεταξύ των φύλων στο σχολείο αρχίζει από πολύ νωρίς. Ήδη στο νηπιαγωγείο κορίτσια και αγόρια τριών ή τεσσάρων ετών επιβεβαιώνουν τους ρόλους των φύλων στα φαντασιακά τους παιχνίδια και επιβραβεύονται γι' αυτό. Μέσα στην «κοινωνία των παιδιών», όπως την ονόμασε ο Glassner, παράγονται και κυκλοφορούν μεταξύ άλλων, μοντέλα κοινωνικού φύλου (Φρειδερίκου, 1995, σελ. 18,19,147).

Κατά τον Fritz (όπως αναφέρεται στο Πανταζής, 1999, σελ. 20), τα παιδιά προσαρμόζονται στο περιβάλλον, το μεταμορφώνουν και αναπαράγουν τις δομές σκέψης που απέκτησαν. Τα παιδιά παίζουν, κυρίως, για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.

Οι Maccoby και Jacklin διαπίστωσαν ότι τα κορίτσια έχουν την ικανότητα να επιβάλλονται στα άλλα, όχι όμως και στα αγόρια, ενώ αντίθετα κάποια αγόρια επιβάλλονται και στα δύο φύλα. Έτσι, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα κορίτσια αποφεύγουν να συναναστρέφονται με τα αγόρια, ακριβώς για να μην υφίστανται εξουσιαστικές πιέσεις, εξηγώντας το γεγονός ότι αγόρια και κορίτσια συγκροτούν κατά κανόνα ομόφυλες παρέες. Η Johnson πιστεύει ότι τα παιδιά τείνουν να συναναστρέφονται με ομόφυλούς τους, γιατί έτσι τα μεν αγόρια εδραιώνουν την εικόνα του φύλου τους με ασφάλεια, τα δε κορίτσια αποφεύγουν την υποταγή σε μια εξουσία που μειώνει την αυτοεκτίμησή τους (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004, σελ. 40-41).

Δεν υπάρχει απλά ένας «έμφυλος ρόλος» για τα αγόρια και ένας άλλος για τα κορίτσια. Υπάρχουν πολλαπλά μοντέλα ανδρισμού και θηλυκότητας στις σύγχρονες κοινωνίες. Αυτά προκύπτουν από τις ταξικές διαφορές και τον πλουραλισμό εθνοτήτων στις σύγχρονες κοινωνίες (Connell, 2006).

Σύμφωνα με την Weinstein (όπως αναφέρεται στο Γερμανός, 2006, σελ. 195) πολλές έρευνες τεκμηριώνουν ότι το συνηθισμένο κουκλόσπιτο ενισχύει την τάση των παιδιών να υιοθετούν στερεότυπα του ρόλου των δύο φύλων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να στερούνται πολύτιμες κοινωνικές και γνωστικές εμπειρίες, κάτι που μπορεί να έχει μετέπειτα σημαντικές επιπτώσεις στην ανάπτυξή τους.

Πλούσιο, λοιπόν, σε καθετί που παρατηρεί και καταγράφει, το παιδί είναι κύριος ενός κόσμου ελεύθερου, που του αρέσει να τον αναδημιουργεί τριγύρω του. Αυτή η ελεύθερη δημιουργία είναι ο καρπός του ανεξάντλητου φαντασιακού του αποθέματος. Η πραγματικότητα του κόσμου που το περιζώνει κυριαρχεί στη σύλληψη των παιχνιδιών του, αλλά μετατοπισμένη μέσα στο προσωπικό του κόσμο, απλοποιημένη για τις ανάγκες της στιγμής, αναδημιουργή με τα διαθέσιμα μέσα, κατά κάποιον τρόπο εξυψωμένη με τη φαντασία του. Εκείνο που το παιδί βλέπει είναι αληθινό, άρα βλέπει καθετί που μπορεί να είναι χρήσιμο στο παιχνίδι του. Το παιδί σχετίζεται με το ρόλο του φύλου κατά διάφορους τρόπους, όπως π.χ., για την προτίμηση που δείχνει για το ένα ή το άλλο φύλο, την υιοθέτηση στην πραγματικότητα των χαρακτηριστικών μορφών συμπεριφοράς του ενός ή του άλλου φύλου, την ταύτιση που έχει κάνει ο ίδιος στην καθημερινή του ζωή με το ρόλο του φύλου που προτιμά (Small, 1992).

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι η γωνιά του κουκλόσπιτου, που είναι ένας χώρος συμβολικού παιχνιδιού, γεφυρώνει το κενό που υπάρχει ανάμεσα στο σπίτι και στο νηπιαγωγείο. Είναι μια από τις πιο ευχάριστες γωνιές στην τάξη. Τα παιδιά εύκολα εισχωρούν στη γωνιά αυτή, καθώς εδώ μιμούνται σκηνές της καθημερινής ζωής, ταυτίζονται με διάφορα πρόσωπα, υποδύονται ρόλους, αναπαριστούν εργασίες των μεγάλων. Εδώ μπορούν να αναπαραστήσουν μια εμπειρία που τα τρόμαξε, που τα στεναχώρησε, να δείξουν τη ζήλια που αισθάνονται για το μωρό αδερφάκι τους. Ο Ροντάρι (όπως αναφέρεται στο Παπανικολάου, 1999, σελ. 86) γράφει στη “Γραμματική της φαντασίας”: «Το κοριτσάκι που παίζει με τις κούκλες του και με το πλουσιότατο νοικοκυριό τους, εξασκείται στο χειρισμό αντικειμένων, στην σύνθεση και στην ανασύνθεσή τους, στο να τους παραχωρεί έναν χώρο και να τους δίνει ένα ρόλο. Συγχρόνως, όμως, οι κούκλες που χρησιμεύουν για να δραματοποιεί τις δικές του σχέσεις, ενδεχομένως

και τις συγκρούσεις του. Μαλώνει τις κούκλες του με τα ίδια λόγια που το μαλώνει και η μαμά του, για να φορτώσει πάνω τους κάποιο αίσθημα ενοχής. Τις παίζει και τις χαϊδεύει για να εκφράσει τη δική του ανάγκη για στοργή. Μπορεί να διαλέξει μία κούκλα που να την αγαπά και να την μισεί μ' έναν εντελώς ειδικό τρόπο, αν αυτή η κούκλα συμβολίζει τον αδερφούλη της που τον ζηλεύει».

2. Ο ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

«Το παιχνίδι προκαλεί στα παιδιά μια πραγματική εσωτερική ανάγκη για άσκηση της νοημοσύνης και της περιέργειάς τους»

J. PIAGET

Ο σχολικός χώρος αποτελεί μια από τις βασικές συνιστώσες της παιδαγωγικής διαδικασίας. Δεν είναι απλά το υλικό πλαίσιο που «φιλοξενεί» την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τις διαδικασίες αγωγής και μάθησης. Στην έννοια «περιβάλλον» συμπεριλαμβάνονται τόσο ο χώρος, τα υλικά, ο εξοπλισμός όσο και οι μαθητές, οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί, αλλά και η μεταξύ τους σχέση (Κακανά, Μπότσογλου, Χατζοπούλου & Καβαλάρη, 2006). Σύμφωνα με τον Hall (όπως αναφέρεται στο Κακανά, Μπότσογλου, Χατζοπούλου & Καβαλάρη, 2006, σελ. 603) «η οργάνωση του χώρου και των στοιχείων του αποτελεί ένα είδος “σιωπηλής γλώσσας”, που συνδέεται αλλά και που επηρεάζει και επηρεάζεται από τις αρχές της κάθε παιδαγωγικής μεθόδου που εφαρμόζεται».

Προσπαθώντας να προσδιορίσουμε το χώρο, με σημείο αναφοράς το νηπιαγωγείο, αναφερόμαστε αμέσως σ' ένα συγκεκριμένο περιβάλλον στο οποίο συνυπάρχουν τα αντικείμενα και οι χρήστες τους και αναπτύσσονται ενέργειες και δραστηριότητες με ιδιαίτερο χαρακτήρα. Στη συνέχεια θα γίνει μια προσπάθεια παρουσίασης της έννοιας του «χώρου».

Η έννοια «χώρος» έμεινε για πολύ καιρό μια διάσταση παραγνωρισμένη από την παιδαγωγική, ιδιαίτερα στην ελληνική πραγματικότητα. Ο χώρος είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας, καθώς ολόκληρη η δομή των σχέσεων, των αλληλεπιδράσεων και των αλληλοεξαρτήσεων ανάμεσα στα παιδιά σηματοδοτείται και καθορίζεται απ' αυτόν. Τα στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν την οργάνωση του χώρου ενός νηπιαγωγείου είναι η ευκαμψία, η ευελιξία, η λειτουργικότητα και η προσαρμογή του στην παιδική κλίμακα. Το περιβάλλον του νηπιαγωγείου μπορεί να μετατραπεί σε κίνητρο που προωθεί το επίπεδο της ενεργητικής δραστηριότητας του παιδιού, παρέχοντάς του πολλές αφορμές για δράση (Κακανά, 1994).

Επιπλέον, η έννοια «χώρος» οργανώνεται γύρω από τρεις κατηγορίες παραγόντων: τα δεδομένα του υλικού περιβάλλοντος (π.χ., κινητά αντικείμενα, σταθερές κατασκευές, το παιδαγωγικό υλικό), τα δεδομένα του κοινωνικού περιβάλλοντος (π.χ., τυποποιημένες μορφές συμπεριφοράς, αισθητική του χώρου) και τα δεδομένα του υποκειμένου (π.χ., στοιχεία που συνδέουν το σώμα του υποκειμένου, με πρακτικές, μορφές συμπεριφοράς και ρόλους που αναπτύσσει στον χώρο). Οι παράγοντες των τριών αυτών κατηγοριών αλληλοεξαρτώνται και αλληλεπιδρούν. Έτσι, η υλική διάσταση του χώρου συμπληρώνεται από μια ψυχοκοινωνική και μια παιδαγωγική διάσταση. Οι τρεις αυτές διαστάσεις είναι αδιαχώριστες και αποτελούν ένα δυναμικό σύνολο, επειδή η μια διαμορφώνεται σε συνάρτηση με την άλλη. Ο χώρος, λοιπόν, ορίζεται σαν μια πολυδύναμη υλική πραγματικότητα (Γερμανός, 2006).

Ακόμη, ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι ένα ειδικό κοινωνικό περιβάλλον, όπου θα πρέπει να ασκούνται σε μεγάλο βαθμό αλληλεπιδράσεις μεταξύ των παιδιών. Σύμφωνα με την Gandini, το σχολικό περιβάλλον έχει ιδιαίτερη παιδαγωγική σημασία γιατί είναι δυνατόν να κάνει τα παιδιά να νιώθουν άνετα ή άβολα, ευχάριστα ή δυσάρεστα και να επηρεάσει σημαντικά τη σχέση που αναπτύσσουν μεταξύ τους και με τους ενήλικους. Το μέγεθος της σχολικής αίθουσας, οι χρωματισμοί, η επίπλωση, ο φωτισμός επηρεάζουν τη μάθηση των παιδιών (Κωνσταντινόπουλος, 2007). Οι χώροι παιχνιδιού για τα παιδιά του νηπιαγωγείου είναι επιτακτική ανάγκη να ανταποκρίνονται στις μεταβληθείσες ανάγκες των σημερινών παιδιών. Οφείλουν να χαρακτηρίζονται από έναν υψηλό βαθμό ανοικτοσύνης και ευρυχωρίας και να προσφέρουν αφετηρίες και δυνατότητες για την υλοποίηση παιδικών επιθυμιών αλλαγής. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τους χώρους κυρίως μέσω των δραστηριοτήτων. Οι χώροι παιχνιδιού θα πρέπει συνεπώς να είναι προσανατολισμένοι στην κίνηση και τη δράση. Ακόμη, θα πρέπει να ανταποκρίνονται στις πολύπλοκες απαιτήσεις των παιδικών ομάδων και να είναι προσβάσιμοι σύμφωνα με την αρχή της ηλικιακής ανάμιξης (Κωνσταντινόπουλος, 2007).

Για τον Sanoff et al. (όπως αναφέρεται στο Σταμάτης, 2006), το υλικό περιβάλλον μιας σχολικής τάξης είναι ο «δεύτερος παιδαγωγός», καθώς ο χώρος έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί σχέσεις, αλλαγές στη συμπεριφορά, να υποβοηθά επιλογές και δραστηριότητες και να υποστηρίζει μια δυναμική σχέση μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών.

Η Gandini μίλησε για το χώρο ως τον «τρίτο παιδαγωγό». Το ίδιο πιστεύουν και στο Reggio Emilia, όπου δίνουν μεγάλη σημασία στο χώρο, επειδή πιστεύουν ότι

εκπέμπει εκπαιδευτικά μηνύματα (Ντολιοπούλου, 2006). Οι παιδαγωγοί του Reggio Emilia μιλούν για ένα παιδαγωγικό περιβάλλον που λειτουργεί ως «δοχείο» μηνυμάτων και δυνατοτήτων. Τα υλικά εργασίας, για παράδειγμα τα ρούχα μεταμφίεσης, πρέπει να φυλάσσονται σε ένα κεντρικό χώρο, piazza όπως χαρακτηρίζεται στο Reggio Emilia, ενθαρρύνοντας τα παιδιά από διαφορετικές τάξεις να βοηθούν το ένα το άλλο με τα κουμπιά και τα φερμουάρ και να εμπλέκονται σε ένα πολύπλοκο και μεικτό συμβολικό παιχνίδι. Ακόμη, στα νηπιαγωγεία του Reggio Emilia, καθημερινά από τις 10π.μ. μέχρι τις 10.30π.μ., τα παιδιά συναντιούνται σε έναν αίθριο κυκλικό χώρο για να παίξουν. Στον χώρο αυτό μπορεί να βρει κανείς: α) γωνιές για συμβολικό παιχνίδι ή/και δραματοποίηση, όπως προκυμαία карабиού με αδιάβροχα, μπότες, σωστικές λέμβους, σωσίβια ή κάστρο με στολές ιπποτών κ.ά., β) κουκλοθέατρο, γ) γωνιά οικοδομικού υλικού, δ) τραπέζι του πινακ-πονγκ, ε) ενυδρείο, στ) τρίγωνα-πυραμίδες, ζ) πιάνο κ.ο.κ. Συμβολικά, ο κοινός αυτός χώρος, συνδέει ανθρώπους, αντικείμενα, λειτουργίες και δραστηριότητες (Ντολιοπούλου, 2006). Επιπλέον, οι τάξεις προσφέρουν στα παιδιά πολλές ευκαιρίες για να χειριστούν μια μεγάλη ποικιλία αντικειμένων, έτσι ώστε να παίξουν μόνα τους ή με άλλους σε αισθητηριακές, κατασκευαστικές και συμβολικές δραστηριότητες (Roopnarine & Johnson, 2006).

Το παιδί και ο χώρος συνδέονται μεταξύ τους με μια δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης. Η σχέση, λοιπόν, του παιδιού με τον χώρο χαρακτηρίζεται απ' όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για να αποκτήσει μια δημιουργική ποιότητα. Είναι δυναμική και παράγει συνεχώς νέα αποτελέσματα, που οφείλονται στις επιλογές του υποκειμένου που παρεμβαίνει στον χώρο. Έτσι το παιδί πέρα από δέκτης των μηνυμάτων του περιβάλλοντα χώρου γίνεται και πομπός ανασυνθέτοντας την δική του πραγματικότητα (Μπότσογλου, 1999).

Γι' αυτόν τον λόγο, ο χώρος υφίσταται συμβολικές μεταμορφώσεις, οι οποίες εντάσσονται λειτουργικά στο σενάριο του παιχνιδιού, και οι οποίες εξυπηρετούν και λύνουν ζητήματα σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά. Στο πλαίσιο αυτό οι αντικειμενικοί, υλικοί και παιδαγωγικοί χώροι των «γωνιών» μετατρέπονται σε «χώρους της προσωπική εμπειρίας» του παιδιού, σε «προσωπικούς τόπους». Ωστόσο δεν έχουν όλα τα παιδιά την ίδια δυνατότητα να καθιερώσουν επιτυχείς συμβολικές μεταμορφώσεις. Τα παιδιά που απολαμβάνουν σημαντικό γόητρο στην κουλτούρα των συνομιλήκων, επιτυγχάνουν συμβολικές μεταμορφώσεις αποδεκτές από τους άλλους (Αυγητίδου, 2001).

Η καλή οργάνωση προϋποθέτει την ενότητα τριών στοιχείων: του χώρου, των διαφόρων αντικειμένων και υλικών και της προσωπικότητας του ατόμου ή των ατόμων που κινούνται στο χώρο αυτό. Η οργάνωση του νηπιαγωγείου θα πρέπει να ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών, όπως την ανάγκη για κίνηση και δράση, για έκφραση και δημιουργικότητα, για μάθηση και γνώση, για ασφάλεια, για αυτονομία, για βίωση του ωραίου και αισθητική απόλαυση. Η αισθητική αγωγή καλλιεργεί τη φαντασία, την επινοητικότητα, την παρατηρητικότητα. Προικίζει το άτομο με δημιουργική δύναμη και αυτοπεποίθηση. Ένα σωστό και καλαίσθητο περιβάλλον στο νηπιαγωγείο (όπως αναφέρεται στο Παπανικολάου, 1999, σελ. 33), πρέπει να έχει πρώτον, λειτουργική και αισθητικά μελετημένη κτιριακή υποδομή. Δεύτερον, ζεστή, φιλική, ευχάριστη και ελκυστική ατμόσφαιρα που δίνει ένα καλαίσθητο νηπιαγωγείο. Τρίτον, λειτουργικά και αισθητικά μελετημένη οργάνωση των γωνιών του νηπιαγωγείου και όλων των άλλων χώρων του. Τέταρτον, να υπάρχουν προσεγμένα εποπτικά μέσα και υλικά. Πέμπτον, η καθαριότητα και τέλος η εμφάνιση της νηπιαγωγού, καθώς και ο τρόπος που οργανώνει τη δουλειά της και πώς συνδιαλέγεται με τα παιδιά. Και όλα αυτά γιατί η καλαίσθητη διαμόρφωση του χώρου του νηπιαγωγείου και η αισθητική ευαισθησία της νηπιαγωγού, επηρεάζουν θετικά όλες τις δραστηριότητες του παιδιού στο νηπιαγωγείο και παράλληλα συμβάλλουν στην αισθητική του καλλιέργεια (Παπανικολάου, 1999). Η αισθητική ενός χώρου πληροφορεί και «διδάσκει» τις αξίες του «ωραίου», του «λειτουργικού» κ.ά., οι οποίες προσλαμβάνονται από τα παιδιά μέσα από τους μηχανισμούς της αντίληψης και των νοητικών αναπαραστάσεων, επηρεάζοντας τις στάσεις και τις μορφές συμπεριφοράς τους (Γερμανός, 2006).

Η Montessori (όπως αναφέρεται στο Πανταζής, 1999, σελ. 79) θεωρεί «ύψιστη υποχρέωση» του ενήλικα να δημιουργήσει ένα περιβάλλον που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στις απαιτήσεις του παιδιού, για να απελευθερωθούν οι εσωτερικές τους δυνάμεις, που είναι και ο βασικός σκοπός της αγωγής. Ακόμη, η Montessori (όπως αναφέρεται στο Παπανικολάου, 1999, σελ. 34) λέει ότι «μπορούμε σχεδόν με βεβαιότητα να πούμε ότι υπάρχει μια μαθηματική σχέση ανάμεσα στην ομορφιά του περιγύρου και στη δραστηριότητα του παιδιού. Το παιδί θα εργαστεί πιο αποδοτικά σ' έναν περίγυρο όπου δεσπόζει η ομορφιά».

Ο Debesse (όπως αναφέρεται στο Παπανικολάου, 1999, σελ. 36) ονομάζει «κυριαρχικό» το ρόλο του/της νηπιαγωγού για την επιτυχία όλης της «επιχείρησης». Η προνοητική νηπιαγωγός γνωρίζει ότι η συμπεριφορά του παιδιού επηρεάζεται από τη συνολική διευθέτηση του χώρου. Γι' αυτό οργανώνει έτσι το περιβάλλον, ώστε να

διευκολύνει τη χρήση του υλικού και των μέσων, με σκοπό να ευνοήσει τις αναζητήσεις, τις δοκιμές και τα πειράματα. Η διαρρύθμιση του χώρου σε γωνιές διευκολύνει την ικανοποίηση των διαφόρων ενδιαφερόντων των παιδιών και την εργασία σε ομάδες. Επιπλέον, δεν ευνοεί διευθυντικούς χειρισμούς της νηπιαγωγού. Η ώρα των αυθόρμητων δραστηριοτήτων γίνεται ευχάριστη και δημιουργική. Η άνεση του χώρου είναι προϋπόθεση καλής εργασίας, γιατί επηρεάζει ψυχολογικά τη δουλειά των νηπίων αλλά και της νηπιαγωγού. Τα παιδιά συμπεριφέρονται αρνητικά στο ανοργάνωτο περιβάλλον και αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στις ελεύθερες δραστηριότητες, όπου τα παιδιά δείχνουν πλήξη, ανία, γκρίνια και επιθετικότητα. Αντίθετα, η τάξη πρέπει να δίνει την όψη οργανωμένης κοινωνίας.

Ο υλικός χώρος δεν πρέπει να θεωρείται μόνο ως το γεωμετρικό, εξωτερικό πλαίσιο της ανθρώπινης δραστηριότητας. Αντίθετα, η γεωμετρική του ποιότητα είναι επενδεδυμένη τόσο με υποκειμενικούς, όσο και με κοινωνικούς παράγοντες, οι οποίοι αποτελούν την έκφραση, αλλά και το στήριγμα των πολιτισμικών αξιών σε μια δεδομένη κοινωνία. Από την πλευρά της ψυχολογίας, της κοινωνικής ψυχολογίας και της εθνολογίας, ο χώρος αντιμετωπίστηκε ως ένα πεδίο δραστηριότητας. Το πεδίο αυτό, με τις ιδιότητές και τις δυνατότητες που παρέχει, επιδρά στις διεργασίες απόκτησης δεξιοτήτων, στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και γενικά στη διαδικασία ωρίμανσης του παιδιού. Ο υλικός χώρος, θεωρούμενος ως περιβάλλον δραστηριότητας του παιδιού, αποτελεί επίσης και πεδίο έκφρασης και επικοινωνίας. Έτσι, συνδέεται στενά με την ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας του παιδιού, καθώς και με τις διαδικασίες κοινωνικής και πολιτισμικής του ωρίμανσης και απόκτηση μιας δικής τους ταυτότητας (Γερμανός, 1998).

Για την παιδαγωγική, το περιβάλλον αποτελεί μια σημαντική παράμετρο, ένα πεδίο που συνυπάρχει με τους δύο άλλους καθοριστικούς παράγοντες της διαδικασίας αγωγής: το υπό ανάπτυξη άτομο και το άτομο που καθοδηγεί τη διαδικασία ανάπτυξης, θεωρείται τόσο πηγή ερεθισμάτων αγωγής, όσο και πεδίο διδασκαλίας που φέρει το σχολείο κοντά στη ζωή, με ιδιαίτερα σημαντικές επιδράσεις στη διαδικασία γνωστικής και πολιτισμικής ανάπτυξης του παιδιού. Ο υλικός χώρος, αποτελεί ένα πρωτεύον στοιχείο του περιβάλλοντος. Ο Combart de Lauwe διακρίνει τρία είδη χώρου. Πρώτον, τον «χώρο-αντικείμενο», που υποδηλώνει τον υλικό χώρο. Δεύτερον, τον «χώρο-αναπαράσταση», που προσδιορίζεται από το σύνολο των συμβόλων και των σημάτων, τα οποία επιτρέπουν στο υποκείμενο να αναπαραστήσει νοητικά τον «χώρο-αντικείμενο». Και τρίτον, τον «χώρο-δράση», ο οποίος επίσης

αναφέρεται στο «χώρο-αντικείμενο», προσεγγίζοντάς τον, ως πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας (Γερμανός, 1998, σελ. 30).

Σύμφωνα με τον Piaget (όπως αναφέρεται στο Γερμανός, 1998, σελ. 33) η δόμηση και η λειτουργία συστημάτων από νοητικές αναπαραστάσεις του χώρου, συμβαδίζει και συνεργάζεται με τη διαδικασία ανάπτυξης του παιδιού, ιδίως με τη γνωστική του ανάπτυξη. Οι νοητικές αναπαραστάσεις είναι στην αρχή υπεραπλουστευμένες, ένα είδος προπλάσματος της κατοπιής του δομής, γρήγορα όμως εξελίσσονται και, τελειοποιούμενες διαρκώς, οδηγούν στην διαδοχική εμφάνιση τριών συστημάτων αναπαριστώμενου χώρου:

- του «τοπολογικού χώρου». Κατά τον Piaget, ο βαθμός γνωστικής ανάπτυξης του παιδιού επηρεάζει το σχηματισμό τοπολογικών εννοιών και σχέσεων (γειτονιάς, διαχωρισμού, εγκιβωτισμού, συνέχειας και ασυνέχειας). Η διαδικασία αυτή, που εμφανίζεται περίπου από την ηλικία των 15 μηνών, οδηγεί στην τοπολογική αναπαράσταση του χώρου από το παιδί. Είναι χώρος ποιοτικός και όχι ποσοτικός, επειδή η έννοια του μετρικού μεγέθους δεν έχει ακόμα εμφανισθεί.

- του «προβολικού χώρου», που χαρακτηρίζεται από τη σταθερότητα του σχήματος των αντικειμένων.

- του «ευκλείδιου χώρου», που βασίζεται στη σταθερότητα των μετρικών σχέσεων στο πλαίσιο μιας ευκλείδειας αντίληψης του χώρου.

Τα συστήματα αυτά, λειτουργώντας μέσα από μηχανισμούς αφομοίωσης, προσαρμογής και ισορροπίας, ανασυνθέτουν τον χώρο, συνδέοντας τα στοιχεία του με τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού (Γερμανός, 1998). Κατά τον Piaget (όπως αναφέρεται στο Κακανά, n.d., σελ. 47-48) ο αισθησιοκινητικός χώρος οικοδομείται προοδευτικά. Αρχικά είναι ο τοπολογικός χώρος και στη συνέχεια μετατρέπεται σε προβολικό και ευκλείδιο. Ο τοπολογικός χώρος δεν νοείται, από το παιδί, ανεξάρτητα από τον εαυτό του. Ενώ, τον πρώτο χρόνο της ζωής του παιδιού αρχίζουν να διαμορφώνονται ο προβολικός και ο ευκλείδιος χώρος.

Στην περίπτωση της πρώτης παιδικής ηλικίας, η σχέση παιδιού – χώρου ενεργοποιεί στα πλαίσια της καθημερινής ζωής μηχανισμούς άμεσης επικοινωνίας με το περιβάλλον, που περιλαμβάνουν στάδια παρατήρησης, αναγνώρισης, ερμηνείας και αφομοίωσης του κόσμου και των φαινομένων και έκφρασης του παιδιού στο περιβάλλον, που συνήθως συνεπάγονται παρεμβάσεις στο χώρο (Γερμανός, 1998).

Η σχέση του παιδιού με τον υλικό χώρο, τον κτισμένο και διαμορφωμένο από τον άνθρωπο είναι πολυδιάστατη και σύνθετη. Πολυδιάστατη, επειδή εκτείνεται σε όλες τις πλευρές της σχέσης του παιδιού με το κοινωνικό και υλικό περιβάλλον του, η

οποία προσδιορίζει το πλαίσιο ανάπτυξης των ικανοτήτων του παιδιού (σωματική, γνωστική, συναισθηματική, κοινωνική και πολιτισμική). Σύνθετη, επειδή ο υλικός χώρος αποτελεί ένα πεδίο όπου συντίθεται και συλλειτουργούν τα στοιχεία των διαφόρων πλευρών της διαδικασίας ανάπτυξης του παιδιού, προσδίδοντας τις συγκεκριμένες μορφές στο χώρο και το χρόνο (Γερμανός, 1998). Επίσης, στόχος ενός οργανωμένου περιβάλλοντος μάθησης και παιχνιδιού που απευθύνεται σε μικρά παιδιά, όπως το νηπιαγωγείο, είναι ο χώρος να είναι ελκυστικός, να τους εμπνέει ασφάλεια, να προωθεί την αυτονομία τους και να τα προκαλεί να εμπλέκονται σε δραστηριότητες που υποστηρίζουν η φυσική, τη νοητική και την κοινωνική τους ανάπτυξη. Είναι σημαντικό λοιπόν να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα τόσο για την αρχική διαμόρφωση του χώρου όσο και για την εύστοχη αναπροσαρμογή του καθώς εξελίσσεται το πρόγραμμα (Κωνσταντινόπουλος, 2007).

Ο υλικός χώρος του νηπιαγωγείου για να λειτουργήσει ως παιδαγωγικό σύστημα, πρέπει να προσφέρει κίνητρα για τη λειτουργία της αντίληψης, καθώς και περιεχόμενα ενδιαφέροντα για τη λειτουργία των αισθήσεων. Ακόμη, ο χώρος πρέπει να επιδέχεται επεμβάσεις του παιδιού και κάποιο βαθμό αλλαγών. Δηλαδή να είναι εφικτές μετατροπές στο μέγεθος, στο σχήμα, στο χρώμα κ.λ.π. των υλικών στοιχείων, οι οποίες θα προκαλούνται από τα ίδια τα παιδιά (Γερμανός, 1998).

Σε ένα νηπιαγωγείο πρέπει να υπάρχει ένα περιβάλλον με άφθονα αντικείμενα και υλικά που το παιδί θα έχει την ευκαιρία να περιεργαστεί, να τοποθετήσει, να χρησιμοποιήσει, να ανακατέψει και να πλάσει με το δικό του ξεχωριστό τρόπο, αλλά και με μια νηπιαγωγό που θα είναι πρόθυμη να γονατίσει στο πάτωμα δίπλα στο παιδί, για να βρεθούν μαζί στο μαγικό κόσμο του παιχνιδιού και των κατασκευών (Σιβροπούλου, 1997).

Είναι φανερό ότι η οργάνωση και η χρησιμοποίηση του χώρου συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αλληλεξάρτησης, στις οποίες είναι έντονο το στοιχείο της αντίθεσης. Ωστόσο, η αντίθεση αυτή δεν οδηγεί σε αποκλεισμούς, αλλά σε σχέσεις σύνθεσης, οι οποίες διαμορφώνουν μορφές συμπεριφοράς που αποσκοπούν στην κριτική εναρμόνιση του υποκειμένου με το περιβάλλον του (Γερμανός, 2006).

Ο Piaget και άλλοι ερευνητές επισήμαναν ότι πολύ μεγάλη σημασία έχει η διαρκής αλληλεπίδραση του παιδιού με το σχολικό χώρο. Ο χώρος πρέπει να τροφοδοτεί αυτήν την αλληλεπίδραση προσφέροντας πολλά και έντονα ερεθίσματα, που θα προσκαλούν το παιδί σε δράση και θα του δίνουν την ευκαιρία να αποκτήσει γνώσεις και δεξιότητες. Αν, αντίθετα, ο χώρος είναι φτωχός σε ερεθίσματα και θέτει

όρια στη δραστηριότητα του παιδιού, τότε δεν είναι δυνατό να συμβάλλει στην ανάπτυξή του (Γερμανός, 2006, σελ. 177).

Ακόμη, ο χώρος της αίθουσας πρέπει να οργανώνεται σε επιμέρους χώρους και πιο συγκεκριμένα σε «περιοχές δραστηριοτήτων». Για την οργάνωση μιας περιοχής πρέπει να ληφθεί υπόψη το ήσυχο ή θορυβώδες της δραστηριότητας, καθώς είναι καλύτερο να μην πραγματοποιούνται στην ίδια γωνιά, ούτε και η γειτνίασή τους, καθώς επίσης και το είδος του παιχνιδιού. Για παράδειγμα, το συμβολικό παιχνίδι έχει διαφορετικές απαιτήσεις χώρου από τις εικαστικές δραστηριότητες (Γερμανός, 2006).

Τα υλικά χαρακτηριστικά που παίζουν μεγάλη σημασία σε μια τάξη είναι το σχήμα και η επιφάνειά της, η επίπλωση, η διακόσμηση και η αισθητική, ο εξοπλισμός και το εκπαιδευτικό υλικό, ο φωτισμός, η θερμοκρασία και ο εξαερισμός. Ο χώρος δεν πρέπει να θεωρείται αμετάβλητο στοιχείο ή εμπόδιο, αλλά εργαλείο που μπορεί να υποστηρίξει και να εμπλουτίσει τις πρακτικές του εκπαιδευτικού (Σταμάτης, 2006).

Μόνο του το σχολικό περιβάλλον δεν έχει απόλυτη αξία. Είναι το μέσον και όχι ο σκοπός (Παπανικολάου, 1999). Πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι εάν απλά αλλάξουμε τον χώρο, χωρίς να αλλάξουμε τη συμπεριφορά μαθητών και εκπαιδευτικών στο χώρο, καθώς και τις μεθόδους διδασκαλίας, καμιά αλλαγή δεν θα είναι επιτυχής (Σταμάτης, 2006). Με τον όρο, λοιπόν, «οργάνωση του χώρου» προσδιορίζεται πρώτον, η διαρρύθμισή του, που προκύπτει από τη διάταξη και τις μορφές σύνδεσης των υλικών του στοιχείων. Δεύτερον, η μορφή και τα γενικότερα αισθητικά χαρακτηριστικά κάθε υλικού στοιχείου και τρίτον, η αντιληπτική εικόνα και τα αισθητικά χαρακτηριστικά του χώρου στο σύνολό του (Γερμανός, 1998). Ένα περιβάλλον νηπιαγωγείου, ολοκληρωτικά οργανωμένο από τον ενήλικο, μέσα στο οποίο το παιδί δε μπορεί να παρεμβαίνει, είναι ένας χώρος αποστειρωμένος και ξένος γι' αυτό. Το παιδί πρέπει να έχει τη δυνατότητα να μετασχηματίσει, να διαμορφώσει το χώρο μέσα στον οποίο βρίσκεται κάποιες ώρες της ημέρας, να δημιουργήσει έναν κόσμο μόνο γι' αυτό και στην κλίμακά του (Μουμουλίδου, 2003).

Για όλα τα παραπάνω δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα παιδιά χρειάζονται περισσότερο από άλλοτε έναν ελεύθερο χώρο για να παίζουν, να διαπραγματευτούν, να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, να επικοινωνήσουν, να συνεργαστούν, να βιώσουν καταστάσεις και να ζήσουν συμβολικά τη σημερινή πραγματικότητα (Πανταζής, 1999).

3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

«Το παιχνίδι έχει μεγάλη σημασία στη ζωή του παιδιού, την ίδια σημασία που έχει για τον ενήλικα η δραστηριότητα, η δουλειά, η απασχόληση»

A. Σ. ΜΑΚΑΡΕΝΚΟ

Ο/η νηπιαγωγός επηρεάζει το παιχνίδι των παιδιών με τον τρόπο που οργανώνει τον χώρο και προσφέρει τα υλικά, με τη βοήθεια που τους δίνει, προτείνοντας και υποδεικνύοντάς τους ιδέες. Ο ρόλος, όμως, του εκπαιδευτικού είναι σύνθετος, επειδή προκύπτει από ένα σύνολο εξειδικευμένων ρόλων. Ο/η νηπιαγωγός πρέπει να είναι ταυτόχρονα δέκτης, εμπνευστής, οργανωτής της εκπαιδευτικής αλληλεπίδρασης στην τάξη, πρότυπο και υπεύθυνος της τάξης (Γερμανός, 2006). Πρέπει να γνωρίζει ότι το παιδί έχει ανάγκη από ελεύθερο χώρο και χρόνο για να κινηθεί, να αναπτύξει σχέσεις με τους συνομηθικούς του, να συνεργαστεί μαζί τους, να αλληλεπιδράσει, να χαρεί. Επιπλέον, ο/η νηπιαγωγός οφείλει να υποστηρίζει ποικιλοτρόπως την ανάπτυξη του παιχνιδιού των παιδιών. Θα πρέπει να βοηθά τα παιδιά να σχεδιάσουν το παιχνίδι τους συζητώντας μαζί τους διάφορες ιδέες προτού αυτό ξεκινήσει. Να προωθεί την εξέλιξη του παιχνιδιού και να αφήσει την όλη διαδικασία της διεξαγωγής του παιχνιδιού στα ίδια τα παιδιά. Να ενθαρρύνει τα παιδιά που έχουν αναστολές στη συμμετοχή στο παιχνίδι και τέλος, όποτε παραστεί ανάγκη, να βρίσκεται στο πλευρό όλης της ομάδας ή μεμονωμένων μαθητών, που τυχόν αντιμετωπίζουν δυσκολίες (Κωνσταντινόπουλος, 2007).

Σύμφωνα με τους Bodrona και Leong (όπως αναφέρεται στο ΥΠΕΠΘ, 2006, σελ. 35), ο/η νηπιαγωγός για να υποστηρίξει την εξέλιξη των παιδιών πρέπει να παροτρύνει τα παιδιά να συζητούν μαζί για τις ιδέες τους πριν την έναρξη του παιχνιδιού. Ακόμη, να προωθεί την εξέλιξη του παιχνιδιού, να βοηθά ατομικά κάθε παιδί που χρειάζεται βοήθεια και τέλος να προτείνει τρόπους διασύνδεσης των θεμάτων που αναδύονται από τα παιδιά.

Επιπλέον, ο Vygotsky υπογραμμίζει ότι ο ρόλος του/της νηπιαγωγού είναι να σχεδιάζει το εκπαιδευτικό περιβάλλον, να καθοδηγεί, να διευκολύνει, να υποστηρίζει και να αξιολογεί τα παιδιά, καθώς παίρνει ενεργό μέρος στη μαθησιακή διαδικασία, δημιουργώντας μ' αυτά εμπειρίες μέσα στη «ζώνη της επικείμενης ανάπτυξης» τους και ωθώντας τα προς την ανεξαρτησία τους (Ντολιοπούλου, 2006).

Κεντρική ιδέα, λοιπόν, της «ζώνης επικείμενης ανάπτυξης» είναι η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου επιπέδου ικανότητας εκτέλεσης μιας δεξιότητας που θα μπορούσε το παιδί να εξασκήσει χωρίς βοήθεια. Αυτό ο Vygotsky το ονομάζει «πραγματικό

επίπεδο διανοητικής ανάπτυξης». Αν βοηθηθεί από έναν ενήλικα, αυτή η ικανότητα μπορεί να «επεκταθεί» λίγο περισσότερο, για να επιτευχθεί κάτι ελαφρώς δυσκολότερο, το οποίο ονομάζει «επίπεδο της δυνητικής ανάπτυξης». Η απόσταση ανάμεσα στα δύο επίπεδα είναι η «ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξης», την οποία το παιδί μπορεί να διανύσει και να κατακτήσει με τη βοήθεια του ενήλικα. Για παράδειγμα, ένα παιδί παίζει με τα ξύλινα τουβλάκια και κατασκευάζει έναν πύργο τοποθετώντας τρία ή τέσσερα τουβλάκια το ένα επάνω στο άλλο. Ο ενήλικας θα μπορούσε να του προτείνει να φτιάξει δύο τέτοιους πύργους τον έναν δίπλα στον άλλο και έπειτα να τον ρωτήσει πώς θα μπορούσε να κατασκευάσει μια γέφυρα και αν είναι ανάγκη να του υποδείξει ότι ένα μακρύ τουβλάκι τοποθετημένο στην οροφή των πύργων θα τον βοηθούσε γι' αυτόν τον σκοπό. Μ' αυτό τον τρόπο το παιδί θα μάθει να κατασκευάζει μια γέφυρα (Σιβροπούλου, 1997).

Παρόμοιες ιδέες υποστηρίχθηκαν από τον Bruner με την παρουσίαση της συμβολικής εικόνας της «σκαλωσιάς». Σύμφωνα μ' αυτήν, ο ενήλικας θα πρέπει να παρέχει κίνητρα στα παιδιά, να υποστηρίζει τις σκέψεις τους, να κατευθύνει την προσοχή τους και να μεσολαβεί ανάμεσα στα παιδιά και στο υλικό. Αυτό σημαίνει ότι ο ενήλικας θα πρέπει να γνωρίζει τις νοητικές δυνατότητες που προσφέρουν τα υλικά και τις γνωστικές ικανότητες των παιδιών (Σιβροπούλου, 1997).

Και οι δύο ψυχολόγοι υποστηρίζουν τον ρόλο του ενήλικα ως βοηθού και συντονιστή της δραστηριότητας των παιδιών, προκειμένου αυτά να κατανοήσουν και να σηματοδοτήσουν τις εμπειρίες τους σε ένα κοινό πολιτισμικό πλαίσιο. Ο ρόλος λοιπόν του/της νηπιαγωγού κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού χαρακτηρίζεται τις περισσότερες φορές ως συντονιστικός, καθώς πρέπει να υποστηρίζει, να εμπλουτίζει και να διευρύνει το παιχνίδι (Μιχαλοπούλου, 2008).

Ακόμη, σημαντικό είναι το γεγονός ότι το παιχνίδι στην προσχολική εκπαίδευση είναι αυθόρμητο και ξεκινά απ' τα ίδια τα παιδιά. Γι' αυτό πρέπει να παραμένει παιχνίδι του παιδιού και όχι του/της νηπιαγωγού. Παρόλα αυτά, ο/η νηπιαγωγός πρέπει να παρεμβαίνει στο παιχνίδι των παιδιών παίζοντας μαζί τους. Αυτό, όμως, γίνεται πολυπλοκότερο, ιδιαίτερα όταν ενισχύει τις συζητήσεις μεταξύ των παιδιών. Δεν πρέπει να παραμένει στο ρόλο του παίκτη περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο. Από την άλλη πλευρά, όταν παρεμβαίνει για να δώσει οδηγίες, ο έλεγχος του παιχνιδιού είναι δυνατόν να περάσει στον/στην νηπιαγωγό αντί στα παιδιά. Γι' αυτό χρειάζεται πολύ προσοχή από την πλευρά του παιδαγωγού (Αναγνώστου, 2003).

Συμμετέχοντας στις δραστηριότητες του παιχνιδιού και ενισχύοντάς το, ο/η νηπιαγωγός μπορεί να εμπνεύσει νέες πράξεις, να προκαλέσει αμοιβαίες δράσεις

μεταξύ των παιδιών και με τη δική του δραματική συμμετοχή, να συμβάλει στον εμπλουτισμό του παιχνιδιού. Αν η νηπιαγωγός συμμετέχει στο παιχνίδι, φαίνεται ότι αυτό γίνεται πιο ενδιαφέρον για τα παιδιά. Η νηπιαγωγός γίνεται το κεντρικό πρόσωπο στην κατάσταση του παιχνιδιού και επεξεργάζεται το θέμα. Έτσι, οι πράξεις των παιδιών γίνονται πιο οργανωμένες και χάνεται η χαοτική όψη που μπορεί να έχουν τα παιδιά όταν παίζουν μόνα τους (Αυγητίδου, 2001).

Η εμπλοκή, όμως, του/της νηπιαγωγού στο παιχνίδι είναι σύνθετη επειδή η ίδια δραστηριότητα μπορεί να υπηρετεί μια σειρά από διαφορετικούς σκοπούς, σύμφωνα με την ηλικία, τις ικανότητες και τις προηγούμενες εμπειρίες του παιδιού και τη φύση της δραστηριότητας. Ο/η νηπιαγωγός πρέπει να είναι έτοιμος/η να παρέμβει αμέσως στο παιχνίδι των παιδιών για να επιλύσει μια διαφωνία, ιδιαίτερα αν το παιδί δεν έχει τις ικανότητες ή την πεποίθηση. Ο/η νηπιαγωγός πρέπει να είναι καλό ακροατής, να είναι επικοινωνιακός/ή και να αντιμετωπίζει τα παιδιά με ενθουσιασμό (Wood & Attfield, 2005). Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν παιδαγωγοί που υποστηρίζουν ότι το παιχνίδι πρέπει να παραμείνει εντελώς ελεύθερο και αυθόρμητο στα πολύ μικρά παιδιά και ότι η δουλειά της νηπιαγωγού είναι να προσφέρει μια δέσμη ευκαιριών από τις οποίες το παιδί θα εκλέξει κάποιες. Άλλοι, όμως, παιδαγωγοί αντιπροτείνουν την εισαγωγή ενός στοιχείου δόμησης στο παιχνίδι, όπου η νηπιαγωγός κάνει τη μάθηση του παιδιού λιγότερο τυχαία και επομένως πιο αποτελεσματική (Σιβροπούλου, 1997).

Στην καθημερινή σχολική πρακτική οι νηπιαγωγοί διαπραγματεύονται τις «θεωρίες» τους για το παιχνίδι με περισσότερες παρεμβάσεις στο παιχνίδι των παιδιών, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο, καθώς και τα προτεινόμενα παιδαγωγικά σενάρια για τη σημασία του παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο, την οργάνωση του χώρου και του χρόνου στο ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Οι παρεμβάσεις και ευρύτερα οι πρακτικές των νηπιαγωγών έχουν ενδιαφέρον γιατί αναδεικνύουν τη διαπραγματευσιμότητα της σχολικής τάξης, την πολυπλοκότητα της σχέσης ανάμεσα στη σχολική κουλτούρα και στην κουλτούρα των συνομιλήκων και τη διαχείριση του ρόλου τους και των σχέσεών τους με τα παιδιά (Αυγητίδου, 2001).

Οι παιδαγωγοί, λοιπόν, για να μπορέσουν να σταθμίσουν την επέμβασή τους, θα πρέπει να παρακολουθούν το παιχνίδι των παιδιών και να γνωρίζουν το επίπεδο των δυνατοτήτων τους κάθε στιγμή. Έτσι θα αποφεύγουν να πουν στα παιδιά πράγματα που ήδη τα γνωρίζουν ή να χρησιμοποιούν λεξιλόγιο ή έννοιες που τα παιδιά αδυνατούν να καταλάβουν. Ως ιδανικό επίπεδο επέμβασης θεωρείται η αμοιβαία επίδραση ενήλικα – παιδιών στη ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξής τους. Έτσι, καθώς

ο/η νηπιαγωγός στήνει μια σκαλωσιά για ένα ελαφρώς πιο δύσκολο έργο απ' αυτό που θα μπορούσαν να εκτελέσουν, καλεί τα παιδιά στη συνέχεια να το ξαναεπιχειρήσουν (Σιβροπούλου, 1997).

Η Margaret Clark (όπως αναφέρεται στο Σιβροπούλου, 1997, σελ. 49) υποστηρίζει ότι «παρόλο που ένα περιβάλλον ελεύθερου παιχνιδιού περιέχει αρκετό δυναμικό, αν θέλουμε αυτό να γίνει πιο αποτελεσματικό μαθησιακά, πρέπει να δομηθεί προσεκτικά, με τους ενήλικες από τη μια μεριά να παίζουν τον κρίσιμο ρόλο στην οργάνωσή του και από την άλλη να παρεμβαίνουν επιλεκτικά στο παιχνίδι».

Ακόμη, όσο προσεκτικότερα παρατηρεί ο ενήλικας το τρέχον επίπεδο δραστηριότητας και αντίληψης των παιδιών, τόσο αποτελεσματικότερη μπορεί να είναι η παρέμβασή του. Αν δηλαδή η παρέμβαση είναι πρόωρη ή πολύ κατευθυντική, καταστρέφει την αίσθηση της ανακάλυψης. Αν πάλι είναι καθυστερημένη, χάνονται πολύτιμες ευκαιρίες για μάθηση και εξέλιξη, γιατί το παιχνίδι του μπορεί να αναλωθεί σε άσκοπες επαναλήψεις, γεγονός που θα καταλήξει σε αναπόφευκτη πλήξη. Έτσι ο/η νηπιαγωγός θα πρέπει να παρατηρεί όλα τα παιδιά, να συμμετέχει στο παιχνίδι τους, να ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα των παιδιών, να λειτουργεί ως διαμεσολαβητής, να δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για την πραγματοποίηση του παιχνιδιού και να βοηθά εξατομικευμένα κάποιο παιδί (Σιβροπούλου, 1997).

Η παρατήρηση και η ερμηνεία της δράσης των παιδιών στο πλαίσιο των καθημερινών τους αλληλεπιδράσεων στο χώρο του νηπιαγωγείου και σε χρόνο παρόντα, αποτελούν μια σημαντική μεθοδολογική πρόταση για την κατανόηση της παιδικής ηλικίας και της τάξης του νηπιαγωγείου. Η προοπτική αυτή μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τα ίδια τα παιδιά ως κοινωνική κατηγορία και ως δρώντα υποκείμενα. Τα παιδιά, καθώς αλληλεπιδρούν, οργανώνουν και ρυθμίζουν σχέσεις μεταξύ τους, διαπραγματεύονται και συγκροτούν τους δικούς τους κόσμους και συμμετέχουν στη συγκρότηση των κόσμων των άλλων (π.χ., ενηλίκων-δασκάλων) (Αυγητίδου, 2001).

Επίσης, η κατανόηση των παιδικών σχέσεων στο παιχνίδι από τους/τις νηπιαγωγούς, θα τους/τις οδηγήσει στη γνώση των παιδιών, της δράσης τους και της πολυπλοκότητας της καθημερινής σχολικής πρακτικής της τάξης του νηπιαγωγείου. Στην πολυπλοκότητα αυτή οι νηπιαγωγοί οφείλουν να εντάξουν και να συνειδητοποιήσουν και τις δικές τους μορφές δράσης και στρατηγικές που «επιστρατεύουν» για να πετύχουν τους στόχους τους στην καθημερινή σχολική πρακτική (Αυγητίδου, 2001).

Η Smilansky (όπως αναφέρεται στο Αυγητίδου, 2001, σελ. 213) διαπίστωσε ότι παρόμοιες μορφές ενθάρρυνσης και εκπαίδευσης εκ μέρους των ενηλίκων πράγματι

αυξάνουν την ποσότητα και την πολυπλοκότητα του φαντασιακού και του κοινωνικο-δραματικού παιχνιδιού στα μικρά παιδιά, ιδιαίτερα αν αυτά αρχικά δεν εμφανίζουν μεγάλη κλίση σ' αυτά τα είδη παιχνιδιού.

Πέρα από τη μάθηση που επιτυγχάνει το παιδί μέσα από το παιχνίδι, μπορεί και ο/η εκπαιδευτικός με τη σειρά του να διδαχθεί πολλά από τον τρόπο που το παιδί ανταποκρίνεται στις εμπειρίες του παιχνιδιού. Για παράδειγμα, ένα παιδί που επιδίδεται μόνιμα σε ένα παιχνίδι στερεότυπο και χωρίς φαντασία πρέπει να παρακινήσει τον/την νηπιαγωγό να ερευνήσει για ενδείξεις γνωστικής καθυστέρησης. Το παιδί που παίζει συνεχώς μόνο του ή που παρουσιάζει έντονη επιθετικότητα και καταστροφικότητα ή που μοιάζει ανίκανο να μοιραστεί κάτι ή που διεκδικεί συνεχώς την προσοχή του ενηλίκου μπορεί να δίνει ενδείξεις κάποιας ψυχολογικής διαταραχής. Αλλά και ο τρόπος που το παιδί χρησιμοποιεί τους ρόλους όταν παίζει κάποια οικογενειακή αναπαράσταση, μπορεί να δώσει στον/στην νηπιαγωγό μια ιδέα για τις σχέσεις του με τους γονείς ή τα αδέρφια στο σπίτι (Κωνσταντινόπουλος, 2007).

Ο Kagan αναγνωρίζει τρία εμπόδια στην υλοποίηση του παιχνιδιού παιδιών προσχολικής ηλικίας: υποκειμενικό, δομικό και λειτουργικό. Η υποκειμενικότητα του παιχνιδιού σχετίζεται με τη συμμετοχή του/της νηπιαγωγού στο παιχνίδι. Για παράδειγμα, μερικοί παιδαγωγοί αντιλαμβάνονται την εμπλοκή στο παιχνίδι σαν παρέμβαση. Άλλοι είναι αμφιλεγόμενοι σχετικά με το παιχνίδι και είναι διστακτικοί στο να εμπλακούν στο παιχνίδι των παιδιών, ενώ υπάρχουν ακόμη παιδαγωγοί που θεωρούν ότι ο ρόλο τους είναι να διδάσκουν και να διευθύνουν τα παιδιά. Hadley αναγνωρίζει δύο τύπους εμπλοκής του παιδαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών: «εκτός της ροής» (outside the flow) ή «εντός της ροής» (inside the flow). Στην πρώτη περίπτωση, η εμπλοκή του/της παιδαγωγού στο παιχνίδι σηματοδοτεί την άμεση ανταπόκριση των παιδιών, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγή και επέκταση του παιχνιδιού. Στη συνέχεια ακολουθεί ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση της συγκεκριμένης εμπλοκής (Miss Teri: νηπιαγωγός, Brandon και Calvin: νήπια).

- Miss Teri: *«Βλέπω πακετάρετε τις βαλίτσες σας. Πηγαίνετε ταξίδι κάπου;»*
- Brandon: *«Ναι, πηγαίνουμε Χριστουγεννιάτικες διακοπές να επισκεφτούμε τη γιαγιά και τον παππού».*
- Calvin: *«Πηγαίνουμε στον παππού και της γιαγιάς το σπίτι κάθε χρόνο τα Χριστούγεννα. Όλη η οικογένεια πηγαίνει εκεί να τους δει».*
- Miss Teri: *«Γιατί όλη η οικογένεια πηγαίνει εκεί για να τους δει τα Χριστούγεννα;»*

- Calvin: «*Η μαμά λέει ότι είναι η μόνη φορά που μπορεί όλη η οικογένεια να είναι μαζί*».
- Miss Teri: «*Πώς θα πάτε στο σπίτι της γιαγιάς και του παππού;*»
- Brandon: «*Οδηγώντας*».
- Miss Teri: «*Θα πάρετε κάποιο δώρο για τη γιαγιά και τον παππού; Θα πάρετε δώρο για κάποιον άλλο επίσης;*»

Από την άλλη πλευρά, ο παιδαγωγός που τοποθετείται στη δεύτερη περίπτωση (inside the flow), μέσα στη ροή του παιχνιδιού δηλαδή, αναλαμβάνει έναν ρόλο ως συμμετέχοντας στο παιχνίδι, όπου η επικοινωνία με τα παιδιά είναι άμεση. Είτε, λοιπόν, οι παιδαγωγοί είναι εντός ή εκτός ροής του παιχνιδιού, παίζουν διάφορους ρόλους: παρατηρητή, διαχειριστής, μεσολαβητής ή συμπαίκτης στο παιχνίδι (Ashiabi, 2007). Πολύ σημαντικές θεωρούνται και οι παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών για τη διευκόλυνση της εξέλιξης του παιχνιδιού των παιδιών, καθώς το παιχνίδι θεωρείται βασικός παράγων τόσο για τη μαθησιακή όσο και για τη συνολική τους εξέλιξη. Όταν οι εκπαιδευτικοί παρατηρούν και καταγράφουν τι λένε και τι κάνουν τα παιδιά στο ελεύθερο παιχνίδι τους, έχουν ανεκτίμητες πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη της σκέψης τους. Είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι νηπιαγωγοί λόγω φόρτου εργασίας στερούνται την ευκαιρία να παρακολουθήσουν το παιχνίδι των παιδιών κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων. Όμως, είναι πολύ σημαντικό να απολαμβάνουν τη δουλειά τους με τα παιδιά, για να είναι αποτελεσματικοί σαν παιδαγωγοί (ΥΠΕΠΘ, 2006).

Κλείνοντας το θεωρητικό κομμάτι, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι ο παιδαγωγός πρέπει να είναι αρχηγός, με την κύρια σημασία της λέξης, δηλαδή ένα «κεφάλι» που γνωρίζει να παρατηρεί, να προβλέπει, να υποβάλλει, που οδηγεί, κατευθύνει το παιχνίδι, αλλά δεν προστάζει. Να μην επιβάλλει ποτέ, συχνά να υποβάλλει, πάντοτε να προβλέπει. Με μια λέξη να κυριαρχεί στην κατάσταση. Το να παρατηρεί, όμως, είναι το βασικό (Παπανικολάου, 1999). Επιπλέον, το νηπιαγωγείο είναι ο καθρέφτης της καλαισθησίας και η προέκταση της προσωπικότητας της νηπιαγωγού. Η νηπιαγωγός γνωρίζει ότι η στάση της ίδιας μέσα στο σχολικό περιβάλλον είναι πολύ σημαντική. Είναι αυτή που θα δώσει τον τόνο, που θα μεταδώσει τον ενθουσιασμό, την ικανότητα να συγκινηθούν τα παιδιά, να θαυμάσουν. Είναι παράδειγμα και υπόδειγμα (Παπανικολάου, 1999). Κάτι που όλοι οι νηπιαγωγοί πρέπει να έχουν στο μυαλό τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΣΤΟΧΟΣ

Στόχος της έρευνας ήταν η μελέτη του συμβολικού παιχνιδιού των παιδιών στις γωνιές του νηπιαγωγείου. Συγκεκριμένα η έρευνα αποσκοπούσε να διερευνήσει:

- τη χρήση του χώρου από τα παιδιά στις γωνιές συμβολικού παιχνιδιού και δραστηριοτήτων,
- τους ρόλους που αναλαμβάνουν τα παιδιά στο παιχνίδι τους,
- τη διάρκεια του παιχνιδιού και πώς αυτό ολοκληρώνεται,
- τον βαθμό παρέμβασης/συμμετοχής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών και
- τα κριτήρια επισκεψιμότητας των γωνιών από τα παιδιά (όποιο παιδί προλάβει παίζει στη γωνιά, στερεοτυπική χρήση με βάση το φύλο, αποκλεισμός κάποιων παιδιών από τις γωνιές λόγω ηλικίας).

4.2 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Οι υποθέσεις της έρευνας με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύξαμε, είναι οι παρακάτω:

- 1)Υποθέτουμε ότι τα αγόρια κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού στις γωνιές συμβολικού παιχνιδιού υιοθετούν κυρίως παραδοσιακούς αρσενικούς ρόλους και τα κορίτσια αντίστοιχα θηλυκούς, τους οποίους εναλλάσσουν με περισσότερη ευελιξία απ' ότι τα αγόρια, καθώς και ότι οι ρόλοι «άντρας»-«γυναίκα» επιλέγονται περισσότερο απ' ότι οι χαρακτήρες, π.χ., ο Μπάτμαν.
- 2)Δευτερευόντως, υποθέτουμε ότι όσο λιγότερο προκαθορισμένος είναι ο χώρος του παιχνιδιού, δηλαδή η γωνιά δε σηματοδοτείται με μια συγκεκριμένη δραστηριότητα παιχνιδιού, τόσο μεγαλύτερη δυνατότητα έχει το παιδί να χρησιμοποιήσει τα αντικείμενα συμβολικά.
- 3)Τέλος, υποθέτουμε ότι οι νηπιαγωγοί θα παρεμβαίνουν, για να επιβάλλουν την τάξη, να επιβάλλουν την τάξη, να επηρεάσουν τις σχέσεις των παιδιών και όχι για να συμμετάσχουν στο παιχνίδι τους.

4.3 ΔΕΙΓΜΑ

Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από πέντε νηπιαγωγεία του νομού Μαγνησίας. Για λόγους δεοντολογίας δεν θα αναφερθεί το πραγματικό όνομα των νηπιαγωγείων, αλλά θα αναφέρονται ως εξής:

- Α΄ Νηπιαγωγείο
- Β΄ Νηπιαγωγείο

- Γ΄ Νηπιαγωγείο
- Δ΄ Νηπιαγωγείο
- Ε΄ Νηπιαγωγείο

Σε όλα τα νηπιαγωγεία συνολικά παρατηρήθηκαν 83 παιδιά προσχολικής ηλικίας. Από αυτά τα 44 ήταν αγόρια και τα 39 κορίτσια. Η επιλογή των σχολείων έγινε με αποκλειστικό κριτήριο τη θετική διάθεση των νηπιαγωγών να συνεργαστούν στην έρευνά μας.

4.4 ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΕΙΑ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου - Μαρτίου του έτους 2009 στην πόλη του Βόλου. Σε κάθε νηπιαγωγείο έγιναν πέντε παρατηρήσεις, κατά τη διάρκεια των πρωινών ελεύθερων δραστηριοτήτων των παιδιών.

4.5 ΜΕΘΟΔΟΣ

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων ήταν η ημιδομημένη παρατήρηση και η συνέντευξη των παιδιών. Ακόμη, έγιναν και κάποιες διευκρινιστικές ερωτήσεις στις νηπιαγωγούς. Τέλος, η συλλογή πληροφοριών συμπληρώθηκε και με ενδεικτικές φωτογραφίες της όλης διαδικασίας, για την καλύτερη τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων της παρατήρησης.

Κατά την παρατήρηση του συμβολικού παιχνιδιού, καταγράφονταν οι ελεύθεροι διάλογοι των παιδιών την ώρα του παιχνιδιού τους, καθώς και άλλες σημειώσεις για τα σχετικά με το ερευνώμενο θέμα συμβάντα. Συγκεκριμένα ορίστηκαν άξονες παρατήρησης προκειμένου να διευκολύνουμε την ανάλυση των δεδομένων της, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι: α) ο βαθμός επισκεψιμότητας των παιδιών στις γωνιές, β) η έναρξη, η εξέλιξη και ο τερματισμός του παιχνιδιού των παιδιών, γ) το παιχνίδι στις γωνιές, δ) ο βαθμός παρέμβασης/συμμετοχής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι, ε) τι αντικείμενα χρησιμοποιούν και πώς τα χρησιμοποιούν στο παιχνίδι τους (κανονικός ή συμβολικός τρόπος).

Ακόμη, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις στα παιδιά των νηπιαγωγείων του δείγματος, προκειμένου να συμπληρωθούν τα δεδομένα των παρατηρήσεων. Συγκεκριμένα τα ρωτήσαμε ποια είναι η αγαπημένη τους γωνιά και τι τους αρέσει να παίζουν εκεί, σε ποια γωνιά δεν πηγαίνουν καθόλου και γιατί, με ποια παιδιά προτιμούν να παίζουν, θέλοντας να εκμαιεύσουμε αν επιλέγουν παιδιά του αντίθετου φύλου καθώς και με ποιο παιδί δεν παίζουν καθόλου.

Τέλος, έγιναν και κάποιες διευκρινιστικές ερωτήσεις στις νηπιαγωγούς σχετικά με τις παρεμβάσεις τους πάνω στο χώρο, τη διαμόρφωση των γωνιών των νηπιαγωγείων, καθώς και οποιαδήποτε άλλη πληροφορία θα μας διευκόλυνε να εμπλουτίσουμε την εικόνα μας για το παιχνίδι που αναπτύσσουν τα παιδιά.

5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Αρχικά θα επιχειρήσουμε να κάνουμε μια πιο λεπτομερή περιγραφική παρουσίαση των χώρων των νηπιαγωγείων, έτσι ώστε να διευκολύνουμε την κατανόηση της ανάλυσης των δεδομένων της παρατήρησης σε κάθε νηπιαγωγείο. Μετά από την περιγραφή του κάθε σχολείου θα ακολουθεί η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της συστηματικής παρατήρησης και στη συνέχεια τα δεδομένα από τις συνεντεύξεις των παιδιών.

5.1 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΘΕ ΤΑΞΗΣ

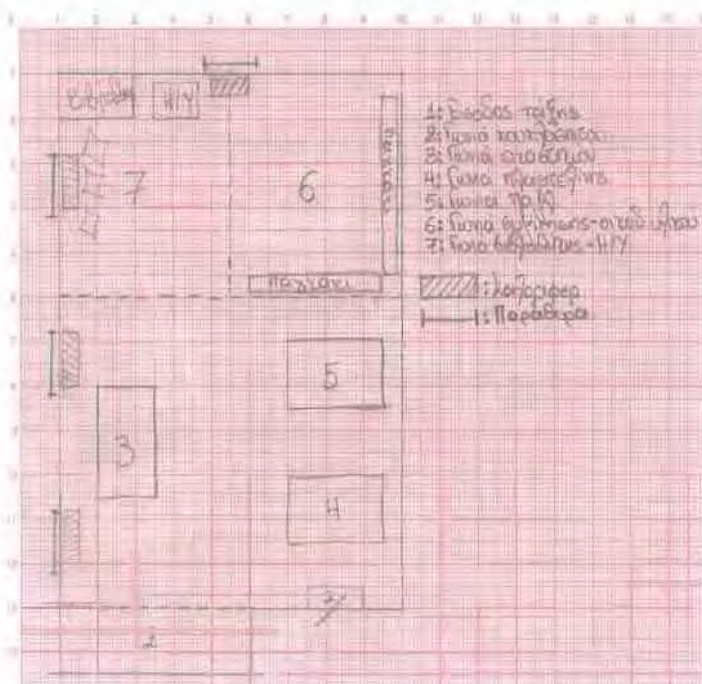
Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Το Α΄ και Β΄ Νηπιαγωγείο βρίσκονται σε μια ημι-αστική περιοχή κοντά στο Βόλο. Το νηπιαγωγείο είναι διθέσιο. Αποτελείται από ένα κλασικό και ένα ολοήμερο τμήμα. Είναι ένα καινούργιο κτήριο. Δεν είναι εύκολα ορατό από τον δρόμο.

Το νηπιαγωγείο έχει μια μεγάλη αυλή στην οποία υπάρχουν ένα κιόσκι και τρεις βρύσες. Ακόμη, υπάρχει μια παιδική χαρά με τσουλήθρα, σπιτάκι και μια μικρή τραμπάλα από πλαστικό υλικό. Για να φτάσεις στην ξύλινη πόρτα του κτηρίου ανεβαίνεις τέσσερα σκαλοπάτια. Πριν την είσοδο, υπάρχουν στα δεξιά πλαστικοί κώνοι και πλαστικά τουβλάκια για να παίζουν τα παιδιά στο διάλειμμα. Μπαίνοντας στο κτήριο υπάρχει ένας κοινός χώρος υποδοχής των γονέων. Σε αυτόν τον χώρο υπάρχει ένα κουκλοθέατρο, το οποίο δεν είναι ακόμα οργανωμένο, βιβλιοθήκες και πίνακες ενημέρωσης των γονέων. Στα αριστερά της εισόδου η πρώτη αίθουσα είναι αυτή που στεγάζει το ολοήμερο τμήμα. Αμέσως μετά, η επόμενη αίθουσα είναι του κλασικού τμήματος, η οποία είναι πιο μεγάλη από την προηγούμενη. Ακριβώς απέναντι από την κεντρική πόρτα είναι η αποθήκη και η τουαλέτα για τις νηπιαγωγούς. Στα δεξιά της εισόδου είναι το γραφείο των νηπιαγωγών. Ακριβώς δίπλα από το γραφείο υπάρχει ένας διάδρομος, όπου τα παιδιά του ολοήμερου αφήνουν τα μπουφάν και τις τσάντες τους, ο οποίος καταλήγει σε μια ευρύχωρη, ευάερη και πολύ φωτεινή αίθουσα, που είναι η κουζίνα. Υπάρχει κουζινάκι για να ζεσταίνει η νηπιαγωγός το φαγητό των παιδιών, νεροχύτης, ψυγείο, μεγάλα πουφ και τέσσερα τραπεζάκια με καρέκλες για να τρώνε τα παιδιά. Μετά από αυτόν τον

διάδρομο συναντάς έναν ακόμη, μικρότερο, ο οποίος καταλήγει στις τουαλέτες για τα παιδιά. Σε αυτόν τον διάδρομο τα παιδιά από το κλασικό τμήμα αφήνουν τα μπουφάν και τις τσάντες τους, βγάζουν τα παπούτσια τους και βάζουν παντόφλες. Εδώ βγάζουν τα παπούτσια τους και τα παιδιά από το ολοήμερο τμήμα. Υπάρχουν δύο παπουτσοθήκες που τα τοποθετούν όλα τα παιδιά μαζί.

Όσον αφορά την τάξη του **Α΄ Νηπιαγωγείου**, είναι μια σχεδόν τετράγωνη αίθουσα. Αρχικά, μπαίνοντας είναι η γωνιά της πλαστελίνης, που αποτελείται από

ένα τραπέζι τοποθετημένο κάθετα στον τοίχο. Ακριβώς δίπλα είναι η γωνιά του παζλ, που επίσης αποτελείται από ένα τραπέζι τοποθετημένο με τον ίδιο τρόπο. Δίπλα σε αυτό το τραπέζι υπάρχει μια συρταριέρα όπου τοποθετούν τα παιδιά τις εργασίες τους. Ακριβώς στον απέναντι τοίχο από την είσοδο της τάξης, στα αριστερά, είναι η γωνιά της

βιβλιοθήκης και του Η/Υ, όπου υπάρχει και ένα ρολόι κρεμασμένο στον τοίχο και στα δεξιά η γωνιά της συζήτησης-οικοδομικού υλικού. Στα αριστερά της πόρτας είναι η γωνιά του κουκλόσπιτου. Μπροστά από τη γωνιά αυτή είναι η γωνιά των εικαστικών, η οποία αποτελείται από ένα τραπέζι. Δίπλα στη γωνιά αυτή υπάρχει μια μικρή ραφιέρα όπου είναι τοποθετημένα τα υλικά που χρησιμοποιούν τα παιδιά στη γωνιά των εικαστικών, δηλαδή κόλλες Α4, μαρκαδόρους, ψαλίδια, κόλλες, περιοδικά. Στην ραφιέρα αυτή είναι τοποθετημένα και τα παζλ.

Ας δούμε όμως κάθε γωνιά ξεχωριστά. Η γωνιά του κουκλόσπιτου περιλαμβάνει αρκετά υλικά, κουζίνα, νεροχύτη, σιδερώστρα, καθρέφτης, φρούτα, μαντήλια, μια ραφιέρα για τα πιατάκια, τα κουταλάκια, τα πιρούνια, τα μαχαίρια, τα ποτήρια κ.ά. Είναι μια γωνιά απομονωμένη από τις άλλες, ευέλικτη, καθώς δεν υπάρχουν σταθερές κατασκευές και τα αντικείμενα μετακινούνται εύκολα. Είναι φωτεινή, οριοθετημένη από τα ίδια τα αντικείμενα της γωνιάς και εύκολα προσβάσιμη.

Στη γωνιά του οικοδομικού υλικού έχουν τοποθετήσει πλαστικά κουτιά με διάφορα υλικά, όπως ξύλινα τουβλάκια, αυτοκινητόδρομο, μικρά και μεγάλα

πλαστικά τουβλάκια, χάντρες, ζώα και αντικείμενα της πόλης. Τα παιδιά παίζουν πάνω σε μια μοκέτα.

Η γωνιά της βιβλιοθήκης δεν είναι πολύ ελκυστική, επειδή τα βιβλία είναι τοποθετημένα σε μια ψηλή βιβλιοθήκη (είναι ράφια το ένα πάνω από το άλλο) και τα παιδιά δεν φτάνουν τα βιβλία που είναι στα πάνω ράφια. Στη βιβλιοθήκη υπάρχουν μόνο παραμύθια.

Η γωνιά της πλαστελίνης δεν είναι και ιδιαίτερα ελκυστική, καθώς η πλαστελίνη είναι παλιά και τα χρώματα έχουν μπερδευτεί.

Η γωνιά των εικαστικών περιλαμβάνει αρκετά υλικά, όπως για παράδειγμα κόλλες A4, μαρκαδόρους, περιοδικά για να κόψουν τα παιδιά διάφορες εικόνες, ψαλίδια, κόλλες, νερομπογιές, χαρτόνια κ.ά. Στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού υπάρχουν οχτώ με δέκα πάζλ, τα κουτιά των οποίων είναι κατεστραμμένα (ούτε καν ξανακολλημένα).

Στα παιδιά δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούν τα μουσικά όργανα, για να μην κάνουν πολύ φασαρία και ενοχλούν τα παιδιά από τη διπλανή τάξη. Συνήθως τα χρησιμοποιούν σε οργανωμένες δραστηριότητες. Σε άλλες περιπτώσεις μόνο με την άδεια της νηπιαγωγού μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν.

Η νηπιαγωγός δεν αλλάζει θέση στις γωνιές. Τις εμπλουτίζει με περισσότερα υλικά για να διατηρήσει ή να ανανεώσει το ενδιαφέρον των παιδιών. Αντίθετα, επιλέγει να αλλάξει θέση στα αντικείμενα που υπάρχουν μέσα στην τάξη, όπως τα συρταράκια που τοποθετούν τις εργασίες τους τα παιδιά. Έτσι έκανε για παράδειγμα στη γωνιά του κουκλόσπιτου κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεών μου στο νηπιαγωγείο. Δηλαδή η νηπιαγωγός εμπλούτισε με περισσότερο υλικό τη γωνιά αυτή και άλλαξε θέση στα αντικείμενα της για να δημιουργήσει περισσότερο ελεύθερο χώρο, για να μπορούν να κινηθούν πιο εύκολα τα παιδιά σε αυτή.

Γενικά η αίθουσα είναι ευάερη, ευήλια και πολύ φωτεινή. Υπάρχουν τρία παράθυρα, καθώς και κουρτίνες για τον ήλιο. Σε κάποιους από τους τοίχους υπάρχουν χαρτόνια με αναφορές στα θέματα που έχουν ασχοληθεί μέσα στην τάξη. Τις πρώτες ώρες το πρωί η αίθουσα είναι κρύα και κυρίως την Δευτέρα που το σχολείο είναι κλειστό όλο το σαββατοκύριακο. Δεν υπήρχε, όμως, υγρασία.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η περιγραφή της χρήσης του συγκεκριμένου χώρου από τα παιδιά σε σχέση με την επισκεψιμότητα, το φύλο, το είδος του παιχνιδιού, την ηλικία των παιδιών, τις σχέσεις μεταξύ τους και τον βαθμό παρέμβασης της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών.

Α΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΩΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΓΩΝΙΕΣ ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΚΟΥΚΛ.	ΓΩΝΙΑ ΟΙΚ.ΥΛ.	ΓΩΝΙΑ ΒΙΒΛ. Κ Η/Υ	ΓΩΝΙΑ ΕΙΚΑΣΤ.	ΓΩΝΙΑ ΠΑΙΔ.ΥΛ
ΓΙΩΡΓΟΣ Π.		4	1	3	4
ΣΠΥΡΟΣ	1	2	4	2	2
ΓΙΩΡΓΟΣ Κ.		5		1	1
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ		5		2	1
ΚΩΝ/ΝΟΣ		3	3		1
ΔΗΜΗΤΡΗΣ			2	4	
ΘΟΔΩΡΗΣ		4		5	1
ΙΩΑΝΝΑ	4		1	2	1
ΔΗΜΗΤΡΑ	1	2	1	4	1
ΜΕΛΙΝΑ	5		1	1	1
ΑΘΗΝΑ	1	1		1	2
ΣΤΕΛΙΝΑ	1		2	5	1
ΣΥΝΟΛΟ	13	26	15	30	16

● **Βαθμός επισκεψιμότητας των παιδιών στις γωνιές.**

Αρχικά πρέπει να αναφέρω ότι στον πίνακα καταγράφονται και οι μετακινήσεις των παιδιών στις γωνιές. Δηλαδή αν ένα παιδί έχει περάσει περισσότερες από μια φορές από μια γωνιά, αυτό καταγράφεται. Το ίδιο καταγράφεται και στους πίνακες των ακόλουθων Νηπιαγωγείων.

Παρατηρώντας τον πίνακα είναι φανερό ότι οι γωνιές με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα σε σχέση με τη χρήση τους είναι η γωνιά των εικαστικών και η γωνιά του οικοδομικού υλικού. Η μικρότερη επισκεψιμότητα εμφανίζεται στη γωνιά του κουκλόσπιτου. Αυτό συμβαίνει, διότι στο κουκλόσπιτο πήγαιναν συνήθως τα ίδια παιδιά, η Ιωάννα και η Μελίνα (προνήπια).

Ως προς το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, το οποίο εμφανίζεται στη γωνιά του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού, η τελευταία επιλέγεται περισσότερο από τα αγόρια, πιθανώς λόγω του ότι υπερτερούν αριθμητικά (εφτά αγόρια, πέντε κορίτσια). Επιπλέον, σε αυτή τη γωνιά υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργηθούν περισσότερες από μια ομάδες.

Επιπλέον υπάρχει περιορισμός στις γωνιές. Δύο παιδιά επιτρέπεται να παίζουν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, δύο παιδιά στη γωνιά του κουκλόσπιτου, τέσσερα παιδιά που μπορούν να γίνουν και πέντε στη γωνιά των εικαστικών, δύο παιδιά στη γωνιά του παζλ, δύο στη γωνιά της πλαστελίνης και δύο με τέσσερα παιδιά στη γωνιά της βιβλιοθήκης. Η νηπιαγωγός τηρεί συνήθως το πρόγραμμα αυτό τις Δευτέρες, ενώ τις άλλες μέρες ο περιορισμός φάνηκε να παραβιάζεται κυρίως για τη γωνιά του κουκλόσπιτου.

Ο βαθμός επισκεψιμότητας μιας γωνιάς επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες. Για παράδειγμα, υπάρχουν κάποια παιδιά που κάθε μέρα παίζουν στην ίδια γωνιά, είτε επειδή έρχονται νωρίς στο σχολείο και «πιάνουν» τη γωνιά, είτε επειδή παίζουν

εκεί οι φίλοι τους και τους φωνάζουν να παίξουν μαζί, είτε επειδή τους αρέσει να παίζουν περισσότερο σε μια γωνιά, είτε επειδή τα υπόλοιπα παιδιά δεν τους θέλουν στην παρέα τους. Αυτό παρατηρήθηκε και στα υπόλοιπα νηπιαγωγεία, όπως θα τα παρουσιάσουμε παρακάτω. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε μερικές διαφορετικές περιπτώσεις που έτυχε να παρατηρήσουμε και υποδηλώνουν τα διαφορετικά κριτήρια επιλογής κάποιας γωνιάς.

- **Θοδωρής:** «Βάλε ένα εδώ (τουβλάκι)».
- **Γιώργος Κ.:** «Να το κάνουμε ίσιο».
- **Θοδωρής:** «Εγώ θα βάλω τα πατώματα (δηλαδή τη βάση από το κουτί). Όπου έχει δύο (θα βάλεις) τρία (τα τουβλάκια είναι σαν παζλ, έχουν δηλαδή κυματιστές πλευρές. Οπότε εννοεί: όποιο τουβλάκι έχει δύο καμπύλες θα το ενώσεις με εκείνο που έχει τρεις καμπύλες)».
- **Γιώργος Κ.:** «Που θα το βάλω αυτό το πάτωμα;»
- **Θοδωρής:** «Τώρα που έχει τρία, δύο. Δεν μπαίνει, γιατί δεν έχεις δύναμη εσύ».
- **Γιώργος Κ.:** «Δεν το μπορώ αυτό το κομμάτι».
- **Θοδωρής:** «Α, ρε Γιώργο».
- **Γιώργος Κ.:** «Στραβό μου το κάνεις. Βάλε και ένα πάτωμα».
- **Θοδωρής:** «Απόστολε, μπορείς να το φτιάξεις στο Γιώργο αυτό το κουτί;»
- **Απόστολος:** «Όχι, δεν μπορώ».
- **Θοδωρής:** «Έλα, σε παρακαλώ».

Τελικά ο Απόστολος φτιάχνει το κουτί και παίζουν όλοι μαζί. Ας τα δούμε, όμως, ένα-ένα ξεχωριστά. Ο Γιώργος Κ., ο Γιώργος Π., ο Απόστολος και ο Θοδωρής με το που έμπαιναν στην τάξη πήγαιναν αμέσως στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Αντίστοιχα, η Ιωάννα και η Μελίνα έπαιζαν αμέσως στο κουκλόσπιτο. Η Μελίνα και η Ιωάννα είναι δύο πολύ καλές φίλες. Άρα το κριτήριο επιλογής της γωνιάς του κουκλόσπιτου για την Ιωάννα είναι η φίλη της η Μελίνα. Τη **δεύτερη μέρα** από τις παρατηρήσεις, η Μελίνα όταν έφτασε στην τάξη δεν ασχολήθηκε με κάτι, απλά περίμενε την Ιωάννα να τελειώσει από τη γωνιά των εικαστικών. Στη συνέχεια έπαιζαν μαζί στη γωνιά του κουκλόσπιτου.

Ακόμη, είναι φανερό ότι στη γωνιά του κουκλόσπιτου πηγαίνουν κυρίως κορίτσια και στη γωνιά του οικοδομικού υλικού κυρίως αγόρια. Υπάρχει δηλαδή μια στερεοτυπική χρήση των γωνιών αυτών σε σχέση με το φύλο. Μόνο την **πέμπτη μέρα**, στο κουκλόσπιτο έπαιξε ο Σπύρος, με δική του επιλογή, μαζί με την Μελίνα. Την **τρίτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, η Δήμητρα και η Αθηνά προσπάθησαν να

παίζουν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού αλλά ενώ αρχικά δεν ήταν αποδεκτές, με την παρέμβαση της νηπιαγωγού, τις δέχτηκαν τελικά.

- **Διάρκεια παιχνιδιού και πώς ολοκληρώνεται.**

Το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών στις γωνιές του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού, διαρκεί από είκοσι λεπτά μέχρι και σαράντα πέντε λεπτά. Το παιχνίδι στη γωνιά του κουκλόσπιτου, σε καθημερινή βάση, σταματά μόνο μετά από την παρέμβαση της νηπιαγωγού. Στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, το παιχνίδι σταματά όταν τα παιδιά έχουν ολοκληρώσει αυτό που έφτιαχναν, είτε όταν η νηπιαγωγός τους ζητά να συμμαζέψουν, είτε με δική τους επιλογή να αλλάξουν γωνιά, όπως ο Γιώργος Π., που την **πέμπτη μέρα** έπαιζε μόνος του στη γωνιά αυτή με τα τουβλάκια για περίπου δέκα λεπτά και στη συνέχεια ασχολήθηκε με κάτι άλλο. Παρατήρησα ότι τα παιδιά στο οικοδομικό υλικό φεύγουν από αυτή τη γωνιά και επιστρέφουν σε αυτή για να ξαναπαιξουν αργότερα, κάτι που δεν συνέβη στη γωνιά του κουκλόσπιτου. Εκεί τα παιδιά έπαιζαν συνεχόμενα, χωρίς διακοπές.

- **Το παιχνίδι στις γωνιές.**

Τα παιδιά που έπαιζαν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού φτιάχνανε στάβλους με τα ξύλινα τουβλάκια και πάνω απ' αυτούς φτιάχνανε αυτοκινητόδρομους, στους οποίους είτε τοποθετούσαν αυτοκίνητα είτε ζώα. Ακόμη κατασκεύασαν απλά έναν αυτοκινητόδρομο, καθώς και κάποια γκαράζ για τα αυτοκίνητα και τοποθέτησαν και κάποια σήματα οδικής κυκλοφορίας. Τα παιδιά τις τέσσερις από τις πέντε φορές απλά φτιάχνανε την κατασκευή χωρίς να παίζουν με αυτήν (Βλέπε παράρτημα 2, σελ.155).

Κυρίως έφτιαχναν μαζί την κατασκευή τους, χωρίς να μοιράσουν ιδιαίτερους ρόλους. Απλά έλεγαν «μετακίνησε εσύ το γκαράζ» ή «βάλε και αυτά τα δέντρα». Η παρέμβαση των παιδιών της ομάδας ήταν αποδεκτή κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Υπήρχαν βέβαια και κάποιες συγκρούσεις, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω. Μόνο την **πέμπτη μέρα** της παρατήρησής μου, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού οι ρόλοι που ανέλαβαν τα παιδιά ήταν ο Απόστολος να φτιάξει το κουτί (να συνεχίσει δηλαδή τη δουλειά που είχαν ξεκινήσει ο Γιώργος Κ. με τον Θωδωρή), όπου θα ρίξουν τις χάντρες, τις οποίες ο Γιώργος Κ. περνούσε στον σπάγκο. Ο Κωνσταντίνος που μπήκε λίγο αργότερα στην παρέα δεν πήρε κάποιον ρόλο, απλά καθόταν κοντά τους και μερικές φορές περνούσε στον σπάγκο χάντρες.

Την **πρώτη μέρα** στη γωνιά του κουκλόσπιτου τα δύο κορίτσια, αρχικά, έπαιζαν τη μαμά και το μωρό. Στη συνέχεια όταν έγιναν τέσσερις μιμήθηκαν μια οικογένεια με μαμά, μωρό, παιδί και υπηρέτρια. Στη γωνιά αυτή τέθηκαν πιο ξεκάθαροι ρόλοι.

Παρατήρησα ότι τους ρόλους στις ομάδες τους βάζει συνήθως ένα κορίτσι. Για παράδειγμα, στη γωνιά του κουκλόσπιτου, όταν ήταν δύο κορίτσια (προνήπια) τους ρόλους τους έθετε κυρίως η Ιωάννα, με ευγενικό τρόπο όμως, όπως «θέλεις να είσαι εσύ η μαμά και εγώ το μωρό;». Αργότερα, όταν προστέθηκαν και τα άλλα δύο κορίτσια, η Δήμητρα και η Αθηνά, η Δήμητρα άρχισε να θέτει αυτή τους ρόλους. Για παράδειγμα, εγώ θα είμαι η μαμά, εσύ η υπηρέτρια (στην Αθηνά), εσύ το παιδί (στη Μελίνα) και εσύ το μωρό (στην Ιωάννα). Ο τόνος της φωνής της Δήμητρας ήταν επιτακτικός και έντονος.

➤ **Δήμητρα:** «*Η μαμά είμαι εγώ και θα σας λέω τι πρέπει να κάνετε. Δεν θα κάνετε εσείς κουμάντο, αλλά εγώ. Αθηνά πήγαινε τα πιάτα στο νεροχύτη και το κουτάλι (με προστακτικό ύφος).*»

➤ **Αθηνά:** «*Α, όλα εγώ θα τα κάνω;*»

Μετά από λίγο...

➤ **Δήμητρα:** «*Αθηνά, το φαγητό. Ή μάλλον όχι. Βάλε ένα ουίσκι και θα φτιάξω εγώ το φαγητό, γιατί βάζετε πολύ σάλτσα και τα κάνετε χάλια.*»

Σε μια συζήτηση με τη νηπιαγωγό που της ανέφερα το περιστατικό, μου σχολίασε ότι η μητέρα της Δήμητρας μιλάει με τον ίδιο τρόπο.

Τη **δεύτερη μέρα**, τα δύο κορίτσια (προνήπια), παρόλο που αποφασίσανε τους ρόλους μαζί, τελικά δεν τους τήρησαν. Αργότερα, από ότι κατάλαβα από το παιχνίδι τους, άλλαξαν ρόλους. Δηλαδή η αδερφή-Μελίνα έφτιαξε το φαγητό για το μωρό και όχι η Ιωάννα υπηρέτρια. Λίγο αργότερα οι ρόλοι άλλαξαν τελείως και τα κορίτσια έγιναν φίλες. Βάφτηκαν για να βγουν έξω βόλτα. Η Ιωάννα είχε μια δουλειά και πήρε μαζί της και την Μελίνα.

➤ **Ιωάννα:** «*Ποια είναι η δική μου η τσάντα;*»

➤ **Μελίνα:** «*Αυτή (της δείχνει με το χέρι μια τσάντα). Αυτή (δείχνει μια άλλη τσάντα) θα είναι η δική μου.*»

➤ **Ιωάννα:** «*Πρέπει να φύγω, να πάω σε μια δουλειά και πρέπει να μου βάλεις κραγιόν.*»

Η Μελίνα βάζει κραγιόν στην Ιωάννα.

➤ **Ιωάννα:** «*Θα πάμε κάπου μαζί τώρα.*»

Και φεύγουν... (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 156)

Την **τρίτη μέρα**, η Ιωάννα ήταν η μαμά και η Στελίνα η αδερφή της. Οι ρόλοι, όμως, δεν καθορίστηκαν πριν αρχίσουν το παιχνίδι. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού η Ιωάννα αναφέρει ότι επειδή έχει το τηλέφωνο είναι και η μαμά. Με την άφιξη της Μελίνας υπήρχε ένα πρόβλημα στο μοίρασμα των ρόλων. Τελικά αποφάσισαν να

μοιράσουν τους ρόλους με ένα λάχνισμα. Η Στελίνα είπε στην Ιωάννα και την Μελίνα ότι δεν μπορούν να είναι πάντα οι αρχηγοί.

- **Μελίνα:** «Εγώ είμαι η μαμά».
- **Ιωάννα:** «Η Μελίνα είναι η μαμά».
- **Στελίνα:** «Δεν θα είστε πάντα οι αρχηγοί».
- **Μελίνα:** «Εγώ θα είμαι (η μαμά)».
- **Ιωάννα:** «Ποιος είπε η κυρία πρώτοι να είναι;» (Βλέπε Παράρτημα 2, σελ.157)

Την **τέταρτη μέρα**, η Ιωάννα είναι η μαμά και η Μελίνα το παιδί. Η μαμά φτιάχνει κρέμα στο παιδί, του βάζει πιτζάμες, στρώνει το κρεβάτι και το βάζει για ύπνο. Οι παραπάνω ρόλοι καθορίζονται μετά από κοινή συμφωνία μεταξύ των δύο κοριτσιών. Αρχικά η Μελίνα είναι το παιδί και η Ιωάννα η μαμά και μετά από λίγο ανταλλάσσουν ρόλους.

- **Ιωάννα (μαμά):** «Τι θέλεις να φας;»
- **Μελίνα (παιδί):** «Μπισκοτόκρεμα».

Μετά από λίγο αντάλλαξαν ρόλους...

- **Ιωάννα (παιδί):** «Θα μου το βάλεις (ένα μαντήλι);»
- **Μελίνα (μαμά):** «Ναι, γιατί είσαι το παιδάκι και πρέπει να σου το βάλω».
- **Ιωάννα (παιδί):** «Ναι μαμά. Θέλω να βάλω πιτζάμες».

(Βλέπε παράρτημα 2, σελ.159)

Την **πέμπτη μέρα**, οι ρόλοι που πήραν τα παιδιά ήταν: η Μελίνα η μαμά και ο Σπύρος ο μπαμπάς. Τα δύο αυτά παιδιά έπαιζαν χωρίς να μιλάνε μεταξύ τους, όμως το παιχνίδι τους ήταν κοινό. Δηλαδή η Μελίνα φρόντιζε το μωρό και ο Σπύρος μαγείρευε. Όταν το φαγητό ετοιμάστηκε η Μελίνα έστρωσε μαζί με το Σπύρο το τραπέζι και έφαγαν. Θέλω να αναφέρω ότι η νηπιαγωγός παρόλο που έβλεπε ότι δεν μιλούσαν, δεν παρενέβη για να παρακινήσει τα παιδιά να συζητήσουν, να μιλήσουν και να συνεργαστούν. Δεν έδωσε κίνητρα στα παιδιά να εκφράσουν και λεκτικά αυτά που κάνουν. Απλά τα άφησε να παίζουν όπως θέλουν. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 160)

● **Βαθμός παρέμβασης/συμμετοχής νηπιαγωγού.**

Η νηπιαγωγός, όλες τις μέρες της παρατήρησής μου, πηγαينوερχόταν στην τάξη και στο γραφείο των νηπιαγωγών. Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, όταν είδε ότι δουλεύανε πέντε παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, παρενέβη ρωτώντας τους τον αριθμό των παιδιών που μπορούν να δουλεύουν στη γωνιά αυτή. Αφού απάντησαν ότι μπορούν να παίζουν μόνο δύο, τους ζήτησε να αλλάξουν γωνιά. Ο Θεοδωρής, όμως, είπε στη νηπιαγωγό ότι του αρέσει να παίζει με τα τουβλάκια. Παρόλα αυτά η νηπιαγωγός του ζήτησε να αλλάξει γωνιά. Έτσι έμειναν ο Γιώργος Κ.

και Γιώργος Π. που έφτασαν πρώτοι στην τάξη και πρόλαβαν να παίξουν με τα τουβλάκια. Οι υπόλοιποι τρεις πήγαν να ζωγραφίσουν. Μέσα σε αυτά τα παιδιά, ήταν και ο Σπύρος που δεν συμμετείχε στο παιχνίδι, απλά τους κοιτούσε. Κάποια στιγμή αργότερα, όταν ο Θοδωρής τελείωσε τη δουλειά που έκανε στη γωνιά των εικαστικών, επέστρεψε στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Τότε δημιουργήθηκε μια φασαρία ανάμεσα στα τρία παιδιά που έπαιζαν πλέον στη γωνιά αυτή και όταν το αντιλήφθηκε η νηπιαγωγός επενέβη.

➤ **Νηπιαγωγός:** «Θοδωρή θέλεις να παίζεις μόνος σου;»

➤ **Θοδωρής:** «Όχι».

➤ **Νηπιαγωγός:** «Αυτό, όμως, δεν είναι παιχνίδι αν δεν συνεργάζεσαι».

Στη συνέχεια του είπε ότι του επιτρέπει να παίζει στη γωνιά, με την προϋπόθεση ότι θα μοιράζονται τα αντικείμενα.

Τη **δεύτερη μέρα**, υπήρξαν κάποιες μικρές συγκρούσεις. Για παράδειγμα, ο Γιώργος Κ. (νήπιος) λέει στον Απόστολο (προνήπιος) «Δεν μ' αρέσει αυτό, το έχουμε ξανακάνει» και ο Απόστολος του απαντάει «Εμένα μ' αρέσει». Στη συνέχεια τα παιδιά αποφασίζουν να φτιάξουν ένα μεγάλο κύκλο με τα τουβλάκια. Όταν στην παρέα μπήκε η Δήμητρα (νήπιος), έγινε μια φασαρία, καθώς οι τρεις πρώτοι είχαν ξεχωρίσει τα τουβλάκια που θα χρησιμοποιούσαν για να φτιάξουν τον κύκλο και η Δήμητρα άρχισε να φτιάχνει μια άλλη κατασκευή με αυτά τα τουβλάκια. Τα αγόρια της την χάλασαν λέγοντας της να πάει να πάρει τα άλλα τουβλάκια και να παίζει με εκείνα. Η νηπιαγωγός ζήτησε από τα παιδιά να της εξηγήσουν γιατί χάλασαν την κατασκευή της Δήμητρας. Της εξήγησαν ότι τα τουβλάκια αυτά τα χρειάζονταν για να φτιάξουν τη δική τους κατασκευή. Η νηπιαγωγός τους ζήτησε να συνεργαστούν όλοι μαζί, όμως η Δήμητρα έφυγε, διότι, όπως μου είπε, δεν της άρεσε αυτό που έγινε. Μετά από λίγο την φώναξαν τα αγόρια και έτσι έπαιξε μαζί τους. Στο παιχνίδι μπήκε και η Αθηνά (νήπιος).

Αργότερα, από τη γωνιά του οικοδομικού υλικού έφυγε και ο Γιώργος Π. Οπότε συνέχισαν να κατασκευάζουν ο Γιώργος Κ., ο Θοδωρής και ο Απόστολος. Στη συνέχεια, όταν έφτασε ο Κωνσταντίνος στην τάξη, η νηπιαγωγός παρενέβη στην ομάδα των παιδιών που έπαιζαν στο οικοδομικό υλικό για να βάλουν και τον Κωνσταντίνο στην παρέα τους. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρω ότι ο Κων/νος επαναλαμβάνει ξανά τα νήπια. Ο Θοδωρής απάντησε αρνητικά, λέγοντας: «Όχι, γιατί θα είμαστε τέσσερις μετά», και η νηπιαγωγός του είπε: «και τι πειράζει». Οπότε ο Κωνσταντίνος μπήκε στην παρέα των παιδιών. Η νηπιαγωγός μου είπε ότι ο Θοδωρής ζηλεύει πολύ.

Την **τρίτη μέρα**, η νηπιαγωγός παρενέβη στο παιχνίδι στη γωνιά του κουκλόσπιτου, για να ξεδιαλύνει την φασαρία που είχε δημιουργήσει η Μελίνα (προνήπιο). Ζήτησε από τη Μελίνα να της εξηγήσει το λόγο που δεν ήθελε τη Στελίνα (νήπιο) στη γωνιά του κουκλόσπιτου και η απάντηση που πήρε ήταν ότι απλά δεν την ήθελε. Ίσως την πείραξε το γεγονός ότι η φίλη της η Ιωάννα (προνήπιο) έπαιζε με κάποιον άλλο. Η Ιωάννα πιο πριν από το περιστατικό το είχε πει στη Στελίνα.

➤ **Ιωάννα:** Άμα θα έρθει η Μελίνα θα τσιρίζει.

➤ **Στελίνα:** Γιατί;

➤ **Ιωάννα:** Ε, θα τσιρίζει.

Η Μελίνα (προνήπιο) έπαιξε μαζί τους για λίγο, όμως επειδή δεν μπόρεσε να συνεργαστεί με τα υπόλοιπα κορίτσια στο κουκλόσπιτο, η νηπιαγωγός την έβγαλε από το παιχνίδι και της ζήτησε να ασχοληθεί με κάτι άλλο. Η νηπιαγωγός προσπάθησε να τροφοδοτήσει το παιχνίδι των δύο άλλων κοριτσιών, δίνοντας ιδέες για συνέχεια. Τους είπε χαρακτηριστικά: «Ακούω ένα μωρό να κλαίει. Μήπως βράχηκε και πρέπει να το αλλάξετε; Μήπως πείνασε;». Έτσι η νηπιαγωγός, έστω και για λίγο, συμμετείχε στο παιχνίδι των παιδιών.

Την **τέταρτη μέρα**, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, στο παιχνίδι με τα ξύλινα τουβλάκια, όταν η νηπιαγωγός αντιλαμβάνεται ότι ο Σπύρος (το δεύτερο παιδί που επαναλαμβάνει τα νήπια) και ο Θοδωρής (νήπια) πιο πολύ μιλάνε μεταξύ τους για άλλα πράγματα που δεν αφορούν το παιχνίδι και δεν συνεργάζονται στο παιχνίδι τους (φτιάχνουν το χωριό του Αστεριζ και του Οβελίξ) επενέβη με σκοπό να τους ενθαρρύνει να συνεργαστούν. Η νηπιαγωγός μου είπε ότι ο Θοδωρής είναι αυτός που αποσυντονίζει την παρέα. Στο παιχνίδι μπαίνει και ο Γιώργος Κ. Λίγο αργότερα, τα παιδιά φωνάζουν τη νηπιαγωγό για να της δείξουν αυτό που έφτιαξαν. Τους είπε ότι είναι πολύ ωραίο και ότι της αρέσει ιδιαίτερα ο κόκορας. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 158).

Στο παιχνίδι με τον αυτοκινητόδρομο η νηπιαγωγός παρενέβη για να λύσει το πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στον Απόστολο και τον Γιώργο Π. Επίσης όταν ο Απόστολος κατέστρεψε την κατασκευή του Γιώργου Π., του ζήτησε να της πει για ποιο λόγο το έκανε και ο Απόστολος δεν της απάντησε. Προσπάθησε να ξαναβάλει τα παιδιά να παίξουν μαζί, λέγοντας στον Απόστολο να συνεχίσει ο Γιώργος Π. την κατασκευή που ήδη έχει φτιάξει ο Απόστολος. Όμως τα παιδιά δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν και ο Γιώργος Π. έφυγε από την ομάδα. (Βλέπε παράρτημα, σελ. 158)

Την **πέμπτη μέρα**, η νηπιαγωγός παρενέβη μερικές φορές στο παιχνίδι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, με τις χάντρες και τα μεγάλα πλαστικά τουβλάκια, για να υπενθυμίσει στα παιδιά να μην φωνάζουν και να μην σκορπάνε τις χάντρες (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 159).

Γενικά ενθάρρυνε και επαινούσε τις δουλειές όλων των παιδιών, σε όποια γωνιά και αν εργάζονταν. Από τις **πέντε μέρες** της παρατήρησης, τελικά **τρεις φορές** επενέβη για να υπενθυμίσει τους κανόνες της τάξης (κανόνες πειθαρχίας), όπως τον αριθμό των παιδιών που μπορούν να παίξουν σε μια γωνιά, να μην φωνάζουν και να μην πετάνε αντικείμενα εδώ κι εκεί. **Τέσσερις φορές** επενέβη για να βοηθήσει τα παιδιά να λύσουν διάφορα προβλήματα που δημιουργούνται στο παιχνίδι τους, στις γωνιές του οικοδομικού υλικού και του κουκλόσπιτου. **Μια φορά** παρενέβη για να εντάξει στο παιχνίδι που είχαν αναπτύξει τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, τον Κων/νο (νήπιο, το ένα από τα παιδιά που επαναλαμβάνει τη χρονιά). Τέλος, **μια φορά** παρενέβη για να ενθαρρύνει τα παιδιά να συνεργαστούν.

- **Τι αντικείμενα χρησιμοποιούν τα παιδιά (συμβολικός ή κανονικός τρόπος χρήσης των αντικειμένων).**

Το χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διάφορα αντικείμενα, της ίδιας όμως γωνιάς, με διαφορετικό τρόπο προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες εξέλιξης του παιχνιδιού ήταν φανερό κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων στη συγκεκριμένη τάξη του νηπιαγωγείου. Αυτό γίνεται για να ανταποκριθούν τα παιδιά σε πιθανές ελλείψεις του υλικού. Όταν δεν χρειάζεται δεν καταφεύγουν.

Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, τα αγόρια στη γωνιά του οικοδομικού υλικού χαρακτήριζαν τα ξύλινα τουβλάκια σε σχήμα ρόμβου σαν πύραυλους, ακόμη και αν τα χρησιμοποιούσαν σαν σκεπή. Απλά είχαν ονομάσει αυτά τα τουβλάκια πύραυλους. Επίσης χρησιμοποίησαν τα τουβλάκια σαν τοίχους για να φτιάξουν το γκαράζ. Μαζί με τα τουβλάκια χρησιμοποίησαν και κομμάτια αυτοκινητόδρομου, σαν δρόμο.

Τα παιδιά στη γωνιά του κουκλόσπιτου χρησιμοποίησαν ένα καπέλο για το κρεβάτι της κούκλας, ένα άλλο καπέλο για πάπλωμα και ένα μαντήλι για σεντόνι. Ακόμη ένα πλαστικό πορτοκάλι ως την μπάλα της κούκλας. Επίσης, έστρωσαν μαντήλια στο πάτωμα για σεντόνια. Πιο μετά, όταν μαγείρευαν, η μελιτζάνα ήταν τα φασόλια, καθώς έφτιαχναν φασολάδα. Τα υπόλοιπα υλικά τα χρησιμοποίησαν κανονικά.

Την **δεύτερη μέρα**, τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού χαρακτήριζαν τα τρίγωνα τουβλάκια σαν σκεπές. Επίσης χρησιμοποίησαν τα τουβλάκια σαν τοίχους

για να φτιάξουν τη φάρμα. Στην κατασκευή χρησιμοποίησαν και κομμάτια αυτοκινητόδρομου, σαν δρόμο, καθώς και ζώα, τα οποία τοποθέτησαν πάνω στο δρόμο.

Την **τρίτη μέρα**, τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού χρησιμοποίησαν τα τουβλάκια για να φτιάξουν τον φράχτη και τους τοίχους για το γκαράζ των αυτοκινήτων, καθώς και ένα παραλληλόγραμμο ξύλινο τουβλάκι για την πόρτα του γκαράζ. Μαζί με τα τουβλάκια χρησιμοποίησαν και κομμάτια αυτοκινητόδρομου, καθώς και τα σήματα οδικής κυκλοφορίας. Έφτιαξαν έναν δρόμο, δίπλα στον οποίο υπήρχαν γκαράζ για τα αυτοκίνητα. Επίσης, υπήρχαν κάτι πράσινα τουβλάκια σε σχήμα ψαριού, τα οποία χρησιμοποίησαν ως δέντρα.

Τα παιδιά στη γωνιά του κουκλόσπιτου χρησιμοποίησαν ένα καπέλο για το κρεβάτι του μωρού. Το ίδιο κορίτσι το κάνει αυτό. Για τον καφέ και τη ζάχαρη έκαναν πώς υπήρχαν σε κάτι πιάτα, τα οποία θεωρούσαν ως βάζα.

Την **τέταρτη μέρα**, τα αγόρια στη γωνιά του οικοδομικού υλικού χρησιμοποίησαν τρεις κόκκινους ξύλινους κύβους τον έναν πάνω στον άλλο και ένα στρόγγυλο ξύλινο τουβλάκι από πάνω. Αυτό που έφτιαξαν ήταν ένα δέντρο από το χωριό του Αστερίξ και του Οβελίξ. Επίσης χρησιμοποίησαν τα ξύλινα τουβλάκια για να φτιάξουν το φράχτη της αυλής και το κοτέτσι. Έβαλαν ζώα στο κοτέτσι και στην αυλή.

Στον αυτοκινητόδρομο τα παιδιά χρησιμοποίησαν κανονικά τον δρόμο και τις πινακίδες με τους κώδικες οδικής κυκλοφορίας.

Τα παιδιά στη γωνιά του κουκλόσπιτου χρησιμοποίησαν ένα μεγάλο μαντήλι για σαλιάρα του μωρού και λίγο αργότερα ένα άλλο μαντήλι για σεντόνι και ένα άλλο για κουβέρτα. Επίσης η Ιωάννα (προνήπιο) στο ρόλο της μαμάς, τάιζε (από άδειο πιάτο) τη Μελίνα (προνήπιο), στο ρόλο του μωρού. Επίσης χρησιμοποίησαν τα τρία μεγάλα μαξιλάρια που έχουν στη γωνιά, για κρεβάτι.

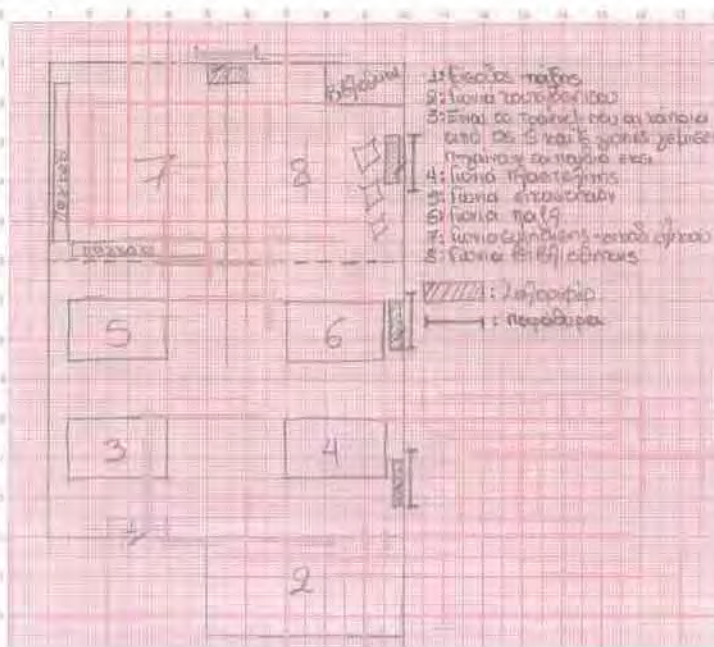
Την **πέμπτη μέρα**, τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, στην ομάδα που έπαιζαν με τις χάντρες και τα μεγάλα πλαστικά τουβλάκια, χρησιμοποίησαν τα τελευταία για να φτιάξουν ένα μακρόστενο κουτί όπου θα έριχναν τις χάντρες. Ένα αγόρι (νήπιο) με τα μικρά πλαστικά τουβλάκια έφτιαξε ένα καράβι.

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου ο Σπύρος και η Μελίνα, έφτιαχναν στο μπλέντερ τη φρουτόκρεμα του μωρού χωρίς να βάζουν τίποτα μέσα. Αργότερα όταν μαγειρεύσαν χρησιμοποίησαν κανονικά τα πλαστικά λαχανικά και το κοτόπουλο. Επίσης έκαναν ότι ρίχνουν αλάτι και πιπέρι. Λίγο αργότερα, έκαναν ότι πλένουν πιάτα στον νεροχύτη. Ακόμη τρώνε από άδεια πιάτα και ταΐζουν το μωρό από επίσης άδειο

πιάτο. Ο Σπύρος φοράει μια ολόσωμη πράσινη χυτή στολή, η οποία δεν μου εξήγησε τι σήμαινε.

Στη συνέχεια θα περιγράψουμε την τάξη του **Β΄ Νηπιαγωγείου**, για την οποία ισχύει η ίδια αρχική περιγραφή της τοποθεσίας του σχολείου. Η τάξη αυτή δεν διαφέρει σε πολλά από την διπλανή αίθουσα. Είναι σχεδόν πανομοιότυπες σε όλα. Στον τρόπο οργάνωσης των γωνιών, στα παιχνίδια που υπάρχουν, στο μέγεθος,

Είναι και αυτή μια σχεδόν τετράγωνη αίθουσα. Μπαίνοντας υπάρχει ένα τραπέζι το οποίο χρησιμοποιείται σε περίπτωση που κάποια από τις γωνιές των εικαστικών και του παζλ γεμίσουν. Ακριβώς δίπλα σε αυτό το τραπέζι, είναι η γωνιά των εικαστικών. Πιο δίπλα υπάρχει μια ραφιέρα, όπου είναι τοποθετημένα τα υλικά που

χρησιμοποιούν τα παιδιά, δηλαδή μαρκαδόροι, ψαλίδια, νερομπογιές, κόλλες A4. Στον ακριβώς απέναντι τοίχο από την είσοδο, υπάρχει στα αριστερά του τοίχου η γωνιά της συζήτησης-οικοδομικού υλικού, όπου υπάρχει και ένα ρολόι στον τοίχο και στα δεξιά η γωνιά της βιβλιοθήκης. Στα δεξιά της εισόδου είναι η γωνιά του κουκλόσπιτου. Μπροστά

από αυτήν είναι η γωνιά της πλαστελίνης, που αποτελείται από ένα τραπέζι τοποθετημένο κάθετα στον τοίχο.

Ακριβώς δίπλα σε αυτό το τραπέζι υπάρχει η γωνιά του παζλ, που αποτελείται και αυτή από ένα τραπέζι με τον ίδιο τρόπο τοποθετημένο, όπως το προηγούμενο. Δίπλα από τη γωνιά του παζλ είναι η συρταριέρα που βάζουν τα παιδιά τις εργασίες τους, αλλά επειδή τα συρτάρια είναι λιγότερα από τον αριθμό των παιδιών κάποια παιδιά τοποθετούν τις εργασίες τους στην συρταριέρα της διπλανής αίθουσας. Πάνω στη συρταριέρα είναι τοποθετημένα τα παζλ.

Η γωνιά του κουκλόσπιτου περιλαμβάνει πολλά υλικά, καθώς και η γωνιά του οικοδομικού υλικού. Η πλαστελίνη είναι παλιά και τα χρώματα είναι μπερδεμένα. Στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού υπάρχουν γύρω στα δέκα παζλ. Στη γωνιά των εικαστικών υπάρχουν κυρίως μαρκαδόροι και ξυλομπογιές.

Στις γωνιές των εικαστικών και του παζλ, η νηπιαγωγός άλλαξε θέση στα τραπεζάκια. Επίσης, όλες οι γωνιές εμπλουτίζονται με περισσότερα υλικά για να γίνουν πιο ελκυστικές στα παιδιά. Ακόμη, αλλάζουν για τις ανάγκες μιας θεματικής ή ενός project. Για παράδειγμα, μια ξύλινη ραφιέρα, που υπάρχει στη γωνιά του κουκλόσπιτου, μπορεί να γίνει το μανάβικο κ.ά. Πάντα οι αλλαγές γίνονται μαζί με τα παιδιά, τα οποία σε αυτές τις περιπτώσεις μπορούν να φέρουν και υλικά από το σπίτι τους (π.χ. ταμειακή μηχανή).

Η αίθουσα είναι και αυτή ευάερη, ευρύχωρη και ευήλια. Υπάρχουν τρία παράθυρα με κουρτίνες για τον ήλιο. Στους τοίχους της αίθουσας υπάρχουν εργασίες των παιδιών. Η θερμοκρασία της τάξης είναι και εδώ χαμηλή τις πρώτες ώρες και κυρίως την Δευτέρα, αλλά δεν υπήρχε υγρασία.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η περιγραφή της χρήσης του συγκεκριμένου χώρου από τα παιδιά σε σχέση με την επισκεψιμότητα, το φύλο, το είδος του παιχνιδιού, την ηλικία των παιδιών, τις σχέσεις μεταξύ τους και τον βαθμό παρέμβασης της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών.

Β΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ **ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΩΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ**

ΓΩΝΙΕΣ ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΚΟΥΚΛ.	ΓΩΝΙΑ ΟΙΚ.ΥΛ.	ΓΩΝΙΑ ΒΙΒΛ.	ΓΩΝΙΑ ΕΙΚΑΣΤ.	ΓΩΝΙΑ ΠΑΙΔ.ΥΛ.	ΓΩΝΙΑ ΠΛΑΣΤ.
ΜΑΡΙΑ Β.	3	2		2	4	1
ΜΑΡΙΑ Σ.	3	2	1	5	4	
ΜΙΛΕΝΑ	4			4		1
ΑΛΕΞΙΑ	3	2		6	4	
ΒΙΒΗ	1	1			1	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ	2			5	2	1
ΑΙΑ				1	1	
ΚΩΝ/ΝΟΣ Σ.		5		5	1	
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1	3		1	1	1
ΤΖΕΡΤΖ		4		3	3	1
ΣΤΑΥΡΟΣ		4		5	1	1
ΔΗΜΗΤΡΗΣ						
ΚΩΣΤΗΣ						
ΠΑΝΤΕΛΗΣ	2	3		3	2	
ΚΩΝ/ΝΟΣ Γ.				2	1	
ΝΙΚΟΛΑΣ						
ΦΙΛΙΠΠΟΣ	1	3		1	1	1
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ		4			3	1
ΣΥΝΟΛΟ	20	33	1	43	29	8

- **Βαθμός επισκεψιμότητας των παιδιών στις γωνιές.**

Παρατηρώντας τον πίνακα είναι φανερό ότι μόνο ένα παιδί επισκέφτηκε τη βιβλιοθήκη, ενώ αντίθετα η γωνιά των εικαστικών έχει τις περισσότερες επισκέψεις. Ακολουθούν η γωνιά του οικοδομικού υλικού, του παιδαγωγικού υλικού και του κουκλόσπιτου. Εξίσου μικρή επισκεψιμότητα έχει και η γωνιά της πλαστελίνης.

Ως προς το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, το οποίο εμφανίζεται στη γωνιά του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού, η τελευταία επιλέγεται περισσότερο από

τα παιδιά. Αν δεν υπολογίσουμε τα τρία αγόρια που δεν ήρθαν καθόλου και το ένα αγόρι που έλειψε τρεις φορές, αλλά δεν έπαιξε καθόλου στη γωνιά του οικοδομικού υλικού ή του κουκλόσπιτου, τη Λία που επίσης έλλειψε τρεις φορές και τις υπόλοιπες δεν επισκέφτηκε τις παραπάνω γωνιές, τότε τα αγόρια είναι επτά και τα κορίτσια έξι. Επιπλέον, σε αυτή τη γωνιά υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργηθούν περισσότερες από μια ομάδες. Στην συνέχεια ακολουθεί ένα παράδειγμα που τα αγόρια (νήπια) δεν θέλουν στην παρέα τους τον Παντελή (προνήπιο).

- **Παντελής:** «Μπορώ να παίζω;»
- **Σταύρος και Αλέξανδρος:** «Όχι».
- **Παντελής:** «Γιατί;»
- **Σταύρος:** «Όχι, είπε ο Αλέξανδρος».

Με την παρέμβαση της νηπιαγωγού ο Παντελής παίζει με τα παιδιά, όμως συνεχώς να τον κοροϊδεύουν.

- **Σταύρος:** «Εσύ έχεις μια κεραία μεγάλη και εγώ μια μικρότερη». [Ως κεραία χαρακτηρίζουν την κατασκευή που έχουν φτιάξει με ξύλινους κυλίνδρους, τον έναν πάνω στον άλλο και με ένα τρίγωνο στην κορυφή].
- **Αλέξανδρος:** «Κοίτα Παντελή. Αυτή είναι δικιά σου και αυτή του Σταύρου. [Του δείχνει ότι η μεγάλη κεραία (από τα τουβλάκια) είναι του Παντελή και η μικρή του Σταύρου. Ο Σταύρος, όμως, δυσανασχέτησε, σαν να του έλεγε αφού είπαμε να του πεις το αντίθετο]».

Τις τρεις από τις πέντε μέρες των παρατηρήσεων, ο Παντελής (προνήπιο) ζητούσε πολύ ευγενικά να παίζει μαζί με τον Σταύρο και τον Αλέξανδρο (νήπια), συνεχώς, όμως, τον έδιωχναν. Μόνο μετά από την παρέμβαση της νηπιαγωγού, τα παιδιά τον έπαιζαν.

Επιπλέον, υπάρχει περιορισμός στις γωνιές. Τέσσερα παιδιά στη γωνιά του κουκλόσπιτου, τέσσερα παιδιά στη γωνιά των εικαστικών (όμως υπάρχει και ακόμα ένα τραπέζι στην τάξη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τα εικαστικά και αυξάνεται έτσι ο αριθμός των παιδιών στη γωνιά αυτή), τέσσερα παιδιά στη γωνιά του παζλ, τέσσερα στη γωνιά της πλαστελίνης και δύο με τρία στη γωνιά της βιβλιοθήκης. Στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, δεν υπάρχει περιορισμός. Στη γωνιά της μουσικής τα παιδιά μπορούν να πάνε μόνο όταν τους το επιτρέψει η νηπιαγωγός.

Ακόμη, είναι φανερό ότι στη γωνιά του κουκλόσπιτου πηγαίνουν κυρίως κορίτσια και στη γωνιά του οικοδομικού υλικού κυρίως αγόρια. Αν και την τελευταία, την προτιμούν και αρκετά κορίτσια. Υπάρχει δηλαδή μια στερεοτυπική χρήση των γωνιών αυτών σε σχέση με το φύλο. Βέβαια τα τέσσερα από τα επτά κορίτσια

επισκέφτηκαν τη γωνιά του οικοδομικού υλικού τουλάχιστον δύο φορές, εκτός από τη Βιβή που την επισκέφτηκε μία φορά μόνο (όλα τα κορίτσια είναι νήπια).

- **Διάρκεια παιχνιδιού και πώς ολοκληρώνεται.**

Το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών στις γωνιές του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού, διαρκεί από ένα τέταρτο μέχρι και σαράντα πέντε λεπτά. Το παιχνίδι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, σε καθημερινή βάση σταματά μόνο μετά από την παρέμβαση της νηπιαγωγού. Στη γωνιά του κουκλόσπιτου είτε διαρκεί πολύ λίγο, είτε μέχρι το τέλος των ελεύθερων δραστηριοτήτων. Το παιχνίδι σταματά όταν τα παιδιά θέλουν να αλλάξουν γωνιά, ή όταν η νηπιαγωγός τους ζητά να μαζέψουν τα παιχνίδια.

- **Το παιχνίδι στις γωνιές.**

Τα παιδιά που έπαιζαν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού με τα ξύλινα τουβλάκια έφτιαχναν κυρίως πύραυλους και «μαγικές» κατασκευές όπως τις χαρακτήριζαν.

- **Αλέξανδρος:** «Με τα τουβλάκια κάνουμε πολλά μαγικά. Ε, Σταύρο;»

- **Σταύρος:** «Ναι. Μαγικά κόλπα εμείς κάνουμε. Φέρε μερικά τουβλάκια».

(Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 160, 161, 162, 163 και 166)

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου τέθηκαν πιο ξεκάθαροι ρόλοι, κυρίως οικογενειακοί. Την **πρώτη μέρα** της παρατήρησής μου τα δύο κορίτσια (νήπια) στο κουκλόσπιτο έπαιζαν τη μαμά και το παιδί. Η Αλεξία, στον ρόλο της μαμάς, έντυνε με υφάσματα την Μαρία Σ. που ήταν το παιδί.

Παρατήρησα ότι τους ρόλους τους βάζει συνήθως ένα κορίτσι (νήπιο).

- **Αλεξία:** «Θα δοκιμάσουμε φορέματα σήμερα».

- **Μαρία Σ.:** «Εγώ δεν θέλω φορέματα».

- **Αλεξία:** «Φούστες. Θα πάς σε έναν χορό».

- **Μαρία Σ.:** «Δεν θέλω».

- **Αλεξία:** «Πάρε το τσαντάκι σου. Να σου δώσω και λεφτά».

- **Μαρία Σ.:** «Θέλω να τα βγάλω αυτά».

- **Αλεξία:** «Πόσα λεφτά θέλεις. Είκοσι ευρώ και πενήντα».

- **Μαρία Σ.:** «Ναι, είκοσι και πενήντα».

- **Αλεξία:** «Είναι τέλειο». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 161)

Τη **δεύτερη μέρα** για άλλη μια φορά η Αλεξία (νήπιο) θέτει τους ρόλους. Η Αλεξία είναι η μαμά, η Μαρία Σ. το παιδί. Η Αλεξία, με προστακτικό τόνο, λέει στα άλλα κορίτσια:

- **Αλεξία:** «Φτιάξτε φαγητό μέχρι να πάω βόλτα το μωρό».

➤ **Μαρία Σ.:** «Κοιμήθηκε (το μωρό)».

➤ **Αλεξία:** «Δεν κοιμήθηκε. Ας' το».

Αυτό που η ίδια επιθυμεί θέλει να γίνεται κιόλας, αδιαφορώντας για τις επιθυμίες των υπόλοιπων κοριτσιών.

➤ **Βιβή:** «Εγώ θα είμαι η μαμά».

➤ **Μιλένα:** «Όχι, θα είμαι εγώ. Και εσύ το μωρό. Θέλεις να είσαι το μωρό;»

➤ **Αλεξία:** «Εγώ είμαι η μαμά και εσείς τα παιδιά».

Στη συνέχεια, έχοντας τον ρόλο της μητέρας, αναλαμβάνει να βγάλει τα εισιτήρια για τα παιδιά της για ένα υποτιθέμενο ταξίδι που θα κάνουν, εκτός από το εισιτήριο της Μιλένας (προνήπιο).

➤ **Αλεξία:** «Πάω να κλείσω εισιτήρια πρώτα. Πέντε εισιτήρια. Πόσο κάνουν; Ορίστε. (Μιλάει σε έναν φανταστικό εκδότη εισιτηρίων. Δεν υποδέχεται αυτόν τον ρόλο κάποιο παιδί). Σε πέντε λεπτά φεύγει το πλοίο! Κορίτσια μπίτε στο πλοίο, θα φύγει».

➤ **Μιλένα:** «Σε ποιο πλοίο;»

➤ **Αλεξία:** «Σε αυτό που γράφει κρουαζιέρα».

➤ **Μιλένα:** «Και πώς γράφεται; (Η Αλεξία δεν της απαντά)».

➤ **Αλεξία:** «Τώρα όμως έχω τέσσερα εισιτήρια. Πρέπει να πας να βγάλεις εισιτήριο».

➤ **Μιλένα:** «Που;»

➤ **Αλεξία:** «Εκεί. (Της δείχνει ένα τραπέζι μιας γωνιάς. Και πάλι με φανταστικό τρόπο η Μιλένα παίρνει το εισιτήριο)». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 163)

Την **τρίτη μέρα** πάλι είναι φανερό ότι η Αλεξία (νήπιο) θέτει τους ρόλους.

➤ **Μαρία Σ.:** «Θέλω να είμαι το παιδί».

➤ **Αλεξία:** «Θα είσαι η μαμά».

➤ **Μαρία Σ.:** «Δεν θέλω».

➤ **Αλεξία:** «Πόσες φορές σου έχω ζητήσει μια χάρη;»

➤ **Μαρία Σ.:** «Εντάξει». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 164)

Την **τέταρτη μέρα** στη γωνιά του κουκλόσπιτου παίζουν η Κατερίνα με τον Παντελή. Η Κατερίνα έχει πιο προστακτικό τόνο κάποιες στιγμές. Η Κατερίνα είναι η γυναίκα και ο Παντελής ο άνδρας. Για παράδειγμα:

➤ **Κατερίνα:** «Παντελή δεν είναι ώρα για παιχνίδι. Κάτσε να πιούμε καφέ».

➤ **Παντελής:** «Να φάω;»

➤ **Κατερίνα:** «Όχι, ακόμα».

➤ **Παντελής:** «Τώρα τρώμε;»

- **Κατερίνα:** «Ναι».
- **Παντελής:** «Φέρε μου ένα μαχαίρι να κόψω την μπριζόλα μου και το λουκάνικο».
- **Κατερίνα:** «Πάρε». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 165)

Την **πέμπτη μέρα** αρχικά παίζουν η Μαρία Β. με τον Φίλιππο. Η Μαρία έχει βάλει ένα μπλε μεγάλο καπέλο και κάνει αστεία στον Φίλιππο και γελάνε. Μετά από λίγο μπήκε και ο Παντελής στην παρέα.

- **Παντελής:** «Ε, Φίλιππε, θέλεις να είσαι το παιδί;»
- **Φίλιππος:** «Όχι».
- **Παντελής:** «Θέλεις να είμαστε μπαμπάδες;»

Ο Παντελής (μπαμπάς) μαγειρεύει και μετά θέλει να σιδερώσει.

- **Μαρία Β.:** «Όχι αυτό (η σιδερώστρα). Είναι για κορίτσια».

Η Μαρία Β. του λέει ότι το σιδερώμα είναι γυναικεία δουλειά. Ο Παντελής, όμως, της απαντάει ότι θέλει να σιδερώσει και προσπαθεί να ανοίξει την σιδερώστρα. Δεν τα καταφέρνει και φεύγει. Η Μαρία Β. εκδηλώνει μια στερεότυπη αντίληψη που θέλει τις οικιακές εργασίες να είναι αποκλειστικό έργο των γυναικών. Ο Παντελής, όμως, φέρεται μη στερεοτυπικά, θέλοντας να σιδερώσει. Άλλωστε, λίγο πιο πάνω, τον είδαμε και να μαγειρεύει. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 167)

● **Βαθμός παρέμβασης/συμμετοχής νηπιαγωγού.**

Η νηπιαγωγός και σε αυτό το τμήμα, όλες τις μέρες της παρατήρησής μου, πηγαινοερχόταν στην τάξη και στο γραφείο των νηπιαγωγών. Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, η νηπιαγωγός επενέβη όταν δεν θέλουν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού (στα ξύλινα τουβλάκια) τον Παντελή (προνήπιο) και προσπαθεί να πει στον Σταύρο και στον Αλέξανδρο ότι στο παιχνίδι τους πρέπει να παίζουν και τα πιο μικρά παιδιά για να μάθουν από αυτούς.

- **Παντελής:** «Μπορώ να παίξω;»
- **Σταύρος / Αλέξανδρος:** «Όχι».
- **Νηπιαγωγός:** «Γιατί όχι, πρέπει να μου πείτε».

Δεν απαντάνε.

- **Νηπιαγωγός:** «Γιατί δεν τον θέλετε. Από εσάς ένας μικρότερος φίλος θα μάθει».

Και έτσι τον δέχτηκαν.

Όμως στην περίπτωση που στο κουκλόσπιτο η Αλεξία και η Μαρία Β. δεν ήθελαν την Λία (νήπια), η νηπιαγωγός ήταν έξω από την τάξη, δεν το αντιλήφθηκε και όταν επέστρεψε δεν είδε την Λία που έκλαιγε.

Τη **δεύτερη μέρα**, συμβαίνει το ίδιο με τον Παντελή, όπως και την προηγούμενη ημέρα. Ο Σταύρος και ο Αλέξανδρος δεν τον ήθελαν στην παρέα τους.

- **Παντελής:** «*Σταύρο να παίζω μαζί σας;*»
- **Σταύρος:** «*Όχι.*»
- **Αλέξανδρος:** «*Ναι, όλο μαζί μας θα παίζεις;*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Κάτι δεν είπα εγώ χτες;*»
- **Αλέξανδρος:** «*Κάθε μέρα θα παίζει με εμάς;*»

Μετά από λίγο, όταν ο Αλέξανδρος χαλάει αυτό που φτιάχνει ο Παντελής.

- **Νηπιαγωγός:** «*Αλέξανδρε, Σταύρο και Τζώρτζη. Εδώ θέλω να μπαίνουν και τα μικρότερα παιδιά για να τα μαθαίνεται.*»
- **Παντελής:** «*Κυρία; Να σου πω τι με έκανε πριν ο Αλέξανδρος; Πήρε το αυτοκίνητο και χάλασε αυτό που έφτιαχνα.*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Τι λέει ο κανόνας; Δεν πετάμε παιχνίδια.*»

Επίσης και στη γωνιά του κουκλόσπιτου δεν ήθελαν την Βιβή στην παρέα τους, ενώ, όμως, όταν η Μιλένα θέλησε να παίζει την δέχτηκαν αμέσως.

- **Βιβή:** «*Μπορώ να παίζω;*»
- **Αλεξία:** «*Όχι. Μόνο δύο παιδιά μπορούν να παίζουν.*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Πόσα παιδάκια μπορούν να παίζουν;*»
- **Αλεξία:** «*Δύο.*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Τέσσερα δεν λέει στο καρτελάκι;*»
- **Αλεξία:** «*Λάθος τα έβαλες.*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Δεν τα έβαλα λάθος Αλεξία. Δύο παιδάκια είχαμε πριν τα Χριστούγεννα για να γνωριστείτε καλύτερα. Τώρα όμως τα αλλάξαμε και τα βάλουμε τέσσερα.*»
- **Αλεξία:** «*Εντάξει.*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Πάρε Βιβή να κάνεις και εσύ κάτι. Να μαγειρέψεις.*»

Και έτσι την δέχτηκαν. Μετά από λίγο όμως η νηπιαγωγός ξαναπαρεμβαίνει, λέγοντας στα κορίτσια:

- **Νηπιαγωγός:** «*Πόσα κορίτσια είστε;*»
- **Αλεξία:** «*Πέντε.*»
- **Νηπιαγωγός:** «*Τώρα τη δεχθήκατε τη Μιλένα, χωρίς να κοιτάξετε τον κανόνα.*»

Δεν απάντησαν όμως τίποτα στη νηπιαγωγό. Κατάλαβαν ότι αυτό που έκαναν δεν ήταν σωστό.

Την **τρίτη μέρα**, για άλλη μια φορά η νηπιαγωγός παρενέβη στο παιχνίδι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού για να εντάξει τον Παντελή στην παρέα.

➤ **Παντελής:** «Μπορώ να παίζω;»

Δεν του απαντάει κανένα από τα παιδιά.

➤ **Νηπιαγωγός:** «Σας ρωτάει πολύ ευγενικά αν μπορεί να παίξει μαζί σας. Αλέξανδρε και Σταύρο με ακούτε; Μπορεί να είναι ο βοηθός σας».

➤ **Αλέξανδρος:** «Εντάξει».

➤ **Παντελής:** «Ε, φίλε. Αυτό κάνει καλή δουλειά εδώ πέρα, φτιάχνει και πύραυλους (δείχνει έναν κύλινδρο). Να φτιάξουμε καμιά κατασκευή;»

➤ **Σταύρος:** «Ναι, θα φτιάξουμε πολλές».

➤ **Παντελής:** «Αυτό που έφτιαξες είναι χαζό».

➤ **Νηπιαγωγός:** «Όχι δεν είναι χαζό. Δεν είναι σωστό αυτό που λες».

Την **τέταρτη μέρα**, η νηπιαγωγός συνεχώς ζητούσε από τον Αλέξανδρο, τον Τζώρτζη και τον Σταύρο (νήπια) που έπαιζαν στη γωνιά της πλαστελίνης αλλά και από την Κατερίνα, τον Παντελή και την Μιλένα (προνήπια) που έπαιζαν στο κουκλόσπιτο να μην φωνάζουν τόσο δυνατά όταν μιλάνε.

Όταν ο Φίλιππος και ο Παναγιώτης που έπαιζαν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, παρατήρησε ότι δεν παίζουν με τον αυτοκινητόδρομο, αλλά ασχολούνται μεταξύ τους, επενέβη ζητώντας τους να μαζέψουν τον αυτοκινητόδρομο και να ασχοληθούν με κάτι άλλο.

Την **πέμπτη μέρα**, η νηπιαγωγός παρενέβη στο παιχνίδι στη γωνιά του κουκλόσπιτου για να βοηθήσει τον Παντελή και τον Φίλιππο να αποφασίσουν ποιος θα είναι ο μπαμπάς. Με ένα λάχνισμα ο Φίλιππος γίνεται ο μπαμπάς και τον παροτρύνει λέγοντάς του:

➤ **Νηπιαγωγός:** «Ρώτησέ τους τι θέλουν να φάνε, να πιούνε».

Μετά από λίγο η νηπιαγωγός παρεμβαίνει και πάλι.

➤ **Νηπιαγωγός:** «Γιατί φωνάζεις Μαρία Β».

➤ **Μαρία Β.:** «Είναι μικρός (ο Παντελής)».

➤ **Νηπιαγωγός:** «Αν δεν θέλει να είναι το παιδί, ας είναι ο θεός, ο ξάδερφος».

Λίγο πιο μετά όταν τα παιδιά δεν χρησιμοποιούν σωστά τα φρούτα τους λέει:

➤ **Νηπιαγωγός:** «Εδώ παίζουμε. Τα φρούτα έτσι τα κάνετε στο σπίτι σας; Τα χτυπάτε;»

Λίγο αργότερα, βγάζει από την γωνιά του κουκλόσπιτου τον Παντελή, ο οποίος δεν μπορεί να συνεργαστεί με τα παιδιά. Ο Παντελής πηγαίνει να παίξει στη γωνιά του παζλ, αλλά και πάλι γίνεται το ίδιο. Σύμφωνα με τη νηπιαγωγό, «είναι ένα παιδί που θέλει να έχει παρέα, αλλά δεν ξέρει να συνεργάζεται». Όταν μαζεύονται γύρω του παιδιά για να παίξουν, για άλλη μια φορά δημιουργούνται φασαρίες. Έτσι η

νηπιαγωγός τον βγάζει από τη γωνιά αυτή και τον βάζει στη γωνιά της πλαστελίνης για να σκεφτεί και να παίζει μόνος του. Όμως ο Παντελής δεν θέλει να καθίσει στη γωνιά της πλαστελίνης και έτσι πηγαίνει στη γωνιά των εικαστικών.

Όσον αφορά το παιχνίδι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού (με τα ξύλινα τουβλάκια) η νηπιαγωγός παρενέβη στο παιχνίδι των παιδιών, καθώς δεν μιλούσαν καθόλου:

- **Νηπιαγωγός:** «Τι κάνουν τα ζώα;»
- **Σταύρος:** «Τρώνε».
- **Νηπιαγωγός:** «Είναι μέσα στη φάρμα ή στο λιβάδι;»
- **Σταύρος:** «Στη φάρμα».
- **Νηπιαγωγός:** «Και αυτό εδώ τι είναι; (δείχνει μια κατασκευή που έχει φτιάξει ο Σταύρος)».
- **Σταύρος:** «Ε, πύργος».
- **Νηπιαγωγός:** «Που κάποιος βλέπει τα ζώα;»
- **Σταύρος:** «Ναι».

Μετά την παρέμβαση της νηπιαγωγού, τα παιδιά άρχισαν να μιλάνε. Πήραν κάποια ζώα στα χέρια τους και άρχισαν να τα βάζουν να μαλώνουν. Και έλεγαν ότι έβγαζαν φωτιές. Παραδείγματος χάρη, ο δεινόσαυρος που κρατούσε ο Σταύρος (νήπιος) και ο σκύλος που κρατούσε ο Κων/νος Σ (προνήπιος), έβγαζαν φωτιά από το στόμα τους.

Γενικά όταν κάποιο παιδί της έδειχνε τη δουλειά του, το επαινούσε. Τελικά από τις **πέντε μέρες** των παρατηρήσεων, **τέσσερις φορές** επενέβη για να εντάξει τον Παντελή και την Βιβή στις παρέες των παιδιών που ήθελαν να παίζουν. **Τέσσερις φορές** υπενθυμίζει τους κανόνες της τάξης, όπως τον αριθμό των παιδιών που μπορούν να παίζουν σε μια γωνιά, να μην φωνάζουν και να μην πετάνε αντικείμενα εδώ κι εκεί και να μην μιλάνε άσχημα. **Μια φορά** επενέβη για να βοηθήσει τα παιδιά να λύσουν διάφορα προβλήματα που δημιουργούνται στο παιχνίδι τους. Τέλος, **μια φορά** ενθάρρυνε δύο αγόρια να συνομιλήσουν, πάνω στο παιχνίδι τους.

- **Τι αντικείμενα χρησιμοποιούν τα παιδιά (συμβολικός ή κανονικός τρόπος χρήσης των αντικειμένων).**

Το χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διάφορα αντικείμενα, της ίδιας όμως γωνιάς, με διαφορετικό τρόπο προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες εξέλιξης του παιχνιδιού ήταν φανερό κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων στη συγκεκριμένη τάξη του νηπιαγωγείου. Αυτό γίνεται για να ανταποκριθούν τα παιδιά στις ελλείψεις του υλικού. Όταν δεν χρειάζεται δεν καταφεύγουν.

Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού τοποθετούν δύο ή και περισσότερους κυλίνδρους και ένα τρίγωνο και φτιάχνουν ένα πύραυλο. Ακόμη, τα δέντρα που τοποθετούν τα ονομάζουν δέντρα – πύραυλοι. Τα κορίτσια στη γωνιά του κουκλόσπιτου χρησιμοποίησαν μεγάλα μαντήλια για να φτιάξουν φορέματα.

Την **δεύτερη μέρα**, τα αγόρια στη γωνιά του οικοδομικού υλικού τοποθέτησαν ένα τετράγωνο ξύλινο και ένα τρίγωνο ξύλινο από πάνω για σπίτι. Στην ομάδα που παίζουν με τα μεγάλα πλαστικά τουβλάκια, τα χρησιμοποιούν για να φτιάξουν δρόμο. Μόλις τελειώσουν την κατασκευή, τοποθετούν αυτοκίνητα επάνω σ' αυτή.

Τα κορίτσια στη γωνιά του κουκλόσπιτου φαντάστηκαν ότι κάπου μέσα στην τάξη υπάρχει ένα καράβι και ένα εκδοτήριο εισιτηρίων, καθώς επίσης χρησιμοποίησαν φανταστικά λεφτά και εισιτήρια (δεν κρατούσαν τίποτα στα χέρια τους). Ακόμη, μαγειρεύουν σε άδεια κατσαρόλα, ταΐζουν από άδειο πιάτο το μωρό.

Την **τρίτη μέρα**, τα παιδιά στη γωνιά του οικοδομικού υλικού χρησιμοποιούν τη πύλη από τα μεγάλα πλαστικά τουβλάκια (έτοιμο μεγάλο πλαστικό τουβλάκι), ως την πόρτα του καραβιού που μπαίνουν τα αμάξια. Με τα ξύλινα τουβλάκια σχεδιάζουν το περίγραμμα του καραβιού, το οποίο ξεκινάει και τελειώνει στην μεγάλη πλαστική πύλη. Έπειτα τοποθετούν αυτοκίνητα μέσα στο καράβι.

Την **τέταρτη μέρα**, στη γωνιά της πλαστελίνης τα αγόρια έχουν φτιάξει ανθρωπάκια, τα οποία μεταμορφώνουν σε πολεμιστές, βάζοντάς τους να μαλώνουν. Το ένα αγόρι τοποθέτησε το μαχαίρι που έχουν για να κόψουν την πλαστελίνη στο χέρι του «πολεμιστή» του και το μεταμόρφωσε σε ξίφος.

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου, τα παιδιά (ένα αγόρι και δύο κορίτσια) πίνουν από άδεια ποτήρια και κάνουν πώς τρώνε μπριζόλα. Επίσης κάνουν πώς μαγειρεύουν τραχανά σε μια κατσαρόλα. Ακόμη, κάνουν πώς ρίχνουν από μια άδεια κανάτα τσάι, κάνουν πώς αδειάζουν από το μπουκάλι του μωρού το γάλα.

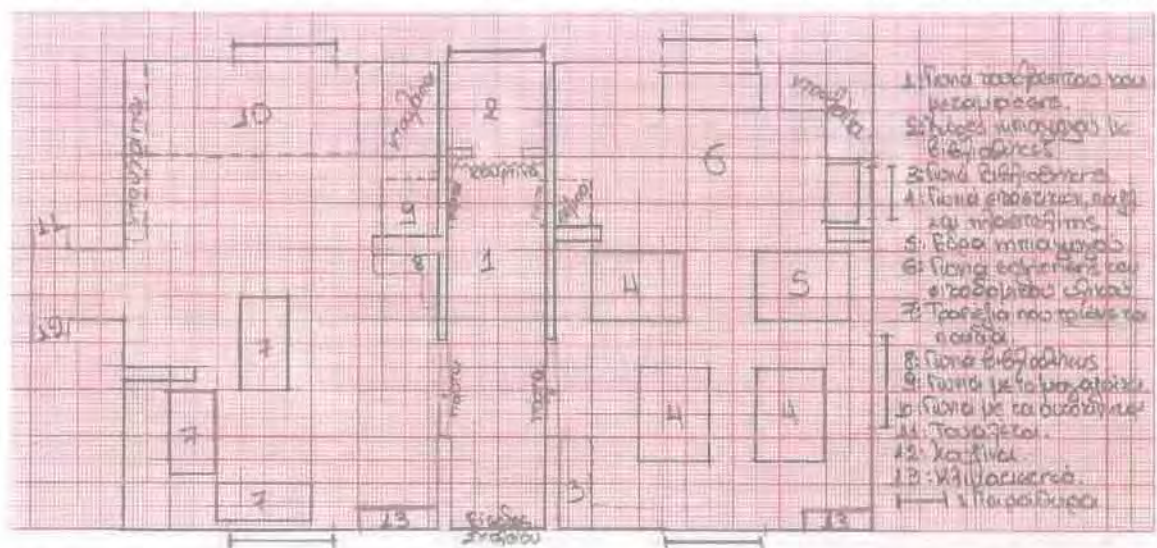
Στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, με τους ξύλινους κυλίνδρους, με τα ξύλινα παραλληλόγραμμα, καθώς και με άλλα τουβλάκια, φτιάχνουν φράχτη για τα ζώα. Στη συνέχεια τοποθετούν μέσα στους στάβλους τα ζώα.

Την **πέμπτη μέρα**, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού τα αγόρια χρησιμοποιούν τα ξύλινα τουβλάκια σε σχήμα αυτοκινήτου για να φτιάξουν τον φράχτη για τη φάρμα των ζώων, καθώς και κάποια άλλα μπεζ τουβλάκια (από το υλικό της πόλης) για να φτιάξουν τα βουνά και έναν πύργο. Ακόμη, δύο άλλα αγόρια και ένα κορίτσι, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, στην ομάδα που παίζουν με τα ξύλινα τουβλάκια και τον αυτοκινητόδρομο, χρησιμοποιούν τα ξύλινα τουβλάκια σε διάφορα σχήματα,

για να φτιάξουν μια μεγάλη γέφυρα κάτω από την οποία περνάει ο δρόμος. Επίσης χρησιμοποιούν ένα τουβλάκι που μοιάζει πάρα πολύ σαν γέφυρα, για να φτιάξουν και άλλες γέφυρες σε διάφορα σημεία του δρόμου.

Γ΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Το Γ΄ Νηπιαγωγείο στεγάζεται σε μια μονοκατοικία. Για να μπει στον χώρο του σχολείου, περνάς από μια μικρή καγκελόπορτα η οποία σε βγάζει στην αυλή. Εκεί υπάρχει ένα πλαστικό σπιτάκι και μια τσουλήθρα από πλαστικό υλικό. Για να μπει

μέσα στο κτήριο ανεβαίνεις γύρω στα δέκα ξύλινα σκαλοπάτια, πρόσθετη κατασκευή, για να φτάσεις στην εξώπορτα του κτηρίου. Μπαίνοντας στο κτήριο, ακριβώς απέναντι από την πόρτα είναι ένας χώρος, σαν ένας φαρδύς διάδρομος. Στο βάθος αυτού του διαδρόμου υπάρχει ένας χώρος καλυμμένος με μια κουρτίνα. Πίσω από την κουρτίνα υπάρχουν δύο βιβλιοθήκες και χρησιμοποιείται σαν αποθηκευτικός χώρος από τις νηπιαγωγούς. Μπροστά από την κουρτίνα είναι η γωνιά του κουκλόσπιτου και της μεταμφίεσης. Υπάρχουν δύο αίθουσες, μία στα δεξιά της εισόδου και μία στα αριστερά. Η βασική αίθουσα είναι στα δεξιά της εισόδου. Καθώς μπαίνεις σε αυτόν τον χώρο, ακριβώς στα δεξιά σου βρίσκεται η γωνιά της βιβλιοθήκης, πολύ περιορισμένη. Μπροστά σου συναντάς τρία τραπέζια με καρέκλες. Εκεί είναι η γωνιά των εικαστικών, των παζλ και της πλαστελίνης. Στο βάθος της αίθουσας είναι η γωνιά της συζήτησης – κατασκευών. Στον χώρο αυτό υπάρχει επίσης μια σόμπα, καθώς και ένα κλιματιστικό. Στη μέση της αίθουσας υπάρχει η έδρα της νηπιαγωγού, καθώς και ένα φωτοτυπικό μηχάνημα. Στην άλλη αίθουσα, στα αριστερά της κεντρικής εισόδου, μπαίνοντας βλέπεις μπροστά σου επίσης τρία τραπέζια, όπου τα παιδιά τρώνε, καθώς επίσης και τις συρταριέρες όπου τα παιδιά τοποθετούν τις εργασίες τους. Στα δεξιά της αίθουσας υπάρχει άλλη μια βιβλιοθήκη. Ακριβώς δίπλα σ' αυτήν, είναι η γωνιά με το μαγαζάκι. Δίπλα υπάρχει μια μεγάλη

βιβλιοθήκη-ντουλάπα, στην οποία υπάρχουν βιβλία, παζλ και άλλα αντικείμενα. Μπροστά από την βιβλιοθήκη είναι η γωνιά με τα αυτοκίνητα. Δίπλα από την γωνιά αυτή υπάρχει ένας άλλος χώρος, όπου στα δεξιά είναι η τουαλέτα και στα αριστερά η κουζίνα.

Γενικά, οι γωνιές είναι ευδιάκριτες. Στη γωνιά του κουκλόσπιτου-μεταμφίεσης υπάρχει ένα τραπεζάκι με δύο καρέκλες, μια τσαγιέρα, μια κουζίνα, πιατάκια, πιρουνάκια, ποτηράκια, μαχαιράκια, ένας καθρέφτης, τσάντες, υφάσματα, κοσμήματα κ.ά.

Στη γωνιά του οικοδομικού υλικού υπάρχουν ξύλινα και πλαστικά τουβλάκια, ένα κουτάκι με φρούτα, ζώα, ινδιάνοι με τις σκηνές τους, καθώς και καουμπόηδες.

Στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού υπάρχουν γύρω στα εικοσιπέντε παζλ, σε καλή κατάσταση. Τα παιδιά μπορούν να παίζουν και με τα παζλ που υπάρχουν στη ντουλάπα της άλλης αίθουσας. Τα παίρνουν και τα παίζουν στη γωνιά των εικαστικών-παιδαγωγικού υλικού στην διπλανή αίθουσα κανονικά.

Στη γωνιά των εικαστικών-πλαστελίνης υπάρχουν κυρίως μαρκαδόροι, μολύβια, σουπλά, πλαστελίνη (σε καλή κατάσταση). Η γωνιά της βιβλιοθήκης έχει αρκετά βιβλία, μόνο παραμύθια.

Κατά τη διάρκεια της χρονιάς γίνονται αλλαγές στις γωνιές. Για παράδειγμα, το κουκλόσπιτο και η γωνιά της μεταμφίεσης ήταν στη διπλανή αίθουσα στη θέση που τώρα είναι η γωνιά με τα αυτοκίνητα. Επίσης, στη γωνιά του κουκλόσπιτου και της μεταμφίεσης, υπήρχε και το πλαστικό σπιτάκι που είναι τώρα στην αυλή. Μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων έκαναν αλλαγή στις γωνιές αυτές και αφαίρεσαν και το σπιτάκι. Σύμφωνα με τις νηπιαγωγούς, ο λόγος ήταν ότι τα αγόρια ήταν πολύ πιεσμένα, σε σχέση με το χώρο, πριν την αλλαγή των γωνιών. Όσον αφορά το πλαστικό σπιτάκι, η μια νηπιαγωγός το θεωρούσε επικίνδυνο επειδή δεν μπορούσε να βλέπει τα παιδιά και γι' αυτό το λόγο το έβγαλαν, αλλά επιπλέον μετά την αλλαγή δεν χωρούσε και στον χώρο που είναι τώρα η γωνιά.

Οι γωνιές εμπλουτίζονται κατά τη διάρκεια της χρονιάς, όμως μπορεί να συμβεί και το αντίθετο, όπως στο μαγαζάκι. Τώρα στο μαγαζάκι δεν υπάρχει τίποτα, εκτός από ένα κουτάκι από τα σοκολατένια πουράκια. Στην αρχή της χρονιάς υπήρχαν περισσότερα πράγματα. Όμως επειδή τα παιδιά έσπασαν την ταμειακή μηχανή που υπήρχε, η νηπιαγωγός αφαίρεσε τα υλικά που υπήρχαν σε αυτή τη γωνιά, και όπως η ίδια μου είπε, πλέον έχει αχρηστευτεί. Εγώ, όμως, έχω παρατηρήσει ότι η γωνιά χρησιμοποιείται, έστω και λίγο, από τα παιδιά. Για παράδειγμα, τη μια φορά έπαιζαν για πολύ λίγο τους κλέφτες που λήστεψαν το μαγαζί και μια άλλη φορά, ένα κορίτσι

που έβαλε ένα μεγάλο πανί για ρούχο, έναν κολιέ και μια τσάντα, πήγε στο μαγαζάκι, γιατί δούλευε εκεί.

Μέσα στο σχολείο έχει αρκετό κρύο, ιδιαίτερα τις πρώτες ώρες που η σόμπα δεν έχει προλάβει να ζεστάνει τον χώρο. Στην αίθουσα που δεν υπάρχει η σόμπα, αλλά απλά το κλιματιστικό, η θερμοκρασία είναι ακόμη πιο χαμηλή. Στον χώρο υπάρχει υγρασία. Συνολικά, και στις δύο αίθουσες, υπάρχουν έξι παράθυρα. Υπάρχουν κουρτίνες για να προφυλάσσουν τα παιδιά από τον ήλιο. Το φωτισμό της βασικής αίθουσας θα τον χαρακτήριζα μέτριο, ενώ στο χολ και στη διπλανή αίθουσα σχεδόν ανύπαρκτο. Μόνο ότι έμπαινε από το φως της ημέρας από το παράθυρο. Δεν υπήρχε κάποιο ρολόι στον χώρο του νηπιαγωγείου.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η περιγραφή της χρήσης του συγκεκριμένου χώρου από τα παιδιά σε σχέση με την επισκεψιμότητα, το φύλο, το είδος του παιχνιδιού, την ηλικία των παιδιών, τις σχέσεις μεταξύ τους και τον βαθμό παρέμβασης της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών.

Γ' ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ **ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΩΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ**

ΓΩΝΙΕΣ ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΚΟΥΚΛ. Κ ΜΕΤΑΜΦ.	ΓΩΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚ.	ΓΩΝΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘ.	ΓΩΝΙΑ ΕΙΚΑΣΤ.	ΓΩΝΙΑ ΑΥΤΟΚ.	ΓΩΝΙΑ ΜΑΓΑΖ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		1	1		1	1
ΘΕΜΟΣ		4		1	3	1
ΒΑΣΙΛΗΣ		3		4		
ΑΝΤΖΕΛΟ	2	7		4		
ΚΩΝ/ΝΟΣ		5		2		1
ΚΩΝ/ΝΟΣ Σ.		4		2	2	
ΘΑΝΟΣ		2		1	2	1
ΚΛΕΑΡΧΟΣ	1	3			1	
ΠΕΡΕΝΤ	1	6		2	3	1
ΕΣΜΕΡΑΛΑΝΤΑ			2	3		
ΚΡΙΣΤΙΑΝΑ	3	1		4	1	
ΝΕΦΕΛΗ	1	1			1	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ	1	4		2	1	
ΕΛΙΣΑΒΕΤ				2		
ΔΑΦΝΗ	2	2		4		
ΙΩΑΝΝΑ	1	2		1	1	
ΑΡΤΕΜΙΣ	3	3		3	1	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ						
ΜΑΡΙΤΑ						
ΣΥΝΟΛΟ	15	48	3	35	17	5

- **Βαθμός επισκεψιμότητας των παιδιών στις γωνιές.**

Παρατηρώντας τον πίνακα είναι φανερό ότι τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα έχει η γωνιά των κατασκευών. Ακολουθούν η γωνιά των εικαστικών, η γωνιά με τα αυτοκίνητα και η γωνιά του κουκλόσπιτου-μεταμφίεσης. Η μικρότερη επισκεψιμότητα εμφανίζεται στη γωνιά της βιβλιοθήκης και στη γωνιά με το μαγαζάκι.

Ως προς το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, το οποίο εμφανίζεται στη γωνιά του κουκλόσπιτου και των κατασκευών, η τελευταία επιλέγεται περισσότερο από τα παιδιά. Παρόλο που ο αριθμός των αγοριών και των κοριτσιών είναι περίπου ο ίδιος, πολλά από τα κορίτσια παίζουν περισσότερο στη γωνιά των κατασκευών, απ' ό,τι στη γωνιά του κουκλόσπιτου-μεταμφίεσης. Στη συνέχεια ακολουθεί ένα παράδειγμα που η Άρτεμις (προνήπιο) δεν θέλει η Κριστιάνα (νήπιο) να τοποθετεί και αυτή ξύλινα τουβλάκια στην κατασκευή του σπιτιού.

➤ **Άρτεμις:** *«Δεν θα τα βάζεις όπως θες».*

➤ **Κριστιάνα:** *«Ούτε κι εσύ (και την χτυπάει στο χέρι)».*

➤ **Άρτεμις:** *«Άλλο σπίτι προσπάθησε να φτιάξεις. Δεν το έφτιαξα για σένα».*

Παρόλα αυτά τα κορίτσια έπαιζαν μαζί, μόλις η Άρτεμις τελείωσε την κατασκευή του σπιτιού. Απλά δεν ήθελε να συνεργαστεί με την Κριστιάνα στο χτίσιμο του σπιτιού.

Καθώς και όταν ο Κων/νος (προνήπιο) λέει στον Κων/νο Σ. (προνήπιο) να μην παίζει άδικο. Ο Κων/νος Σ. τους έπαιρνε το τρενάκι που είχαν φτιάξει.

➤ **Κων/νος:** *«Φύγε από το παιχνίδι. Μην παίζεις άδικο».*

➤ **Κων/νος Σ.:** *«Δεν είσαι η κυρία μας».*

Τα παιδιά είναι ελεύθερα να μετακινούνται καθ' όλη τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων σε όποια γωνιά θέλουν. Υπάρχει περιορισμός στις γωνιές, ο οποίος είναι απλά γραμμένος σε ένα χαρτόνι σε κάθε γωνιά. Δεν τηρείται. Τα παιδιά μπορεί κάποια στιγμή να τον αναφέρουν, λέγοντας ότι εδώ μπορούν να παίζουν μόνο δύο παιδιά και μετά να συμφωνήσουν ότι μπορούν να παίζουν και άλλοι. Ακόμη, αν η νηπιαγωγός παρατηρήσει ότι παίζουν πολλά παιδιά σε μια γωνιά, θα ζητήσει από μερικά να αλλάξουν γωνιά.

Επίσης, τα παιδιά μπορούν να παίρνουν βιβλία από τρία σημεία μέσα στην αίθουσα (δύο βιβλιοθήκες σε κάθε μία αίθουσα και από τη βιβλιοθήκη στη γωνιά της παρεούλας-γωνιά κατασκευών) και να τα διαβάζουν είτε στο τραπέζι στη γωνιά των εικαστικών κοντά στη βιβλιοθήκη, είτε στη γωνιά της παρεούλας-κατασκευών.

● **Διάρκεια παιχνιδιού και πώς ολοκληρώνεται.**

Το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, στις γωνιές του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού, διαρκεί από ένα δεκάλεπτο μέχρι και σαράντα πέντε λεπτά. Το παιχνίδι σταματά όταν τα παιδιά θέλουν να αλλάξουν γωνιά, ή όταν η νηπιαγωγός τους ζητά να μαζέψουν τα παιχνίδια.

● **Το παιχνίδι στις γωνιές.**

Το παιχνίδι στη γωνιά των κατασκευών εξελίσσεται με συχνές αλλαγές στις ομάδες των παιδιών. Εκεί που κάποιο παιδί παίζει με κάποιο άλλο, για παράδειγμα ο Πέρεντ με τον Βασίλη (νήπια), ξαφνικά ο Πέρεντ βρίσκει πιο ελκυστικό το παιχνίδι που ξεκινούν να παίζουν ο Παναγιώτης (νήπιο) με τον Κων/νο Σ. (προνήπιο) και αλλάζει ομάδα, παραμένοντας, όμως, στην ίδια γωνιά. Αργότερα μπήκαν στην παρέα και ο Κων/νος, ο Θέμος και η Άρτεμις. Τα παιδιά φτιάχνουν ένα τρενάκι με τα πλαστικά τουβλάκια, καθώς και τις γραμμές του τρένου.

- **Παναγιώτης:** «*Βάλ' το Κων/νε (το τουβλάκι). Γέμισέ το με τουβλάκια (το τρενάκι)*».
- **Κων/νος Σ.:** «*Έτοιμος*».
- **Παναγιώτης:** «*Όχι. Βάλε κι άλλα. Πάρ' τε τα ζώα από εδώ. Είναι οι γραμμές του τρένου (υποτιθέμενες, αργότερα έβαλαν τουβλάκια για να τις δηλώσουν). Και αν τα χτυπήσει θα τα σκοτώσει*».
- **Πέρεντ:** «*Δεν πειράζει. Είναι κακά ζώα (ήταν αράχνες)*».
- **Παναγιώτης:** «*Κάντε άκρη. Θα περάσει το τρένο*».
- **Κων/νος:** «*Το τρένο ξεκινάει*».
- **Παναγιώτης:** «*Όχι ακόμα, δεν έχει γραμμές. Θα χαλάσει. Ας φτιάξουμε τις γραμμές του τρένου. Ε, παιδιά; Κάνω τις γραμμές του τρένου. Πώς θα τις κάνω; Ελα, βοήθα Κων/νε Σ*».
- **Θέμος:** «*Το τρένο ξεκινάει*».
- **Άρτεμις:** «*Δεν είπαμε ακόμη, ένα-δύο-τρία*».
- **Παναγιώτης:** «*Όχι ακόμα. Είναι έξι η ώρα. Στις επτά ξεκινάει*».

Τα παιδιά που έπαιζαν με τα πλαστικά τουβλάκια, ξαφνικά άρχισαν να χαλάνε αυτό που είχαν φτιάξει και πήγαν να παίξουν στο μαγαζάκι και στα αυτοκίνητα. Δεν έπαιζαν με την κατασκευή τους. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 167)

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου τέθηκαν πιο ξεκάθαροι ρόλοι. Την **πρώτη μέρα** της παρατήρησής μου η Κριστιάνα (προνήπιο) υποδυόταν μια γοργόνα. Φορούσε και στέμμα, κάτι που ερχόταν σε σύγκρουση με τις απόψεις των άλλων παιδιών.

- **Κριστιάνα:** «*Είμαι γοργόνα (και κάνει πώς κολυμπάει, ενώ έχει ζαπλώσει στο πάτωμα)*».
- **Άρτεμις:** «*Είσαι γοργόνα και φοράς στέμμα; Δεν φοράνε οι γοργόνες στέμμα*».
- **Πέρεντ:** «*Ναι, δεν φοράνε στέμμα*». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 168)

Τη **δεύτερη μέρα**, εκεί που ο Άντζελο (νήπιο), ο Θέμος (προνήπιο) και ο Πέρεντ (νήπιο) έπαιζαν με τα ζώα, λέει ο Θέμος στον Άντζελο:

- **Θέμος:** «Εγώ και όχι εγκώ».
- **Πέρεντ:** «Ναι. Είναι από την Αλβανία (ο Άντζελο εννοεί). Και εγώ είμαι από την Αλβανία, αλλά ξέρω καλά τη γλώσσα (την ελληνική)».

Ο Άντζελο απλά είπε ότι αυτός έτσι το λέει. Ο Θέμος είναι ελληνικής καταγωγής.

Την **τρίτη μέρα**, ο Άντζελο (νήπιο) παίζει μαζί με τον Κλέαρχο (προνήπιο), με τους ινδιάνους, τους καουμπόηδες και τους αστυνομικούς. Στο παιχνίδι παρεμβαίνει και ο Θάνος.

- **Κλέαρχος:** «Εσύ θα είσαι με τους ινδιάνους».
- **Άντζελο:** «Όχι. Με τους καουμπόηδες και τους αστυνομικούς θέλω. Αλλιώς δεν θα παίζω».
- **Θάνος:** «Οι ινδιάνοι είναι οι πράσινοι».
- **Κλέαρχος:** «Τι λες. Αυτοί είναι οι καουμπόηδες!»
- **Θάνος:** «Τι λέτε βρε παιδιά».
- **Άντζελο:** «Άφησέ μας να παίζουμε όπως θέλουμε».

Και έτσι ο Θάνος έφυγε από την γωνιά και πήγε να παίζει στη γωνιά με τα αυτοκίνητα. Ακόμη, η Άρτεμις (προνήπιο) με την Κριστιάνα (νήπιο) παίζουν στο μαγαζάκι. Ο Κων/νος Σ. εμφανίζεται ως πελάτης.

- **Άρτεμις:** «Εγώ δουλεύω εδώ».
- **Κριστιάνα:** «Και εγώ δουλεύω εδώ».
- **Άρτεμις:** «Ναι. Θα είσαι η βοηθός μου. Αλλά πρόσεχε να μην κάνεις καμιά χαζομάρα».
- **Κων/νος Σ.:** «Πόσο έχει αυτό (το κουτάκι με τα πουράκια);»
- **Άρτεμις:** «Δύο ευρώ».
- **Κων/νος Σ.:** «Εντάξει. Ευχαριστώ».

Την **τέταρτη μέρα** στη γωνιά του κουκλόσπιτου παίζουν για λίγο ο Άντζελο με τον Πέρεντ (νήπια). Ο Άντζελο έχει δέσει ένα μαύρο ύφασμα στο λαιμό, σαν μπέρτα και ο Πέρεντ έδεσε ένα άσπρο μαντήλι στη μέση του, σαν ζώνη του καράτε. Ο Άντζελο ήταν ο μπάτμαν και ο Πέρεντ καρατερίστας».

- **Άντζελο:** «Είμαι ο μπάτμαν-βασιλιάς».
- **Πέρεντ:** «Δεν υπάρχει μπάτμαν-βασιλιάς».
- **Άντζελο:** «Εγώ έτσι θέλω. Σε πειράζει εσένα;»
- **Πέρεντ:** «Καλά. Και εγώ είμαι ο αρχηγός του καράτε».
- **Άντζελο:** «Κάποιος μας φωνάζει για βοήθεια».
- **Πέρεντ:** «Πάμε να τον βοηθήσουμε».

Τα παιδιά κάνουν πως πετάνε, και τρέχουν και στις δύο αίθουσες του νηπιαγωγείου. Το παιχνίδι όμως σύντομα τελειώνει όταν η νηπιαγωγός ζητάει από τα παιδιά να παίξουν με κάτι άλλο γιατί κάνουν πολύ φασαρία. (Βλέπε παράρτημα, σελ. 171)

Επίσης στην ομάδα των παιδιών που παίζουν με τα ζώα, υπάρχουν κάποιες συγκρούσεις. Για παράδειγμα, ο Άντζελο έπαιρνε τα ζώα από τους υπόλοιπους και ο Κλέαρχος του έλεγε να παίξει με κάτι άλλο. Τελικά ο Άντζελο έδωσε τα ζώα πίσω και έπαιξαν όλοι μαζί.

Την **πέμπτη μέρα**, η Ιωάννα, η Άρτεμις (προνήπια), η Κριστιάνα, η Νεφέλη και η Κάτια (νήπια) στον χώρο που ήταν η γωνιά με τα αυτοκίνητα, την οποία έχουν τοποθετήσει πιο δίπλα γιατί εκεί θα παίζουν το θεατρικό για την 25^η Μαρτίου, τα κορίτσια κάνουν πώς η μοκέτα είναι η πισίνα. Στρώνουν υφάσματα για πετσέτες και κάποια από τα υφάσματα είναι στρώματα θαλάσσης. Όταν όμως ο Κων/νος ζήτησε να παίξει μαζί τους δεν τον δέχτηκαν.

- **Κων/νος:** «Να παίξω;»
- **Κάτια:** «Όχι, εδώ είναι μόνο για κορίτσια.»
- **Νεφέλη:** «Δεν μπορείς να παίζεις μαζί μας.»

Και έτσι ο Κων/νος πήγε στην διπλανή αίθουσα για να ζωγραφίσει. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 172)

- **Βαθμός παρέμβασης/συμμετοχής νηπιαγωγού.**

Η νηπιαγωγός δεν παρενέβη ιδιαίτερα στο παιχνίδι των παιδιών. Από τις **πέντε μέρες** των παρατηρήσεων, τελικά **τρεις φορές** επενέβη για να υπενθυμίσει τους κανόνες της τάξης, όπως να μην φωνάζουν, να μην παίζουν όλοι σε μια γωνιά, να μην χαλάμε αυτό που φτιάχνουν και να μην χτυπάνε τους φίλους τους. Και **μια φορά** επαίνεσε τον Βασίλη (νήπιο), καθώς της άρεσε η φωνή του λιονταριού που έκανε πάνω στο παιχνίδι του.

- **Τι αντικείμενα χρησιμοποιούν τα παιδιά (συμβολικός ή κανονικός τρόπος χρήσης των αντικειμένων).**

Το χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διάφορα αντικείμενα, με διαφορετικό τρόπο προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες εξέλιξης του παιχνιδιού ήταν φανερό κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων στη συγκεκριμένη τάξη του νηπιαγωγείου. Αυτό γίνεται για να ανταποκριθούν τα παιδιά στις ελλείψεις του υλικού. Όταν δεν χρειάζεται δεν καταφεύγουν.

Την **πρώτη μέρα**, τα αγόρια και ένα κορίτσι, στη γωνιά των κατασκευών χρησιμοποιούν τα πλαστικά τουβλάκια για να φτιάξουν το τρένο και τις γραμμές του. Τα κορίτσια στο κουκλόσπιτο φορούν υφάσματα ως παλτό, για να γίνουν γοργόνες και σαν ρούχα.

Την **δεύτερη μέρα** δεν χρησιμοποιούν κάποιο αντικείμενο συμβολικά.

Την **τρίτη μέρα**, τα αγόρια στη γωνιά των κατασκευών έχουν φτιάξει όπλα με τα μικρά πλαστικά τουβλάκια και κάνουν πώς πετάνε νερό. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 169). Ακόμη, τα κορίτσια με τα ξύλινα τουβλάκια φτιάχνουν σπίτι με κρεβάτι, καθώς και τα αγόρια ένα σπίτι με αποθήκες. Ο Πέρεντ (νήπιο) με τον Κων/νο Σ. (προνήπιο) γύρισαν ανάποδα το κουτί (σε σχήμα κυλίνδρου) όπου είχαν μέσα τα φρούτα και τον έκανα στίφτη. Στη συνέχεια κάνουν πώς βγάζουν τα σπόρια από το λεμόνι με το ξύλινο μαχαίρι. Κόβουν τα φρούτα στη μέση και κάνουν πώς τα στύβουν στη βάση του αναποδογυρισμένου κουτιού.

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου-μεταμφίεσης, η Δάφνη (προνήπιο) έβαλε ένα πορτοκαλί ύφασμα για φόρεμα, πήρε ένα ραβδί και φόρεσε και ένα καπέλο (σαν χωνί), που το είχαν φτιάξει κάποια άλλη στιγμή και το κράτησαν στη γωνιά του κουκλόσπιτου-μεταμφίεσης και έγινε νεράιδα. Η Άρτεμις (προνήπιο) έβαλε ένα ροζ μαντήλι για παλτό και ένα ροζ κολιέ.

Την **τέταρτη μέρα**, στη γωνιά των κατασκευών, με τα επίπεδα τουβλάκια έφτιαξαν σκηνές για τους ινδιάνους, παρόλο που υπήρχαν έτοιμες μικρές πλαστικές σκηνές. Ο Κων/νος (προνήπιο) με τα πλαστικά τουβλάκια έφτιαξε δρόμο. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 170, 171).

Την **πέμπτη μέρα**, στη γωνιά των κατασκευών, με τα επίπεδα τουβλάκια φτιάχνουν σπίτι για τα ζώα και αργότερα παίζουν με αυτό. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 172). Στη γωνιά με τα αυτοκίνητα, που για τα κορίτσια είναι η πισίνα, κάνουν πώς πίνουν χυμό από το ποτήρι, κάνουν πώς αλείφουν μέλι σε ψωμί και χρησιμοποιούν τα υφάσματα για πετσέτες και για στρώματα θαλάσσης.

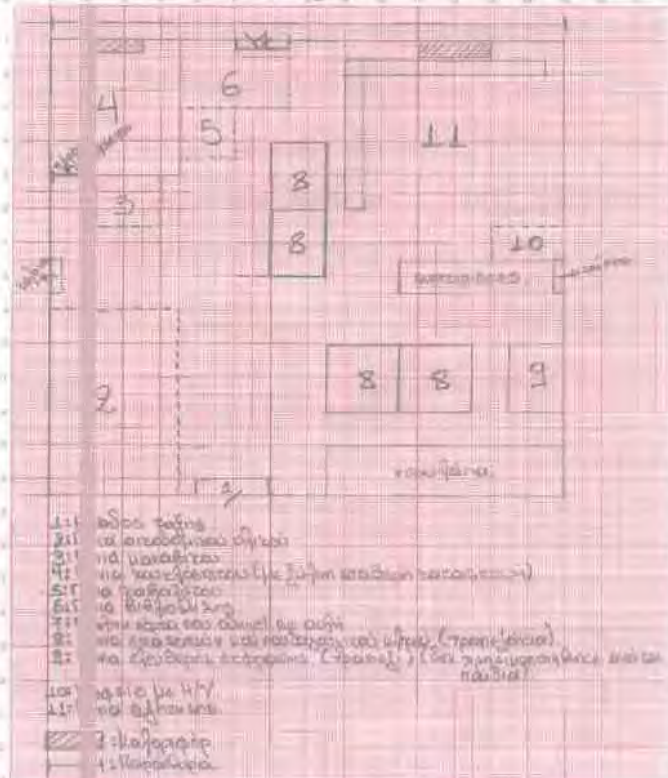
Δ' ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Το Δ' Νηπιαγωγείο βρίσκεται στο ίδιο οίκημα με το Δημοτικό, όμως δεν συστεγάζεται μ' αυτό. Έχει ξεχωριστή είσοδο. Μπαίνοντας από την καγκελόπορτα, ανεβαίνεις ένα σκαλοπάτι και φτάνεις στην είσοδο του κτηρίου. Το νηπιαγωγείο είναι πενταθέσιο, και εμείς επισκεφτήκαμε ένα μόνο τμήμα.

Μπαίνοντας από την κεντρική είσοδο υπάρχει ένας πολύ μεγάλος χώρος υποδοχής των γονέων, ένα κουζινάκι στα αριστερά της εισόδου και κάποια

τραπεζάκια με καρέκλες. Στα δεξιά της εισόδου είναι η πρώτη αίθουσα. Αμέσως μετά είναι το γραφείο των νηπιαγωγών. Ακριβώς δίπλα είναι μια πολύ μικρή αίθουσα για τα παιδιά του Ειδικού Νηπιαγωγείου, τα οποία όμως μετά τις 9:15 πηγαίνουν στην ακριβώς απέναντι αίθουσα που είναι το Δ΄ Νηπιαγωγείο. Στα δεξιά της αίθουσας αυτής είναι το τέταρτο τμήμα και στα αριστερά της μια αίθουσα που φιλοξενεί το πέμπτο τμήμα. Ακριβώς απέναντι από την κεντρική είσοδο είναι οι τουαλέτες.

Όσον αφορά την αίθουσα που φιλοξενεί το Δ΄ Νηπιαγωγείο, είναι μια τετράγωνη αίθουσα, αρκετά μεγάλη σε μέγεθος. Μπαίνοντας, στα αριστερά, είναι η γωνιά του οικοδομικού υλικού. Πάνω από τη γωνιά του οικοδομικού υλικού υπάρχει ένα ράφι στο οποίο είναι τοποθετημένα κάποια παζλ. Στο βάθος είναι η γωνιά του κουκλόσπιτου, με τη γωνιά του μανάβικου ακριβώς μπροστά από αυτή. Στα δεξιά του κουκλόσπιτου, όπως το βλέπουμε από την είσοδο, είναι η γωνιά της βιβλιοθήκης και η γωνιά του καβαλέτου ακριβώς μπροστά από την προηγούμενη. Δίπλα από τη γωνιά της βιβλιοθήκης είναι η γωνιά της

συζήτησης και του υπολογιστή. Στα δεξιά από την είσοδο υπάρχει μια ντουλάπα, καθώς και δύο τραπεζάκια ενωμένα, που είναι η γωνιά των εικαστικών, του παζλ και της πλαστελίνης. Άλλα δύο τραπεζάκια υπάρχουν ανάμεσα από τη γωνιά του καβαλέτου και τη γωνιά της συζήτησης, που χρησιμοποιούνται επίσης για τον ίδιο λόγο. Λίγο πιο δεξιά υπάρχει ένα τραπέζι ελεύθερης κατασκευής.

Οι γωνιές είναι ευδιάκριτες. Η γωνιά του κουκλόσπιτου περιλαμβάνει αρκετά υλικά. Κουζίνα, πλυντήριο πιάτων, φρούτα, καρότσι, τραπέζι, πιάτα, ποτήρια, μαχαίρια, κουτάλια, πιρούνια, τηλέφωνο, μωρά, σιδερώστρα, σίδερο κ.ά.

Η γωνιά του οικοδομικού υλικού περιλαμβάνει επίσης αρκετά υλικά. Ξύλινα τουβλάκια, μαλακά επίπεδα τουβλάκια, υλικό της πόλης, ζώα, αυτοκίνητα κ.ά.

Υπάρχουν γύρω στα εικοσιπέντε παζλ, σε καλή κατάσταση. Τα παιδιά τα παίρνουν και τα παίζουν στη γωνιά των εικαστικών-παιδαγωγικού υλικού-πλαστελίνης.

Στη γωνιά της βιβλιοθήκης υπάρχει ένα τραπεζάκι με δύο καρέκλες, μπροστά από την ξύλινη θήκη, όπου τα παιδιά μπορούν να κάτσουν και να διαβάσουν κάποιο βιβλίο. Έχει λίγα βιβλία, μόνο παραμύθια.

Η νηπιαγωγός δήλωσε ότι δεν αλλάζει θέση στις γωνιές, απλώς τις εμπλουτίζει με διάφορα υλικά. Ακόμη, στη γωνιά του μανάβικου άλλαξε το μανάβικο, βάζοντας ένα άλλο πιο μικρό, διότι είναι αρκετά παιδιά μέσα στην τάξη και ήθελε να κερδίσει ακόμη περισσότερο ελεύθερο χώρο για να μπορούν να κινηθούν καλύτερα.

Στην αίθουσα υπάρχουν δύο μεγάλα παράθυρα και μια πόρτα που οδηγεί στην αυλή, η οποία είναι κλειδωμένη. Τα δύο μεγάλα παράθυρα και η πόρτα, καταλαμβάνουν όλη τη πλευρά που βρίσκεται απέναντι από την βασική πόρτα της τάξης. Η αίθουσα είναι ευάερη, ευήλια και πολύ φωτεινή. Υπάρχουν στόρια στα παράθυρα για να προφυλάσσουν τα παιδιά από τον ήλιο. Η θερμοκρασία της αίθουσας είναι καλή. Δεν υπάρχει υγρασία.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η περιγραφή της χρήσης του συγκεκριμένου χώρου από τα παιδιά σε σχέση με την επισκεψιμότητα, το φύλο, το είδος του παιχνιδιού, την ηλικία των παιδιών, τις σχέσεις μεταξύ τους και τον βαθμό παρέμβασης της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών.

Δ' ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ **ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΩΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ**

ΓΩΝΙΕΣ ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΚΟΥΚΛ.	ΓΩΝΙΑ ΟΙΚΟΔ.ΥΛ.	ΓΩΝΙΑ ΒΙΒΛ.	ΓΩΝΙΑ ΕΙΚΑΣΤ.	ΓΩΝΙΑ ΚΑΒΑΛ.	ΓΩΝΙΑ ΜΑΝΑΒ.	ΓΩΝΙΑ ΣΥΖ. Κ Η/Υ
ΣΤΑΘΗΣ	2	2		2			
ΧΡΗΣΤΟΣ		1		1	1		
ΚΩΝ/ΝΟΣ		1				1	1
ΣΑΚΗΣ	1	5		2			
ΜΑΡΙΟΣ	4	4		1	1		2
ΓΙΩΡΓΟΣ	1	2		2			1
ΚΛΕΑΡΧΟΣ	1	4		3	1		
ΚΩΝ/ΝΟΣ Κ.	2	4		3			2
ΛΑΖΑΡΟΣ				1			
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ		1					2
ΜΑΙΡΗ	3	2	1	3		2	
ΕΙΡΗΝΗ							
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΟΙΚ.	2	2	1	4			1
ΚΩΝ/ΝΑ	2		1	5		2	
ΧΡΙΣΤΙΝΑ Β.	1	1	1	2			1
ΓΕΩΡΓΙΑ		1		5			
ΚΑΛΛΙΟΠΗ	4	1	2	3			
ΦΑΙΔΡΑ	3	1	2	3			
ΜΑΡΙΑΝΝΑ	3	1		3			
ΜΑΡΙΑΕΝΑ	2	1	1	5		1	
ΙΩΑΝΝΑ	2			4			
ΣΥΝΟΛΟ	33	34	9	52	3	6	10

- **Βαθμός επισκεψιμότητας των παιδιών στις γωνιές.**

Παρατηρώντας τον πίνακα είναι φανερό ότι τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα έχει η γωνιά των εικαστικών, ενώ μικρότερη επισκεψιμότητα έχουν οι γωνιές του

καβαλέτου και του μανάβικου. Η μικρή επισκεψιμότητα στη γωνιά του μανάβικου εξηγείται από το γεγονός ότι συνήθως ένα παιδί καθόταν στη γωνιά αυτή και έβγαιναν από τη γωνιά του κουκλόσπιτου και αγόραζαν ότι ήθελαν. Στη γωνιά του καβαλέτου, έπρεπε να ζητήσουν άδεια για να ζωγραφίσουν και δεν μπορούσαν πάνω από δύο παιδιά να δουλέψουν. Επίσης, σχετικά μικρή επισκεψιμότητα έχει και η γωνιά της συζήτησης-υπολογιστή, καθώς ένας χειρίζεται το ποντίκι ενώ οι υπόλοιποι κοιτάζουν μόνο. Εξίσου μικρή επισκεψιμότητα έχει και η γωνιά της βιβλιοθήκης, καθώς δεν χωράνε περισσότερα από δύο με τρία παιδιά.

Ως προς το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, το οποίο εμφανίζεται στη γωνιά του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού και οι δύο γωνιές έχουν περίπου τον ίδιο βαθμό επισκεψιμότητας. Επίσης η συχνότητα που τα αγόρια παίζουν στο κουκλόσπιτο είναι περίπου η ίδια με τη συχνότητα των κοριτσιών που παίζουν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού (11 φορές τα αγόρια παίζουν στο κουκλόσπιτο και 10 φορές τα κορίτσια παίζουν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού). Ακόμη, είναι φανερό ότι στη γωνιά του κουκλόσπιτου πηγαίνουν περισσότερα κορίτσια και στη γωνιά του οικοδομικού υλικού περισσότερα αγόρια. Υπάρχει δηλαδή μια στερεοτυπική χρήση των γωνιών αυτών σε σχέση με το φύλο, όχι, όμως, ιδιαίτερα έντονη. Στη συνέχεια ακολουθεί ένα παράδειγμα που τα κορίτσια (νήπια) δεν θέλουν στην παρέα τους την Γεωργία (νήπιο).

➤ **Χριστίνα Οικ.:** «Εσύ φύγε. Δεν σε θέλουμε»

➤ **Καλλιόπη:** «Ναι. Είμαστε πολλές».

Τελικά, με την παρέμβαση της νηπιαγωγού τα κορίτσια είπαν ένα λάχνισμα και από το παιχνίδι βγήκαν η Χριστίνα Οικ. και η Χριστίνα Β.

Επιπλέον, υπάρχει περιορισμός στις γωνιές, ο οποίος είναι γραμμένος σε ένα χαρτόνι σε κάθε γωνιά. Στη γωνιά του κουκλόσπιτου μπορούν να παίζουν τέσσερα παιδιά, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού τρία παιδιά, και στη γωνιά του μανάβικου δύο παιδιά. Στις υπόλοιπες γωνιές δεν υπάρχει κάποιος περιορισμός. Στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, αν δημιουργούνται ομάδες, μπορούν να παίζουν περισσότερα από τρία παιδιά.

● **Διάρκεια παιχνιδιού και πώς ολοκληρώνεται.**

Το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, στις γωνιές του κουκλόσπιτου και του οικοδομικού υλικού, διαρκεί από είκοσι λεπτά μέχρι και σαράντα λεπτά. Το παιχνίδι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, όπως και στη γωνιά του κουκλόσπιτου, σταματά είτε όταν η νηπιαγωγός έβαζε ένα τραγούδι στο κασετόφωνο, το ίδιο κάθε μέρα, το

οποίο σήμαινε τη συγκέντρωση στη γωνιά της παρεούλας, είτε όταν τα παιδιά ήθελαν να αλλάξουν γωνιά.

● **Το παιχνίδι στις γωνιές.**

Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού ο Σάκης, ο Γιώργος, ο Μάριος και ο Κλέαρχος (νήπια), παίζουν με τα ζώα. Τα βάζουν να παλεύουν. Επιπλέον, μιμούνται ότι οι ίδιοι είναι τα ζώα. Για παράδειγμα:

- **Γιώργος (στο ρόλο του σκορπιού, που κρατάει στο χέρι του):** «Να μια αγελάδα ξύλινη. Για να φάω την αγελάδα. Μα τι λέω, αφού είναι ξύλινη». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 173).

Τη **δεύτερη μέρα**, η Μαριλένα, η Φαίδρα, η Καλλιόπη (νήπια) και η Ιωάννα (προνήπιο) παίζουν στο κουκλόσπιτο και η Κων/να (νήπιο) στο μανάβικο. Λίγο αργότερα στη γωνιά μπαίνουν ο Στάθης και ο Μάριος (νήπια). Είναι οι κλέφτες.

- **Ιωάννα:** «Θα πλύνω εγώ τα πιάτα (κάνει πώς πλένει τα πιάτα και με το στόμα της κάνει τσιις). Τι φαγητό να κάνω;»
- **Μαριλένα:** «Θα πάω να ψωνίσω από το μανάβικο». «Γεια σας. Ήθελα ένα μήλο, μια πιπεριά, έναν ανανά και ένα αχλάδι. Πόσο κάνουν;»
- **Κων/να:** «Έξι ευρώ».
- **Μαριλένα:** «Ευχαριστώ».

Μετά από λίγο...

- **Μαριλένα:** «Κλέφτες. Μπήκαν κλέφτες στο σπίτι μας».
- **Καλλιόπη:** «Με μαχαίρια».
- **Φαίδρα:** «Μην μας κάνετε κακό. Σας παρακαλούμε!»

Όμως τα αγόρια κάνουν πώς τις μαχαιρώνουν και τα κορίτσια κάνουν πώς πέθαναν. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 175).

Την **τρίτη μέρα**, στη γωνιά του κουκλόσπιτου η Κων/να και η Καλλιόπη (νήπια) κυριαρχούν στο παιχνίδι και το οδηγούν εκεί που θέλουν. Για παράδειγμα, η Κων/να, με το ρόλο της μαμάς δίνει οδηγίες σχετικά με το τι θα γίνει:

- **Κων/να:** «Θα ήμουν με ταξί στο δρόμο και θα ερχόμουνα. Και εσύ (στη Μαριάνα) θα με πάρεις τηλέφωνο».

Η Μαριάνα (νήπιο) σηκώνει το τηλέφωνο και καλεί την Κων/να.

- **Μαριάνα:** «Έλα γρήγορα. Τη Φαίδρα την πείραξε το γάλα».
- **Κων/να:** «Ναι, ναι, εντάξει. Έρχομαι». «Τι έγινε;»
- **Μαριάνα:** «Η Φαίδρα δεν είναι καλά».
- **Μαριλένα:** «Θα πάω να πάρω το φάρμακο». «Ηρθα. Έφερα το καλό το φάρμακο».

Μετά από λίγο...

- **Κων/να:** «Θα λείψω λιγάκι».
- **Καλλιόπη:** «Δεν θα λείψεις καθόλου. Πρέπει να μαγειρέψουμε (η Καλλιόπη και η Κων/να είναι μαμάδες)». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 176)

Την **τέταρτη μέρα**, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, η Χριστίνα Οικ., η Μαριλένα, η Καλλιόπη, η Μαριάνα και η Φαίδρα (νήπια) φτιάχνουν αυτοκινητόδρομο με τα μικρά επίπεδα πλαστικά τουβλάκια, καθώς και ένα σπίτι. Όταν, όμως, τελείωσαν την κατασκευή δεν έπαιξαν με αυτήν αλλά άλλαξαν γωνιά.

Έπειτα, στη γωνιά του κουκλόσπιτου, η Καλλιόπη φαίνεται να καθοδηγεί το παιχνίδι. Για παράδειγμα:

- **Μαριλένα:** «Επισκέπτης (που είναι η Χριστίνα)».
- **Καλλιόπη:** «Φίλα την».
- **Χριστίνα:** «Οι μεγάλοι το κάνουν αυτό».
- **Καλλιόπη:** «Και εγώ φιλάω τις φίλες μου». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 176)

Την **πέμπτη μέρα**, στη γωνιά του οικοδομικού υλικού, ο Κλέαρχος με τον Κων/νο (νήπια) φτιάχνουν με τα πλαστικά τουβλάκια τον τιτανικό. Αργότερα, τα αγόρια (νήπια) υποδύονταν κάποιους ήρωες. Ο Σάκης και ο Μάριος ήταν ήρωες της φωτιάς, ο Κων/νος το φάντασμα, και ο Γιώργος ο “γρήγορος”. Κάνανε κάποιες κινήσεις, όπως οι Power Rangers.

- **Βαθμός παρέμβασης/συμμετοχής νηπιαγωγού.**

Η νηπιαγωγός έκανε λίγες και μικρές παρεμβάσεις στο παιχνίδι των παιδιών. Γενικά, από τις **πέντε μέρες** των παρατηρήσεων στο συγκεκριμένο τμήμα, η νηπιαγωγός **τρεις φορές** υπενθυμίζει τους κανόνες της τάξης, όπως τον αριθμό των παιδιών που μπορούν να παίξουν σε μια γωνιά, να μην φωνάζουν και να μην πετάνε αντικείμενα εδώ κι εκεί. **Δύο φορές** ενθαρρύνει τα παιδιά στο παιχνίδι τους. Όπως, όταν τα αγόρια έπαιξαν με τα ζώα, τους παρότρυνε να φτιάξουν ένα ζωολογικό κήπο και να βάλουν σε κλουβιά τα άγρια ζώα. Άρεσε στα παιδιά η ιδέα αυτή και έτσι δημιούργησαν ένα κλουβί, γυρνώντας ανάποδα ένα μικρό καλάθι.

- **Τι αντικείμενα χρησιμοποιούν τα παιδιά (συμβολικός ή κανονικός τρόπος χρήσης των αντικειμένων).**

Το χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διάφορα αντικείμενα, της ίδιας όμως γωνιάς, με διαφορετικό τρόπο προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες εξέλιξης του παιχνιδιού ήταν φανερό κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων στη

συγκεκριμένη τάξη του νηπιαγωγείου. Αυτό γίνεται για να ανταποκριθούν τα παιδιά στις ελλείψεις του υλικού. Όταν δεν χρειάζεται δεν καταφεύγουν.

Έτσι, χρησιμοποίησαν ξύλινα τουβλάκια για να φτιάξουν το ζωολογικό κήπο και το καλάθι για κλουβί. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 174). Ακόμη, χρησιμοποίησαν πλαστικά επίπεδα τουβλάκια για να φτιάξουν αυτοκινητόδρομο και σπίτι. Φτιάχνουν με τα πλαστικά τουβλάκια ένα καράβι, τον Τιτανικό. Έβαλαν τους κυλίνδρους για ρόδες στο καράβι (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 177).

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου κάνουν πώς πίνουν από άδεια ποτήρια, κάνουν πώς μιλάνε στο τηλέφωνο, πώς πλένουν τα πιάτα, πώς μαγειρεύουν, πώς σιδερώνουν, πώς τρώνε φρούτα.

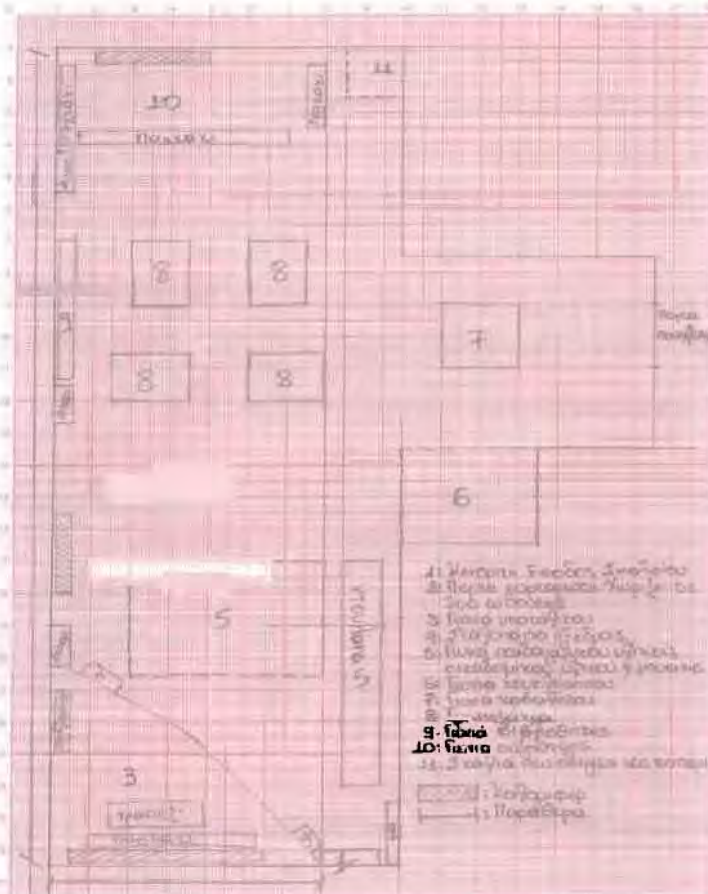
Ε΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Το Ε΄ Νηπιαγωγείο στεγάζεται σε ένα μαγαζί. Υπάρχουν δύο αίθουσες στις οποίες λειτουργούν δύο κλασικά τμήματα. Η μία αίθουσα είναι αυτή που βλέπεις μόλις μπαίνεις από την είσοδο και η άλλη βρίσκεται στα δεξιά της εισόδου. Οι δύο αίθουσες χωρίζονται με μια συρταρωτή πόρτα. Στο σημείο εκείνο βρίσκεται το γραφείο και η ντουλάπα των νηπιαγωγών. Δεν υπάρχει αυλή.

Στην αίθουσα που στεγάζει το Ε΄ Νηπιαγωγείο, στα αριστερά της εισόδου είναι η γωνιά του μπακάλικου. Βρίσκεται πάνω στην εξέδρα που υπάρχει για τις γιορτές και τις παραστάσεις. Στα δεξιά της γωνιάς αυτής είναι η γωνιά του παιδαγωγικού υλικού. Υπάρχει αρκετός ελεύθερος χώρος ανάμεσα στις γωνιές του μπακάλικου και του παιδαγωγικού υλικού για να παίζουν τα παιδιά. Δίπλα στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού είναι η γωνιά του κουκλόσπιτου - μεταμφίεσης.

Μπροστά από αυτήν είναι η συρταριέρα που βάζουν τα παιδιά τις εργασίες τους. Πάνω σε αυτήν είναι οι μαρκαδόροι, κόλλες Α4, ψαλίδια και

κόλλες για τη γωνιά των εικαστικών. Δίπλα στη γωνιά του κουκλόσπιτου είναι η γωνιά του καβαλέτου. Ακριβώς απέναντι από τη γωνιά του καβαλέτου είναι η γωνιά της βιβλιοθήκης. Ανάμεσα σε αυτές τις γωνιές υπάρχουν τέσσερα τραπεζάκια. Στον

τοίχο απέναντι από την είσοδο είναι η γωνιά της συζήτησης. Στα δεξιά της γωνιάς αυτής, κάτω από τη σκάλα που οδηγεί στο πατάρι, αφήνουν τα παιδιά τις τσάντες τους.

Οι δύο από τις τέσσερις πλευρές της αίθουσας είναι τζαμαρία. Ωστόσο ο φωτισμός είναι ελλιπής. Οι τζαμαρίες καλύπτονται από κουρτίνες που δεν ανοίγουν ποτέ. Η θερμοκρασία του χώρου είναι καλή και δεν υπάρχει υγρασία. Ο χώρος αερίζεται μόνο από την πόρτα.

Οι γωνιές δεν είναι πολύ ελκυστικές και για το λόγο αυτό χρησιμοποιούνται από τα παιδιά και διαφορετικά. Στη γωνιά που συμβαίνει αυτό είναι η γωνιά του μακάλικου, η οποία χρησιμοποιείται από τα παιδιά για να παίξουν με τα ζώα, να παίξουν τον γιατρό και την έγκυο. Επίσης, η γωνιά του κουκλόσπιτου έγινε κομμωτήριο, όταν ένα κορίτσι έφερε από το σπίτι της ξυριστική μηχανή, χτένες και μια φωτογραφική μηχανή. Τα ρούχα της μεταμφίεσης είναι πολύ ψηλά κρεμασμένα και δεν μπορούν να τα φτάσουν τα παιδιά.

Στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, εκτός από παζλ και επιτραπέζια παιχνίδια, είναι τοποθετημένα τα ξύλινα τουβλάκια, ζώα, υλικό της πόλης και τα μουσικά όργανα. Όλα αυτά τα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε μια μεγάλη βιβλιοθήκη, στο ύψος των παιδιών.

Η γωνιά της βιβλιοθήκης περιλαμβάνει παραμύθια και λίγες εγκυκλοπαίδειες. Δεν υπάρχει καθορισμένος χώρος, ούτε κατάλληλα οργανωμένος, για να διαβάσουν τα παιδιά. Μπορούν να πάρουν τα βιβλία και να τα διαβάσουν στα τραπεζάκια.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η περιγραφή της χρήσης του συγκεκριμένου χώρου από τα παιδιά σε σχέση με την επισκεψιμότητα, το φύλο, το είδος του παιχνιδιού, την ηλικία των παιδιών, τις σχέσεις μεταξύ τους και τον βαθμό παρέμβασης της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών.

Ε΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ **ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΩΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ**

ΓΩΝΙΕΣ ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΚΟΥΚΛ.	ΓΩΝΙΑ ΚΑΒΑΛ.	ΓΩΝΙΑ ΒΙΒΛ.	ΓΩΝΙΑ ΕΙΚΑΣΤ.	ΓΩΝΙΑ ΠΑΙΔΑΓ. ΥΛ.	ΓΩΝΙΑ ΜΠΑΚΑΛ.	ΓΩΝΙΑ ΣΥΖΗΤ
ΑΙΜΙΛΙΑΝΟ	2	1		2	5	1	1
ΓΡΗΓΟΡΗΣ	2			2	7	3	1
ΕΡΜΑΝΤ					6	2	
ΑΝΤΟΥΕΛ	1			1	1	1	
ΓΙΩΡΓΟΣ					2	3	2
ΘΕΟΔΩΡΟΣ				1	4	3	3
ΗΛΙΑΣ	1			2	5	2	1
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ							
ΒΙΚΤΩΡΙΑ	2			2	6	1	1
ΙΟΥΛΙΑ	4	1		2	2	3	
ΑΘΗΝΑ	3	2		3		1	
ΑΝΝΑ/ΜΑΡΙΑ	3	1		3	2		
ΜΥΡΤΩ							
ΣΥΝΟΛΟ	18	5		18	40	20	9

- **Βαθμός επισκεψιμότητας των παιδιών στις γωνιές.**

Παρατηρώντας τον πίνακα είναι φανερό ότι κανένα παιδί δεν επισκέφτηκε τη βιβλιοθήκη, ενώ αντίθετα η γωνιά του παιδαγωγικού υλικού έχει τις περισσότερες επισκέψεις. Ακολουθούν η γωνιά του μπακάλικου, του κουκλόσπιτου, των εικαστικών, της συζήτησης και του καβαλέτου. Στη γωνιά του μπακάλικου, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, τα παιδιά οργάνωναν άλλα παιχνίδια. Γι' αυτό και έχει αρκετές επισκέψεις. Στη γωνιά της συζήτησης τα παιδιά παίζουν αγαλαματάκια, ή απλώς κάθονται, χωρίς να ασχολούνται με κάτι.

Ως προς το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, το οποίο εμφανίζεται στη γωνιά του κουκλόσπιτου, του μπακάλικου και του παιδαγωγικού υλικού, η τελευταία επιλέγεται περισσότερο από τα παιδιά. Αυτό συμβαίνει, διότι περιλαμβάνει πολλά υλικά και υπάρχει η δυνατότητα να δημιουργηθούν πολλές ομάδες. Ακόμη τα παιδιά σε αυτή τη γωνιά δύο φορές έπαιξαν το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού. Δηλαδή, κάθε φορά έκρυβε ένα παιδί κάποιο αντικείμενο στα ράφια που ήταν τοποθετημένα τα παιχνίδια σε αυτή τη γωνιά.

Ο βαθμός επισκεψιμότητας μιας γωνιάς επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες. Για παράδειγμα, υπάρχουν κάποια παιδιά που κάθε μέρα παίζουν στην ίδια γωνιά, είτε επειδή παίζουν εκεί οι φίλοι τους, είτε επειδή τους αρέσει να παίζουν περισσότερο σε μια γωνιά. Για παράδειγμα, ο Ερμάντ (προνήπιο) με το που έμπαινε στην τάξη πήγαινε στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού και έπαιζε συνήθως μόνος του. Μόνο δύο φορές επισκέφτηκε τη γωνιά του μπακάλικου, όπου κάποια αγόρια (νήπια) έπαιξαν με τα ζώα και πήγε να παίξει μαζί τους. Ακόμη, όταν η Άννα-Μαρία (προνήπιο) έφερε από το σπίτι της την ξυριστική μηχανή, πολλά παιδιά έτρεξαν να παίζουν στη γωνιά του κουκλόσπιτου, εξαιτίας αυτού του γεγονότος.

- **Άννα-Μαρία:** «Κοιτάζτε τι έχω εγώ;»
- **Βικτώρια:** «Μια ξυριστική μηχανή».
- **Ηλίας:** «Άννα-Μαρία, παίζουμε κομμωτήριο;»
- **Άννα-Μαρία:** «Καλά».

Επιπλέον, δεν υπάρχει περιορισμός στις γωνιές. Υπάρχουν χαρτόνια με γραμμένο κάποιον περιορισμό στις γωνιές, αλλά είναι από το άλλο σχολείο.

Ακόμη, στη γωνιά του κουκλόσπιτου παίζουν περισσότερο κορίτσια, ενώ στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, παίζουν περισσότερο αγόρια. Υπάρχει μια στερεοτυπική χρήση των γωνιών, σε σχέση με το φύλο.

- **Διάρκεια παιχνιδιού και πώς σταματάει.**

Το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών, στις γωνιές του κουκλόσπιτου, του παιδαγωγικού υλικού και του μανάβικου, διαρκεί από ένα δεκάλεπτο μέχρι και σαράντα λεπτά. Το παιχνίδι στις γωνιές αυτές σταματά όταν τα παιδιά θέλουν να αλλάξουν γωνιά, ή όταν η νηπιαγωγός τους ζητά να μαζέψουν τα παιχνίδια.

- **Το παιχνίδι στις γωνιές.**

Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, ο Ερμάντ (προνήπιο) παίζει αρχικά μόνος του με τα ζώα, και στη συνέχεια παίζουν μαζί του ο Ηλίας και ο Γρηγόρης (νήπια). Παρατήρησα ότι ο Ηλίας θέτει τους ρόλους.

➤ **Ηλίας:** *«Όλοι είμαστε φίλοι. Δεν θα χτυπιόμαστε. Μόνο αν βλέπουμε κάποιο άγριο θηρίο».*

Ο Ηλίας βάζει το λιοντάρι και τον ρινόκερο να τρώνε το γουρούνι και λέει στους υπόλοιπους:

➤ **Ηλίας:** *«Εγώ θα φάω την κοιλιά του. Είναι πεντανόστιμη. Ελάτε και εσείς. Είναι πεντανόστιμο».*

Μετά από λίγο, ο Ηλίας βάζει το άλογο και το λιοντάρι να τρώνε τον ρινόκερο.

➤ **Γρηγόρης:** *«Πρέπει να του ανοίξουμε την κοιλιά».*

➤ **Ηλίας:** *«Το κάναμε αυτό. Τώρα θα του φάμε πρώτα τα πλευρά. Ελάτε να φάμε».* (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 178)

Στη γωνιά του μπακάλικου, η Ιουλία και η Αθηνά (νήπια) έπαιζαν την έγκυο και τον γιατρό.

➤ **Ιουλία:** *«Έχω μωρό, έχω μωρό στην κοιλιά μου».*

Η Αθηνά δίνει φάρμακα στην Ιουλία με ένα κουτάλι, από τα ξύλινα μπουκάλια που έχουν στη γωνιά αυτή. Μετά από λίγο, βγάζει το μωρό από την κοιλιά της Ιουλίας. Κάνει πώς πλένει το μωρό. Το τσιμπάει στο χέρι με το πιρούνι, για να πάρει αίμα. Στη συνέχεια, αφού το τύλιξε σε ένα μαντήλι το έδωσε στην αγκαλιά της Ιουλίας. Μετά άλλαξαν ρόλους. Η Ιουλία ήταν η γιατρός και η Αθηνά η έγκυος. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 179)

Σε μια από τις συζητήσεις με τη νηπιαγωγό την ρώτησα αν έχουν ασχοληθεί μέσα στην τάξη για την εγκυμοσύνη και μου είπε πώς έχουν μιλήσει. Γι' αυτό υπήρχαν και αρκετές λεπτομέρειες στο παιχνίδι των κοριτσιών, όπως το ότι η Αθηνά τσίμπησε το μωρό στο χέρι για να πάρει αίμα.

Τη **δεύτερη μέρα**, η Ιουλία αρχικά παίζει μόνη της στη γωνιά του κουκλόσπιτου. Είναι η μαμά και κρατάει ένα μωρό στην αγκαλιά της. Αλλά μόλις ήρθε η Αθηνά, τα παράτησε και πήγε να παίζει μαζί της.

➤ **Ιουλία:** «Έλα να φας κοτόπουλο (λέει στο μωράκι). Μπράβο σου που το έφαγες, είσαι τσακάλι. Θέλεις να πιεις γαλατάκι; (το ταΐζει από ένα ξύλινο μπουκάλι)».

Μετά άφησε την κούκλα και πήρε μια γαντόκουκλα, έναν κόκορα και έπαιξε σε ένα στημένο κουκλοθέατρο, που είναι και το διαχωριστικό της γωνιάς του κουκλόσπιτου από τον υπόλοιπο χώρο.

➤ **Ιουλία:** «Κικιρίκου. Μα τι πάθανε όλοι και χτυπάνε τις πόρτες. Δεν έχω και πολύ όρεξη. Πάω μέσα». «Αθηνά περίμενέ με» και βγαίνει από το κουκλόσπιτο». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 180)

Στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, ο Ερμάντ παίζει μόνος του με τα μεγάλα πλαστικά τουβλάκια του οικοδομικού υλικού και φτιάχνει παγίδα για τα λιοντάρια και τα λιονταράκια. (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 179)

Την **τρίτη μέρα**, ο Ερμάντ με το ίδιο οικοδομικό υλικό, φτιάχνει δάσος για τον τίγρη και το λιοντάρι.

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου, ο Ηλίας, η Βικτώρια, ο Γρηγόρης, η Αθηνά, η Ιουλία, ο Άντζελο (νήπια) και η Άννα-Μαρία (προνήπιο) κάνουν πώς είναι σε ένα κομμωτήριο. Με την ξυριστική μηχανή ο Ηλίας κάνει πώς κουρεύει τον Γρηγόρη. Μετά η Αθηνά κάνει πώς κουρεύει την Ιουλία. Αργότερα η Ιουλία βγάζει φωτογραφίες. Ακόμη, κάνουν πώς μιλούν με κάποιον πελάτη στο τηλέφωνο και του κλείνουν ραντεβού.

➤ **Ηλίας:** «Εμπρός; Ναι εντάξει. Θα έρθουν στις δέκα για κούρεμα».

➤ **Βικτώρια:** «Αφού κλείνουμε τότε».

➤ **Ηλίας:** «Στις δέκα το πρωί, όχι το βράδυ».

➤ **Βικτώρια:** «Α, εντάξει». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 181)

Στη γωνιά του μπακάλικου, ο Θεωδωρής (νήπιο) με τον Γιώργο (προνήπιο) φτιάχνουν με τα παραλληλόγραμμα μεγάλα μαξιλάρια, σπηλιά για τα ζώα. Παίζουν με την κατασκευή τους, τοποθετώντας τα ζώα ανάμεσα στα μαξιλάρια (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 180).

Την **τέταρτη μέρα** στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού παίζουν ο Γρηγόρης, η Βικτώρια και ο Ηλίας (νήπια). Με τα μικρά τουβλάκια φτιάχνουν μια πόλη. Τα μπλε τουβλάκια είναι η θάλασσα, τα ξύλινα τουβλάκια οι γραμμές του τρένου (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 182).

Ο Ερμάντ παίζει πιο δίπλα μόνος του με κάτι τουβλάκια, που μπορείς να φτιάξεις τρισδιάστατες κατασκευές. Φτιάχνει μια γραμμή με αυτά, που την χαρακτηρίζει τρένο.

- **Ερμάντ:** «*Ηλία, δες το τρένο που έφτιαξα*».
- **Ηλία:** «*Δεν είναι τρένο*».
- **Βικτώρια:** «*Μοιάζει με φίδι*».
- **Ερμάντ:** «*Όχι. Είναι τρένο*». (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 182).

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου παίζουν η Αθηνά, η Ιουλία (νήπια) και η Άννα-Μαρία (προνήπιο). Βάζουν κραγιόν η μία στην άλλη.

Την **πέμπτη μέρα**, η Ιουλία βάζει ένα μαντήλι στο κεφάλι και κλείνει τα χείλια της προς τα μέσα, καθώς η κυρά-Σαρακοστή δεν τρώει και δεν έχει στόμα. Έτσι, γίνεται και η Ιουλία κυρά-Σαρακοστή, επηρεασμένη από την συζήτηση που έχουν κάνει μέσα στην τάξη για την σαρακοστή που ήδη έχει ξεκινήσει (Βλέπε παράρτημα 2, σελ. 183).

Στη γωνιά του κουκλόσπιτου, παίζουν και πάλι το κομμωτήριο. Η Αθηνά κουρεύει την Ιουλία. Το παιχνίδι αυτή τη φορά δεν διαρκεί πολύ επειδή η Άννα-Μαρία παίρνει την ξυριστική μηχανή και τη χτένα της, καθώς όλοι μαλώνουν για το ποιος θα την πάρει πρώτος.

- **Βαθμός παρέμβασης/συμμετοχής νηπιαγωγού.**

Η νηπιαγωγός παρεμβαίνει πολύ λίγο στο παιχνίδι των παιδιών, καθώς κάθεται στο γραφείο και συζητά με τον νηπιαγωγό του διπλανού τμήματος. Από το γραφείο δεν έχει καθόλου καλή οπτική του χώρου.

Έτσι, από τις **πέντε μέρες** των παρατηρήσεων, τελικά **μια φορά** επενέβη για να ζητήσει από τα παιδιά να συμμαζέψουν τη γωνιά του κουκλόσπιτου και του παιδαγωγικού υλικού. Τέλος, **μια φορά** επενέβη για να διακόψει το παιχνίδι των δύο αγοριών στη γωνιά του μπακάλικου, που έπαιζαν με τα μαξιλάρια (σαν σπηλιά) και τα ζώα.

- **Τι αντικείμενα χρησιμοποιούν τα παιδιά (συμβολικός ή κανονικός τρόπος χρήσης των αντικειμένων).**

Το χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διάφορα αντικείμενα, της ίδιας όμως γωνιάς, με διαφορετικό τρόπο προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες εξέλιξης του παιχνιδιού ήταν φανερό κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων στη συγκεκριμένη τάξη του νηπιαγωγείου. Αυτό γίνεται για να ανταποκριθούν τα παιδιά στις ελλείψεις του υλικού. Όταν δεν χρειάζεται δεν καταφεύγουν.

Την **πρώτη μέρα** από τις παρατηρήσεις, η Ιουλία χρησιμοποιεί ένα καλάθι για το κρεβάτι του μωρού. Ακόμη, κάνει πώς το ταΐζει κρέμα. Αργότερα, η Αθηνά δίνει από τα ξύλινα μπουκάλια φάρμακο στην έγκυο Ιουλία. Χρησιμοποιεί το πιρούνι για βελόνα και το μαντήλι για πετσέτα.

Την **δεύτερη μέρα**, ο Ερμάντ (προνήπιο) με τα μεγάλα τουβλάκια του οικοδομικού υλικού φτιάχνει παγίδα και την επόμενη μέρα δάσος. Ακόμη με μικρές ξύλινες ροδέλες φτιάχνει πεταλούδες

Την **τρίτη μέρα**, στη γωνιά του κουκλόσπιτου που παίζουν το κομμωτήριο, κάνουν πώς μέσα στα ξύλινα μπουκάλια υπάρχει λακ, νερό και ζελέ. Ακόμη, το κατσαβίδι το χρησιμοποιούν για μασιά. Επίσης, βάζουν ένα μαντήλι για μπέρτα, πριν κουρέψουν το παιδί.

Στη γωνιά του μπακάλικου, τα δύο αγόρια χρησιμοποιούν τα μεγάλα πλαστικά τουβλάκια για βάρκα και τη λεκάνη για γκρεμό.

Την **τέταρτη μέρα**, ο Ερμάντ (προνήπιο) στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, φτιάχνει ένα τρένο με τα τουβλάκια. Η άλλη ομάδα που φτιάχνει την πόλη χρησιμοποιεί τα μπλε τουβλάκια για θάλασσα, και τα πράσινα για δρόμους και τα ξύλινα για τις γραμμές του τρένου. Μετά πιο δίπλα, με τα τετράγωνα τουβλάκια φτιάχνουν τις γραμμές του τρένου και τοποθετούν το τρένο επάνω,

Την **πέμπτη μέρα**, η Ιουλία (νήπιο) έβαλε ένα μαντήλι να κρέμεται από το παντελόني της, σαν ουρά και έγινε σκυλάκι. Ο Θοδωρής (νήπιο) με τον Γιώργο (προνήπιο) έγιναν πολεμιστές και έκανα πώς φορούσαν στολές και κρατούσαν βέλη και ασπίδες.

5.2 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

Α΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των παιδιών, όπως φαίνονται στον πίνακα της επόμενης σελίδας, στην ερώτηση «σε ποια γωνιά σου αρέσει να παίζεις περισσότερο», τέσσερα αγόρια (τρία νήπια και ένα προνήπιο) μου απάντησαν ότι τους αρέσει να παίζουν στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Στην ίδια ερώτηση ένα κορίτσι (προνήπιο) μου απάντησε στη γωνιά του κουκλόσπιτου. Κάτι που συμφωνεί και με τα δεδομένα του πίνακα, όπως δίνεται πιο πάνω στη σελ. 8. Στην ίδια ερώτηση, όμως, της συνέντευξης, ένα άλλο κορίτσια (προνήπιο) μου απάντησε ότι της αρέσει να παίζει με τα παζλ. Και όταν την ρώτησα για ποιο λόγο παίζει αυτές τις μέρες στο κουκλόσπιτο, μου είπε επειδή παίζει εκεί η Μελίνα.

Ακόμη, η Αθηνά στη συνέντευξη μου είπε ότι της αρέσει να παίζει περισσότερο στη γωνιά του κουκλόσπιτου, παρόλα αυτά έπαιξε μόνο μια φορά. Επειδή δεν την ήθελαν τα υπόλοιπα κορίτσια στην παρέα τους, έπαιξε μόνη της με τα παζλ. Επίσης, ο Δημήτρης στην ίδια ερώτηση στη συνέντευξη, μου είπε ότι του αρέσει να παίζει περισσότερο με τα τουβλάκια. Όταν τον ρώτησα για ποιο λόγο αυτές τις μέρες ασχολείται με τη ζωγραφική περισσότερο, μου είπε ότι του αρέσει και η ζωγραφική πολύ και ότι ήθελε να ζωγραφίσει.

Επιπλέον, πρέπει να αναφερθεί ότι κάποιες γωνιές δεν επιλέγονται από τα παιδιά. Το ότι δεν παίζουν σ' αυτές τις γωνιές, βασίζεται στο ότι αυτές έχουν υλικά που δεν συμφωνούν με τα ενδιαφέροντα των παιδιών, υπάρχει πολύ υλικό με αποτέλεσμα να μην μπορούν να το μαζέψουν. Ακόμη, η αποφυγή κάποιων γωνιών βασίζεται και σε στερεοτυπικές απόψεις, όπως ότι το κουκλόσπιτο είναι για τα κορίτσια.

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΓΙΩΡΓΟΣ Π.	Στα τουβλάκια	Έχει πολλά τουβλάκια και μπορούμε να φτιάξουμε πολύ μεγάλη κατασκευή	Γκαράζ και φάρμα	Στη βιβλιοθήκη γιατί δεν μου αρέσουν τα βιβλία και στο κουκλόσπιτο γιατί είναι για κορίτσια
ΣΠΥΡΟΣ	Στη ζωγραφική	Να ζωγραφίζω τον Αστερίξ και τον Οβελίξ	Ζωγραφίζω κι ένα χωριό με τους γέρους που φτιάχνουν φίλτρα	Στην πλαστελίνη
ΓΙΩΡΓΟΣ Κ.	Στα ξύλινα	Κάνουμε πολλές κατασκευές και έχει πολύ χώρο	Φτιάχνω φάρμα με τα ζώα και δρόμο	Στη γωνιά του κουκλόσπιτου. Είναι μόνο για κορίτσια
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Στα τουβλάκια	Έχουμε πολλά τουβλάκια	Δεν ξέρω	Στην πλαστελίνη
ΚΩΝ/ΝΟΣ	Στη ζωγραφική	Να ζωγραφίζω	Σπίτια, πύραυλους και καράβια	Στην πλαστελίνη
ΔΗΜΗΤΡΗΣ	Στα τουβλάκια	Να φτιάχνω κατασκευές.	Σπίτια, φράχτη και μια φάρμα με ζώα	Στα κουζινικά . Γιατί είναι πιο πολλά πράγματα και βαριέμαι να τα μαζέψω
ΘΟΔΩΡΗΣ	Στα ξύλινα	Να φτιάχνω κατασκευές μεγάλες σε ότι σχήμα θέλω	Είναι πάρα πολλά (τα ξύλινα)	Στο σπίτι. Δεν θέλω να παίζω στο σπίτι
ΙΩΑΝΝΑ	Στο παζλ	Τα παζλ	Τη Σταχτοπούτα (το παζλ)	Στα τουβλάκια. Γιατί δεν μου αρέσουν
ΔΗΜΗΤΡΑ	Στη ζωγραφική	Μ' αρέσει να ζωγραφίζω και να κάνω ζωγραφιές	Σπίτια, κοριτσάκια, αυτοκίνητα, δέντρα, δράκους, παιδάκια,, λουλούδια, κάστρο	Στη γωνιά της πλαστελίνης γιατί δεν μ' αρέσει να πλάθω και να λερώνουν τα χέρια μου
ΜΕΛΙΝΑ	Στο κουκλόσπιτο	Το σπίτι	Μου αρέσει να μαγειρεύω.	Στη γωνιά του παζλ
ΑΘΗΝΑ	Στο κουκλόσπιτο	-	Μ' αρέσει να είμαι η μαμά	Στη βιβλιοθήκη
ΣΤΕΛΙΝΑ	Στη ζωγραφική	Τα περιοδικά (που κόβουν εικόνες και κολλάνε στις ζωγραφιές τους)	Παιδιά, σπίτια και λουλούδια	Στο οικοδομικό υλικό γιατί δεν θέλω να μαζεύω μετά τα υλικά

Στη στήνεια, ακολουθεί ένας πίνακας που δείχνει τις απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις: «Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις» και «Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί».

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΓΙΩΡΓΟΣ Π.	Με κορίτσια και αγόρια	-	Με την Αθηνά	Γιατί είναι χοντρή
ΣΠΥΡΟΣ	Με αγόρια και λίγο με κορίτσια	-	Με όλους παίζω	-
ΓΙΩΡΓΟΣ Κ.	Με αγόρια	Γιατί είμαι και εγώ αγόρι. Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια. Γιατί η Μελίνα είχε τσιρίζει μια φορά	Με τον Απόστολο	Γιατί παίρνει τα τουβλάκια. Παίζω μαζί του μόνο όταν πηγαίνει ο Γιώργος Π. και ο Θωδωρής
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	Μόνο με αγόρια	Γιατί είναι αγόρια	Με τον Κων/νο	Γιατί δεν με παίζει αυτός
ΚΩΝ/ΝΟΣ	Με αγόρια και λίγο με κορίτσια	-	Με τον Γιώργο Π.	-
ΔΗΜΗΤΡΗΣ	Με αγόρια και κορίτσια	-	Με τον Απόστολο	Γιατί κάνει όλο ζαβολιές και χτυπάει. Ο Απόστολος είναι μωρό
ΘΟΔΩΡΗΣ	Με όλους τους φίλους μου τα αγόρια	Γιατί τα αγόρια είναι φίλοι μου	Τον Κωνσταντίνο	Γιατί τον φωνάζουν ταύρο για να τους κυνηγήσει (στο διάλειμμα) και δεν θέλω να τον παίζω
ΙΩΑΝΝΑ	Μόνο με κορίτσια	Δεν θέλω τα αγόρια γιατί φωνάζουν. Μου λένε τι να κάνω και δεν μ' αρέσει	Με τον Σπύρο	Γιατί φωνάζει
ΔΗΜΗΤΡΑ	Με κορίτσια και αγόρια	Τα αγόρια κάνουν πιο πολύ παρέα από τα κορίτσια	Με τον Θωδωρή και τον Γιώργο Κ.	Επειδή με διώχνουν από τα τουβλάκια, με μαλώνουν και μου λένε πήγαινε εδώ και πήγαινε εκεί
ΜΕΛΙΝΑ	Μόνο με κορίτσια	Η μαμά μου είπε ότι πρέπει να παίζω μόνο με κορίτσια. Τα αγόρια φωνάζουν πολύ	Με την Αθηνά	Με πειράζει, με φωνάζει και με νευριάζει
ΑΘΗΝΑ	Με κορίτσια και αγόρια	-	Με τη Δήμητρα	Δεν κάθεται ποτέ δίπλα μου
ΣΤΕΛΙΝΑ	Μόνο με κορίτσια	Γιατί τα αγόρια φωνάζουν κάποιες φορές. Με τα αγόρια παίζω μόνο κυνηγητό	Με την Αθηνά	Εγώ την έχω φίλη αλλά αυτή με μαλώνει

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα είναι φανερό ότι υπάρχουν κάποιες στερεοτυπικές απόψεις. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι η Αθηνά είναι χοντρή, ότι ο Απόστολος είναι μωρό ή η ταμπέλα «ταύρος» που δόθηκε στον Κωνσταντίνο, απωθεί κάποια παιδιά να τους επιλέξουν στο παιχνίδι τους. Επιπλέον, υπάρχουν και λόγοι που δείχνουν τη συμπεριφορά των παιδιών, που δεν επιλέγονται από τους υπόλοιπους, απέναντι στους τελευταίους, παραδείγματος χάρη «με φωνάζει», «με χτυπάει», «με διώχνει» κ.ά., που επίσης δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις των παιδιών.

Ακόμη, είναι φανερό ότι οι προτιμήσεις του κάθε παιδιού ως προς το ποιο παιδί θα διαλέξει να παίξει μαζί του, βασίζεται σε κάποια κριτήρια, όπως τη φιλία με βάση το φύλο, την καταπίεση από το άλλο φύλο, τις καθοδηγήσεις των γονιών και τη γιγάντωση κάποιων περιστάσεων.

Β΄ ΝΗΣΠΑΓΩΓΕΙΟ

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις, όπως παρουσιάζονται στον πίνακα της επόμενης σελίδας και τα δεδομένα του πίνακα στη σελ.22, είναι φανερό ότι τρία αγόρια (ένα νήπιο και δύο προνήπια), ενώ δηλώνουν ότι τους αρέσει να παίζουν πιο πολύ στη γωνιά της πλαστελίνης, κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων ασχολήθηκαν περισσότερο στη γωνιά του οικοδομικού υλικού και αυτό γιατί εκεί έπαιζαν οι φίλοι τους. Επίσης, δύο κορίτσια ενώ προτιμούν τη γωνιά του κουκλόσπιτου, ασχολούνται περισσότερο στη γωνιά των εικαστικών.

Ακόμη, σημαντικό είναι το γεγονός ότι κάποιες γωνιές δεν επιλέγονται από τα παιδιά. Τα κριτήρια που κάθε παιδί δεν επιλέγει μια γωνιά είναι διαφορετικά, όπως η καθημερινή προσέγγιση μιας μόνο γωνιάς, η αδιαφορία για τα αντικείμενα που υπάρχουν στη γωνιά και η απόρριψη του παιδιού από την παρέα που παίζει ήδη σε μια γωνιά. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να αναφέρω ότι ένα αγόρι (νήπιο), ενώ μου είπε ότι ο λόγος που δεν πηγαίνει στο κουκλόσπιτο είναι επειδή δεν προλαβαίνει, παρόλο που αρκετές φορές ήταν άδεια η γωνιά, δεν πήγε καθόλου. Τέλος, μόνο ένα κορίτσι (νήπιο) και ένα αγόρι (προνήπιο) πηγαίνει σε όλες τις γωνιές.

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	Στα τουβλάκια	Κάνω πολλά ακροβατικά (Δύσκολες κατασκευές)	Κάνω γκαράζ, κάνω κατασκευές δύσκολες, με τα ξυλάκια και το δρόμο	Σε όλες πηγαίνω αλλά όχι στο σπίτι, γιατί είναι κοριτσιίστικο
ΚΩΝ/ΝΟΣ Γ.	Στη ζωγραφική	Αυτό που ζωγράφισα	Ένα ραβδί που έπεσε πάνω σε ένα κανόνι χαλασμένο	Στη βιβλιοθήκη, γιατί έρχεται η Αλεξία και με ενοχλεί
ΚΩΝ/ΝΟΣ Σ.	Στη ζωγραφική	Να ζωγραφίζω	Μου αρέσει να σχεδιάζω τόξα	Στην βιβλιοθήκη. Γιατί δεν μου αρέσει
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Στην πλαστελίνη	Αυτό είναι καλύτερο	Σαλιγκάρια	Στη βιβλιοθήκη. Γιατί πηγαίνουν αυτά τα παιδιά τα πολλά, ο Σταύρος, η Λία, ο Κων/νος Γ. και ο Τζώρτζης
ΦΙΛΙΠΠΟΣ	Στην πλαστελίνη	Μ' αρέσει η πλαστελίνη	Σαλιγκάρια, αυτοκίνητα.	Στα ξυλάκια. Γιατί με χτυπάνε ο Τζώρτζης και ο Σταύρος.
ΣΤΑΥΡΟΣ	Στη ζωγραφική	Να ζωγραφίζω	Καράβι	Στο κουκλόσπιτο γιατί δεν προλαβαίνω εγώ
ΤΖΕΡΤΖ	Στην πλαστελίνη	Οι πλαστελίνες	Φίδι	Στο κουκλόσπιτο. Δεν μ' αρέσει να παίζω εκεί
ΠΑΝΤΕΛΗΣ	Στα τουβλάκια	Τα τουβλάκια μ' αρέσουν	Πύραυλους και σπίτια	Παντού πηγαίνω
ΑΛΕΞΙΑ	Στο κουκλόσπιτο	Επειδή είναι σαν να είσαι μαμά	Να μαγειρεύω	Στην πλαστελίνη. Πρέπει να μαζέψουμε τα μανίκια και κουώνω
ΒΙΒΗ	Στο σπίτι	Με τη Μελίνα	Στο σχολείο, να ζωγραφίζω	Όλες μ' αρέσουν
ΚΑΤΕΡΙΝΑ	Στο σπίτι	Γιατί έχει πολλά ωραία παιχνίδια	Μ' αρέσει να μαγειρεύω	Στην πλαστελίνη. Γιατί θα λερώσουν τα χέρια και θα τα πλύνω
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑ	Στο σπίτι	Έχει πολλά κουζινικά	Με τα κουζινικά του σπιτιού και με το καρότσι	Στα βιβλία. Γιατί δεν μ' αρέσουν
ΜΑΡΙΑ Β.	Στα ζώα	Απλά να παίζω με τα ζώα	Να τα βάζω σε σειρά. Από το πιο μεγάλο, στο πιο μικρό	Στον αυτοκινητόδρομο. Γιατί δεν μας αφήνουν να παίζουμε
ΜΑΡΙΑ Σ.	Στη βιβλιοθήκη	Τα βιβλία	Να διαβάζω	Στα τουβλάκια. Δεν μ' αρέσουν
ΜΙΛΕΝΑ	Στη ζωγραφική	Να ζωγραφίζω	Σπίτι, διαστημόπλοια, σπιτάκια μικρά και παιδάκια	Η πλαστελίνη γιατί με κολλάει «κόλλα» στο χέρι

Στη συνέχεια, ακολουθεί πίνακας που δείχνει τις απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις: «Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις» και «Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί».

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	Πιο πολύ με τα αγόρια	Γιατί είμαι κι εγώ αγόρι	Με τα μικρά. Το Κων/νο Σ., τον Παντελή, τον Φίλιππο, τον Νικόλα και τον Κωστή, που είναι ο πιο μικρός και δεν έρχεται	Τα μικρά μερικές φορές με χαλάνε τις κατασκευές
ΚΩΝ/ΝΟΣ Γ.	Μόνο με κορίτσια	Δεν Θέλω να παίζω με τα αγόρια	Με τον Φίλιππο και τον Παντελή.	Γιατί με κοροϊδεύουν και με ενοχλούν
ΚΩΝ/ΝΟΣ Σ.	Μόνο με ένα κορίτσι	Τα άλλα παιδιά, δεν τους έχω φίλους, γιατί με χτυπάνε και γελάνε όταν πέφτω	Με την Αλεξία	Γιατί με πειράζει
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Με αγόρια	Γιατί τα κορίτσια δεν μ' αγαπάνε εμένα. Γιατί δεν είναι αγόρια	Με τον Σταύρο, τον Παντελή, τον Κωστή και τη Μιλένα	Γιατί δεν μ' αγαπάνε εμένα
ΦΙΛΙΠΠΟΣ	Μόνο με αγόρια	Ο μπαμπάς μου είπε να παίζω μόνο με αγόρια	Με τον Τζώρτζη	Γιατί με χτυπάει
ΣΤΑΥΡΟΣ	Με αγόρια	Γιατί δεν βρήκα καμιά φίλη. Α! Βρήκα μια, την Κατερίνα	Με τον Παναγιώτη και τον Φίλιππο	Γιατί πάνε στον αυτοκινητόδρομο
ΤΖΕΡΤΖ	Με αγόρια	Μ' αρέσει να παίζω πιο πολύ με αγόρια	Με τον Κων/νο Γ.	Γιατί όλο χτυπάει
ΠΑΝΤΕΛΗΣ	Με αγόρια και κορίτσια	Αλλά τα κορίτσια δεν έρχονται και παίζω μόνο με αγόρια	Δεν παίζω με τον Κων/νο Γ.	Γιατί αυτός με χτυπάει

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΑΛΕΞΙΑ	Με κορίτσια και με αγόρια	-	Με τον Παντελή	Πάει συνέχεια με έναν φίλο μας, τον Δημήτρη και δεν παίζει μαζί μας
ΒΙΒΗ	Με κορίτσια. Παίζω και με αγόρια	-	Με τη Λία	Δεν μ' έχει φίλη. Δεν με έπαιξε μια άλλη φορά
ΚΑΤΕΡΙΝΑ	Με αγόρια	Γιατί ο Κωνσταντίνος είναι καλό παιδί και ακούει τη μαμά του	Δεν παίζω με τον Νικόλα όταν είναι εδώ	Γιατί ο Νικόλας κάθεται μαζί με τη Μαρία Β.
ΑΠΟΣΤΟΑΙΑ	Και με κορίτσια και με αγόρια	-	Με τον Δημήτρη	Γιατί με δίνει μπουινιές και δεν τον παίζω
ΜΑΡΙΑ Β.	Με τα κορίτσια	Γιατί τα κορίτσια παίζουν πιο πολλά παιχνίδια	Με τον Κων/νο Γ.	Γιατί όλο χτυπάει
ΜΑΡΙΑ Σ.	Μόνο με κορίτσια	Γιατί δεν μ' αρέσει να παίζω με τα αγόρια	Με τη Βιβή	Γιατί δεν έρχεται να παίξουμε
ΜΙΛΕΝΑ	Με κορίτσια και λίγο με αγόρια	-	Με την Βιβή	Δεν θέλω να την έχω φίλη. Γιατί με χτυπάει και αυτή, την χτυπάω και εγώ

Σύμφωνα με τον πίνακα είναι φανερό ότι υπάρχουν κάποιες στερεοτυπικές απόψεις ως προς την επιλογή του παιδιού που θα παίζουν μαζί του, για παράδειγμα, ο Κων/νος Σ., ο Παντελής, ο Φίλιππος, ο Νικόλας και ο Κωστής είναι μικροί, δηλαδή προνήπια. Όμως, υπάρχουν και λόγοι που δείχνουν τη συμπεριφορά των παιδιών αυτόν απέναντι στα υπόλοιπα (με πειράζει, με χτυπάει, με ενοχλεί, φωνάζει κ.ά.).

Ακόμη, από τις απαντήσεις των παιδιών είναι φανερό ότι δεν είναι πολύ καλές οι σχέσεις των παιδιών, καθώς αρκετά παιδιά αναφέρουν ότι επειδή δεν τους αγαπάνε και δεν τους έχουν φίλους δεν παίζουν μαζί τους ή επειδή τους κοροϊδεύουν.

Γ' ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΘΕΜΟΣ	Στα αυτοκίνητα	Έχει πολλά αυτοκίνητα	Με τις μηχανές	Στο κουκλόσπιτο. Γιατί εκεί πάνε τα κορίτσια
ΑΝΤΖΕΛΟ	Με τα ζώα	Για να παίζω με τα παιδιά	Με τον τίγρη, τον τσίτα, τον υποπόταμο και τον ρινόκερο	Στη βιβλιοθήκη. Δεν μου αρέσουν τα βιβλία
ΘΑΝΟΣ	Στα τουβλάκια	Γιατί φτιάχνουμε πολλές κατασκευές.	Κάστρα και σπίτια για τα ζώα	Με τις στολές. Γιατί δεν μ' αρέσει να βάζω στολές.
ΒΑΣΙΛΗΣ	Μ' αρέσει να παίζω στα ζώα	Έτσι λίγο κάνω πώς παίζω πόλεμο. Και μ' αρέσει ο ελέφαντας.	Να κάνω κάτι να μπαίνουν τα ζώα και να διασκεδάσω. Να μην κάνω όλο πόλεμο	Στην βιβλιοθήκη. Γιατί δεν μ' αρέσει. Στο μαγαζάκι, γιατί δεν έχει πολλά για να παίζω εδώ. Στις στολές. Τι να κάνω εκεί. Στο μυαλό μου έχω τα ζώα. Και στο κουκλόσπιτο, γιατί εκεί παίζουν τα κορίτσια
ΠΕΡΕΝΤ	Στα αυτοκίνητα	Τα αυτοκίνητα	Όταν χαλάει ένα το πάμε στο συνεργείο και το κάνουμε πάλι όπως ήταν	Στο κουκλόσπιτο. Καμιά φορά πηγαίνω για λίγο
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Στα αυτοκίνητα	Οι νταλίκες	Να βάζω αυτήν την αστυνομία. Να πηγαίνω βόλτες και να την ξαναφήνω	Στην βιβλιοθήκη. Δεν θέλω. Στο κουκλόσπιτο και στις στολές, γιατί παίζουν τα κορίτσια και δεν με θέλουν.
ΚΛΕΑΡΧΟΣ	Με τους ινδιάνους και τους καουμπόηδες	Οι καουμπόη και οι ινδιάνοι	Να κάνουμε τους καουμπόηδες να σκοτώνουν τους ινδιάνους.	Στη βιβλιοθήκη. Δεν μ' αρέσουν τα βιβλία
ΚΩΝ/ΝΟΣ Σ.	Στα αυτοκίνητα	Το λεωφορείο	Με τα ανθρωπάκια και τις μηχανές.	Στο μαγαζάκι δεν θέλω να πηγαίνω και στο κουκλόσπιτο. Γιατί δεν μ' αρέσει
ΚΩΝ/ΝΟΣ	Με τα αυτοκίνητα	Γιατί έχουν ρόδες	Να τα κάνω να τρακάρουν	Στα βιβλία. Γιατί δεν έχει κανένα παραμύθι με ψάρια

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΚΑΤΙΑ	Στις στολές και στα τουβλάκια	Έχει στολές που μεταμφιέζομαι. Με τα τουβλάκια φτιάχνω κάστρο	Να κάνω φορέματα	Στη βιβλιοθήκη. Δεν πήγαινα γιατί ξεχνούσα. Και στα ζώα. Μόνο ένα μ' αρέσει, το άλογο
ΙΩΑΝΝΑ	Στις στολές	Η κουζίνα	Να γίνομαι πριγκίπισσα	Στα αυτοκίνητα γιατί δεν μ' αρέσουν
ΕΛΙΣΑΒΕΤ	Με τις στολές	Μ' αρέσουν τα κουζινικά και τα κορίτσια που μαγειρεύουν	Μ' αρέσει να φοράω πολλά υφάσματα και να γίνομαι πριγκίπισσα	Εμένα δεν μ' αρέσει να παίζω στα παζλ και στα αυτοκινητάκια.
ΝΕΦΕΛΗ	Στις στολές	Μ' αρέσει η ζέστα που έχει	Η πορτοκαλή στολή. Γίνομαι μια πριγκίπισσα	Στα τουβλάκια. Γιατί δεν μ' αρέσει που τα βάζουν το ένα πάνω στο άλλο
ΑΡΤΕΜΙΣ	Στο σπιτάκι	Έχει πολλά κουζινικά	Δεν ξέρω	Σε όλες τις γωνιές παίζω
ΚΡΙΣΤΙΑΝΑ	Τα βιβλία	Η μοκέτα (στη γωνιά των κατασκευών, όπου μπορούν να διαβάζουν τα βιβλία)	Τον σκύλο και την Τοσοδούλα	Στα αυτοκίνητα και στο μαγαζάκι. Γιατί παίζουν τα αγόρια και δεν έρχομαι. Εμείς παίζουμε με τις στολές και τα μωρά
ΔΑΦΝΗ	Στις στολές	Μ' αρέσουν οι στολές	Την γατούλα	Στα αυτοκίνητα γιατί είναι για τα αγόρια
ΕΣΜΕΡΑΛΝΤΑ	Τα παζλ	Το παζλ που έχει παιχνίδια μέσα	Μ' αρέσουν τα παζλ, αλλά δεν ξέρω ποιο παζλ μ' αρέσει	Στο μαγαζάκι. Γιατί θέλω να παίζω μόνο από εκεί (και μου δείχνει την άλλη αίθουσα)

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις και τα δεδομένα του πίνακα στη σελ.38, είναι φανερό ότι δύο κορίτσια (ένα νήπιο και ένα προνήπιο) και τρία αγόρια (ένα νήπιο και δύο προνήπια), δηλώνουν ότι τους αρέσει να παίζουν πιο πολύ στη γωνιά με τα αυτοκίνητα και στη γωνιά του κουκλόπιτου και της βιβλιοθήκης. Κατά τη διάρκεια, όμως, των παρατηρήσεων ασχολήθηκαν περισσότερο στη γωνιά των κατασκευών και του κουκλόπιτου και αυτό γιατί εκεί έπαιζαν οι φίλοι τους.

Στη συνέχεια, ακολουθεί πίνακας που δείχνει τις απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις: «*Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις*» και «*Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί*».

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΘΕΜΟΣ	Με τα αγόρια	Γιατί δεν μ' αρέσουν τα κορίτσια	Με τα κορίτσια	-
ΑΝΤΖΕΛΟ	Με αγόρια	Δεν μου αρέσει να παίζω με τα κορίτσια	Με τα μικρά παιδιά δεν παίζω. Με τον Κων/νο Σ., τον Θέμο, την Εσμεράλτα και τον Κων/νο	-
ΘΑΝΟΣ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με τον Κων/νο Σ.	Γιατί μας χαλάει συνέχεια αυτά που φτιάχνουμε
ΒΑΣΙΛΗΣ	Μόνο με αγόρια	Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια. Δεν μ' αρέσει όπως παίζουν	Με τον Κλέαρχο	Γιατί είναι μικρός και τα χαλάει
ΠΕΡΕΝΤ	Μια με αγόρια και μια με κορίτσια	-	Με τον Κων/νο Σ.	Γιατί είναι πολύ κακός και μας χαλάει τα παιχνίδια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	Με αγόρια μόνο	-	Δεν παίζω με τα κορίτσια	
ΚΛΕΑΡΧΟΣ	Με αγόρια	Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια	Με τα κορίτσια	-
ΚΩΝ/ΝΟΣ Σ.	Με αγόρια	Με τα κορίτσια δεν θέλω	Με τα κορίτσια και τον Πέρεντ	Γιατί ο Πέρεντ δεν σκουπίζει την μύτη του
ΚΩΝ/ΝΟΣ	Με αγόρια	Τα κορίτσια παίζουν κοριτσίστικα παιχνίδια και διαβάζουν Barbie	Με τα κορίτσια	-

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΚΑΤΙΑ	Με κορίτσια και ένα αγόρι, τον Θάνο	-	Με τα άλλα αγόρια	-
ΙΩΑΝΝΑ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλους παίζω	-
ΕΛΙΣΑΒΕΤ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλους παίζω	-
ΝΕΦΕΛΗ	Με αγόρια και κορίτσια. Συνήθως, όμως, παίζω με τα κορίτσια	-	Με την Εσμεράλντα και τον Κων/νο Σ.	Δεν παίζω με την Εσμεράλντα γιατί όταν κάνουμε κάτι εμείς δεν το κάνει και αυτή. Με τον Κων/νος Σ. γιατί δαγκώνει, τσιμπάει και κάνει και άλλες σκανταλιές
ΑΡΤΕΜΙΣ	Αγόρια και κορίτσια μαζί	-	Με τον Κων/νο Σ.	Γιατί μας χτυπάει
ΚΡΙΣΤΙΑΝΑ	Μόνο με κορίτσια	Επειδή τα αγόρια παίζουν μόνο με αγόρια	Εγώ παίζω με όλα τα κορίτσια.	Δεν τα αφήνω μόνα τους.
ΔΑΦΝΗ	Και με τα κορίτσια και με τα αγόρια	-	Με τον Κων/νο Σ.	Γιατί χτυπάει, κάνει αταξίες, δαγκώνει, κλωτσάει και σπρώχνει
ΕΣΜΕΡΑΛΝΤΑ	Με κορίτσια	Γιατί τα κορίτσια πάνε με κορίτσια και τα αγόρια με τα αγόρια	Με τον Κων/νο Σ.	Δεν είναι καλό παιδί. Καμιά φορά, όμως, παίζω μόνη μου

Σύμφωνα με τον πίνακα, το γεγονός ότι αρκετά παιδιά χαρακτηρίζονται ως μικρά, δηλώνει ότι η ηλικία αποτελεί ένα κριτήριο στην επιλογή του/ης φίλου/ης. Στην τάξη αυτή είναι φανερό ότι ένα αγόρι (προνήπιο) δημιουργεί πολλά προβλήματα και γι' αυτόν τον λόγο δεν τον θέλουν στην παρέα τους οι υπόλοιποι. Ακόμη, υπάρχουν

απαντήσεις που ξεχωρίζουν τελείως το φύλο. Για παράδειγμα, δεν παίζω με τα κορίτσια ή δεν παίζω με τα αγόρια, γιατί δεν μ' αρέσουν τα παιχνίδια που παίζουν, τα αγόρια παίζουν μόνο με αγόρια και τα κορίτσια μόνο με κορίτσια. Τέλος, δύο παιδιά μόνον είπαν ότι παίζουν με όλους.

Α' ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΜΑΡΙΟΣ	Μου αρέσει να παίζω στο κουκλόσπιτο	Έχει φαγητά	Είμαι το σκυλάκι	Στη βιβλιοθήκη. Γιατί εκεί δεν πηγαίνουν οι φίλοι μου και δεν λειτουργεί
ΓΙΩΡΓΟΣ	Με τα ζώα	Γιατί έχει περισσότερα ζώα στο καλάθι	Να παίζουν πόλεμο. Ο σκορπιός νικάει	Στη ζωγραφική. Γιατί μ' αρέσει να παίζω στο χαλί (γωνιά οικοδομικού υλικού)
ΚΛΕΑΡΧΟΣ	Με τα ζώα	Δεν ξέρω	Τα βάζω να σκαρφαλώνουν	Στη βιβλιοθήκη. Δεν μ' αρέσουν τα βιβλία
ΣΤΑΘΗΣ	Στα τουβλάκια	Μ' αρέσουν τα τουβλάκια. Είναι μεγάλα	Φτιάχνω κάτι με τα τουβλάκια για τα αυτοκίνητα	Όλα μ' αρέσουν
ΧΡΗΣΤΟΣ	Στα ξύλινα	Γιατί δεν μ' αρέσει να φτιάχνω σπιτάκια	Φτιάχνω παρκινγκ, πύργους. Φτιάχνω και φράχτη	Δεν πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. Γιατί δεν μ' αρέσει να διαβάζω
ΚΩΝ/ΝΟΣ Κ.	Με τα αυτοκίνητα	Μ' αρέσουν τα αυτοκίνητα	Φτιάχνω παρκινγκ για τα αυτοκίνητα	Παντού πηγαίνω
ΛΑΖΑΡΟΣ	Μ' αρέσει να παίζω με τα τουβλάκια	Έχει πολλά τουβλάκια	Φτιάχνω σπίτια με τα τουβλάκια	Παντού παίζω
ΚΩΝ/ΝΟΣ	Μ' αρέσει η γωνιά με τα αυτοκίνητα να παίζω	Μ' αρέσουν τα αυτοκίνητα	Τα σπρώχνω πέρα δώθε και τα κάνω βόλτες. Και όσα έχουν μάτια και στόμα μιλάω εγώ. Αυτά δεν μιλάνε γιατί είναι ψεύτικα	Το κουκλόσπιτο γιατί πάνε συνέχεια τα κορίτσια
ΣΑΚΗΣ	Στο οικοδομικό υλικό	Τα αμάξια μ' αρέσουν πολύ	Να κάνουν κόντρες και να χοροπηδάνε	Σε όλες παίζω
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	Στη μοκέτα (γωνιά οικοδομικού υλικού)	Μ' αρέσει πιο πολύ γιατί παίζω με τους φίλους μου	Σπίτια διάφορα (με τα τουβλάκια)	Δεν θέλω να παίζω στον κύκλο (δηλαδή στη γωνιά της συζήτησης)

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΣΟΥ ΑΡΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΣΟΥ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙΣ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΕΙΣ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΟΙΚ.	Στη βιβλιοθήκη	Να ζωγραφίζω	Πριγκίπισσες και λουλούδια	Στα ξύλινα. Δεν μ' αρέσει να φτιάχνω κάτι με τα ξύλινα
ΜΑΡΙΑΝΝΑ	Στο κουκλόσπιτο	Μ' αρέσει γιατί έχει κουζινικά, έχει κουζίνα, έχει πολλά πράγματα	Μ' αρέσει γατούλα	Δεν μ' αρέσει να πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. Γιατί όταν είναι εκεί πολλά παιδιά, δεν προλαβαίνω να πάω
ΓΕΩΡΓΙΑ	Στα παζλ	Έχει πολλά κομμάτια	Η κοκκινোসκουφίτσα	Σε όλες πηγαίνω
ΦΑΙΔΡΑ	Στο κουκλόσπιτο	Είναι γιατί έχει πολλά πράγματα. Έχει και το μανάβικο που παίζουμε μαζί και αγοράζουμε φρούτα	Το παιδί. Η Καλλιόπη συνέχεια παίζει τη μαμά, αλλά δεν θέλω να χωρίσω . και γι' αυτό είμαι το παιδί	Στο χαλί (στη γωνιά του οικοδομικού υλικού). Εκεί έχει αυτοκίνητα και τουβλάκια και είναι κουραστικά πάρα πολύ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ	Στο κουκλόσπιτο	Είναι που έχω τις φίλες μου και παίζουμε μαζί	Τη μαμά	Στην αγορίστικη. Εκείνη με το χαλί το μπλε (στη γωνιά του οικοδομικού υλικού)
ΚΩΝ/ΝΑ	Στο κουκλόσπιτο. Μ' αρέσει και στο μανάβικο	Επειδή έχει μέσα κάτι κουζινικά. Στο μανάβικο είναι που έρχονται και παίρνουν λαχανικά και φρούτα	Μ' αρέσει να παίζω τη μαμά	Στο οικοδομικό υλικό. Γιατί έχει κάτι εργαλεία και δεν ξέρω τι να τα κάνω
ΜΑΡΙΑ	Στο κουκλόσπιτο	Έχει καθρέφτη	Τη θεία	Πηγαίνω σε όλες τις γωνιές
ΧΡΙΣΤΙΝΑ Β.	Στο κουκλόσπιτο	Έτσι όπως είναι φτιαγμένο	Γατάκι	Στο καβαλέτο. Δεν πηγαίνω πολύ συχνά γιατί δεν θα προλαβαίνω να πηγαίνω στο κουκλόσπιτο
ΙΩΑΝΝΑ	Μέσα στο κουκλόσπιτο	Δεν ξέρω	Δεν ξέρω	Στα τουβλάκια γιατί πάνε τα αγόρια και δεν με θέλουν
ΜΑΡΙΑΕΝΑ	Να ζωγραφίζω	Είναι γιατί δίνω την καρδιά μου	Σπίτια, λουλούδια, καρδιές, σχολεία και αυτοκίνητα	Να παίζω με τα τουβλάκια. Γιατί δεν μ' αρέσουν. Δεν μπορώ να τα φτιάξω

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις και τα δεδομένα του πίνακα στη σελ.48, είναι φανερό ότι ένα κορίτσι (νήπιο), παρόλο που προτιμά να παίζει στη γωνιά της βιβλιοθήκης, ασχολήθηκε περισσότερο στη γωνιά των εικαστικών. Ένα άλλο κορίτσι προνήπιο, παρόλο που της αρέσει να παίζει στη γωνιά του κουκλόσπιτου, αυτήν την εβδομάδα ασχολήθηκε πιο πολύ στη γωνιά των εικαστικών.

Ακόμη, στον πίνακα παρουσιάζονται διάφοροι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά δεν επιλέγουν κάποιες γωνιές. Κάποιοι απ' αυτούς τους λόγους είναι ότι δεν γνωρίζουν αν όλες οι γωνιές λειτουργούν, επιλέγουν τη γωνιά σύμφωνα με την φίλια, το υλικό δεν ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα των παιδιών, δεν επιλέγουν κάποιες γωνιές για να προλαβαίνουν να παίξουν σε αυτές που τους αρέσει περισσότερο, τα περισσότερα κορίτσια μου χαρακτήρισαν τη γωνιά του οικοδομικού υλικού ως αγορίστικη και γι' αυτό δεν θέλουν να παίζουν εκεί.

Στη συνέχεια, ακολουθεί πίνακας που δείχνει τις απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις: «Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις» και «Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί».

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΜΑΡΙΟΣ	Με κορίτσια και με αγόρια μαζί	-	Με όλους παίζω	-
ΓΙΩΡΓΟΣ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλους παίζουν	-
ΚΛΕΑΡΧΟΣ	Μόνο με αγόρια	-	Παίζω με όλα τα αγόρια	Γιατί μας χαλάει συνέχεια αυτά που φτιάχνουμε
ΣΤΑΘΗΣ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλους παίζω	-
ΧΡΗΣΤΟΣ	Μόνο με αγόρια	Γιατί τα κορίτσια δεν μου μιλάνε. Μερικές φορές παίζω με την φίλη μου την Καλλιόπη	Με τα κορίτσια	-
ΚΩΝ/ΝΟΣ Κ.	Μόνο με αγόρια	Γιατί τα κορίτσια δεν μ' αρέσουν πολύ. Τα αγόρια είναι φίλοι μου	Όλα τα κορίτσια	Που δεν παίζουν μαζί μου
ΑΛΖΑΡΟΣ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλους παίζω	-
ΚΩΝ/ΝΟΣ	Μόνο με αγόρια	Τα κορίτσια μιλάνε μόνο για τον εαυτό τους	Με τα κορίτσια	-
ΣΑΚΗΣ	Με όλους	-	Με όλους παίζω	-
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	Και με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλους παίζω	-

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΟΙΚ.	Με αγόρια και κορίτσια	-	Με τον Γιώργο	Γιατί δεν θέλουμε να γίνουμε φίλοι
ΜΑΡΙΑΝΝΑ	Με κορίτσια.	Γιατί τα κορίτσια δεν είναι αγόρια. Εγώ είμαι κορίτσι, γι' αυτό παίζω με τα κορίτσια	Με όλα τα κορίτσια παίζω	-
ΓΕΩΡΓΙΑ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με όλα τα παιδάκια παίζω	Γιατί μας χαλάει συνέχεια αυτά που φτιάχνουμε
ΦΑΙΔΡΑ	Μόνο με κορίτσια	Τα αγόρια δημιουργούν φασαρία ατέλειωτη στις γωνιές	Με τον Ευάγγελο	Γιατί με τυραννάει. Με σπρώχνει, με πλακώνει, με πιάνει από την μπλούζα και με τραβάει
ΚΑΛΛΙΟΠΗ	Με αγόρια και κορίτσια μαζί	-	Με όλους. Με τον Λάζαρο μόνο δεν παίζω	Γιατί δεν έρχεται στο σχολείο
ΚΩΝ/ΝΑ	Μαζί με αγόρια και μαζί με κορίτσια	-	Με τον Κων/νο Κ.	Γιατί μπαίνει στο κουκλόσπιτο και μας τα ανακατώνει. Και μας τραβάει
ΜΑΡΙΑ	Με κορίτσια και αγόρια μαζί	-	Με τη Γεωργία	-
ΧΡΙΣΤΙΝΑ Β.	Και με κορίτσια και με αγόρια	-	Με τη Γεωργία	-
ΙΩΑΝΝΑ	Με κορίτσια	Γιατί τα αγόρια δεν με θέλουν	Με τα αγόρια	-
ΜΑΡΙΑΕΝΑ	Με τα αγόρια και με τα κορίτσια	-	Με όλους	-

Σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα, οι λόγοι που δεν θέλουν κάποια παιδιά στο παιχνίδι τους είναι εξαιτίας της συμπεριφοράς αυτών των παιδιών απέναντι στα υπόλοιπα (με σπρώχνει, με τραβάει κ.ά.). Διότι, υπάρχουν απαντήσεις που δείχνουν την αποκλειστική επιλογή των παιδιών που θα παίζον μαζί με βάση το φύλο, όπως

δεν παίζω με τα κορίτσια ή δεν παίζω με τα αγόρια, παίζω με όλα να αγόρια, παίζω με τα κορίτσια. Τέλος, πολλά παιδιά μου είπαν ότι παίζουν με όλους.

Ε' ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΠΑΙΔΙΑ	ΓΩΝΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΤΙ ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΩΝΙΑ	ΣΕ ΠΟΙΑ ΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
ΓΙΩΡΓΟΣ	Με τα ζώα	Με τον τίγρη και το άλογο	Να τα βάζω στη σειρά	Στο κουκλόσπιτο. Γιατί μ' αρέσει να παίζω με τα ζώα
ΕΡΜΑΝΤ	Με τα παζλ	Δεν ξέρω	(Τα παζλ) με τα ζώα	Στα βιβλία. Δεν μου αρέσουν τα βιβλία. Στο κουκλόσπιτο
ΑΙΜΙΛΙΑΝΟ	Στο μπακάλικο	Δεν ξέρω	Να πουλάω φρούτα	Στα βιβλία.
ΓΡΗΓΟΡΗΣ	Να ζωγραφίζω	Γιατί είναι καλύτερη. Μπορούμε να κάνουμε πράγματα που ονειρευόμαστε.	Να ζωγραφίζω τσίρκο	Στο μπακάλικο. Γιατί είναι πάρα πολύ ψηλά. Γιατί δεν μ' αρέσει
ΗΛΙΑΣ	Με τα τουβλάκια	Μ' αρέσει να κάνω κατασκευές	Να φτιάχνω διάφορα. Πολυκατοικία	Στο μπακάλικο. Γιατί έχει τραπέζι και μπορεί να χτυπήσει κανένα παιδάκι
ΑΝΤΟΥΕΛ	Στα τουβλάκια	Δε θυμάμαι	Μ' αρέσει να φτιάχνω γκαράζ και ένα σπιτάκι	Στο μπακάλικο. Γιατί έχει φρούτα και λαχανικά
ΘΟΔΩΡΗΣ	Στα ζώα	Τα παιχνίδια	Να πολεμούν τους κακούς (τα ζώα). Τους γίγαντες	Στο κουκλόσπιτο. Γιατί σκάω (από τον χώρο)
ΙΟΥΛΙΑ	Στο κουκλόσπιτο	Το κουκλοθέατρο	Εγώ να είμαι η Ανελίζ και η Αθηνά η Έρικα	Παίζω παντού
ΒΙΚΤΩΡΙΑ	Με τα ζώα	Γιατί έχει τον τίγρη και το λιοντάρι	Τα κάνω να μιλάνε	Στα βιβλία. Γιατί δεν μ' αρέσουν τα βιβλία
ΑΘΗΝΑ	Μ' αρέσει να παίζω στο κουκλόσπιτο, κομμωτήριο	Να κάνουμε κομμωτήριο	Η Ιουλία να είναι καθιστή και εγώ και η Άννα-Μαρία να την βάφουμε	Στο μπακάλικο. Γιατί τα έχουν πεταμένα μερικά (από τα αντικείμενα της γωνιάς)
ΑΝΝΑ-ΜΑΡΙΑ	Στο κουκλόσπιτο	Η τηλεόραση και το τηλέφωνο	Να κάνω δουλειές, να σκουπίζω, να σφουγγαρίζω, να μιλάω στο τηλέφωνο	Στο μπακάλικο. Επειδή είναι τα άλλα παιδάκια και με ενοχλούν

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις και τα δεδομένα του πίνακα στη σελ.55, είναι φανερό ότι ένα αγόρι (νήπιο) παρόλο που προτιμά να παίζει στη γωνιά του μπακάλικου, τις μέρες της παρατήρησης ασχολήθηκε περισσότερο στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, διότι όπως μου είπε εκεί έπαιζαν οι φίλοι του. Ένα άλλο αγόρι (νήπιο), προτιμά περισσότερο να ζωγραφίζει, την εβδομάδα της παρατήρησης, όμως, ασχολήθηκε περισσότερο στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, γιατί εκεί έπαιζαν οι φίλοι του.

Ακόμη, οι λόγοι που δεν επιλέγουν τα παιδιά κάποιες γωνιές για να παίξουν είναι η προτίμηση σε ένα συγκεκριμένο παιχνίδι, ο περιορισμένος χώρος της γωνιάς, ότι δεν είναι καλά οργανωμένες, η κατασκευή (εξέδρα) που υπάρχει σε μια άλλη γωνιά και το γεγονός ότι το υλικό δεν ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Στην επόμενη σελίδα, υπάρχει ένας πίνακας που δείχνει τις απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις: *«Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις» και «Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί».* Σύμφωνα με αυτόν τον πίνακα είναι φανερό ότι οι λόγοι που κάποια παιδιά δεν θέλουν κάποια άλλα στο παιχνίδι τους, είναι ότι η συμπεριφορά αυτών των παιδιών απέναντι στα υπόλοιπα δεν είναι καλή. Για παράδειγμα, χτυπάνε, σπρώχνουν, επιβάλλουν το μάζεμα των παιχνιδιών κ.ά. Ακόμη, υπάρχουν παιδιά που επιλέγουν με ποιον θα παίξουν με βάση το φύλο τους, όπως δεν παίζω με τα κορίτσια γιατί εγώ είμαι αγόρι ή δεν θέλω να παίζω μαζί τους. Όμως, ένα κορίτσι (νήπιο) απάντησε ότι της αρέσει να παίζει με τα αγόρια, καθώς της αρέσουν τα αγορίστικα παιχνίδια. Ακόμη, ένα αγόρι (νήπιο) απάντησε ότι θέλει να παίζει με τα αγόρια γιατί και αυτός είναι αγόρι, κάτι στο οποίο τον συμβούλεψε η αδερφή του. Τέλος, ένα άλλο αγόρι (νήπιο) αναφέρει ότι τα κορίτσια τον έχουν κουράσει, καθώς δεν τον παίζουν, γι' αυτό παίζει μόνο με αγόρια.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΠΑΙΔΙΑ	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;	ΜΕ ΠΟΙΟ ΠΑΙΔΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΑΙΖΟΥΝ	ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;
ΓΙΩΡΓΟΣ	Μόνο με αγόρια	Γιατί είμαι και εγώ αγόρι	Με τα κορίτσια	-
ΕΡΜΑΝΤ	Με αγόρια	Μ' αρέσει να παίζω με τα αγόρια	Με τον Γρηγόρη	Με σπρώχνει
ΑΙΜΙΛΙΑΝΟ	Με τα αγόρια	Γιατί τα αγόρια παίζουν με τα αγόρια. Μου το είπε η αδερφή μου	Με τον Ερμάντ	-
ΓΡΗΓΟΡΗΣ	Με αγόρια και με κορίτσια	-	Με τον Δημήτρη	Γιατί με χτυπάει
ΗΛΙΑΣ	Και με κορίτσια και με αγόρια	-	Με τον Δημήτρη και τον Ερμάντ	Γιατί ο Δημήτρης είναι ζωηρός και τον Ερμάντ πρέπει να τον ρωτάω τι πρέπει να φτιάξω
ΑΝΤΟΥΕΛ	Μόνο με αγόρια	Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια. Μόνο τη Βικτώρια έχω φίλη	Με τα κορίτσια	-
ΘΟΔΩΡΗΣ	Με τα αγόρια	Είμαι κουρασμένος με τα κορίτσια. Με την Βικτώρια έπαιζα, τώρα δεν παίζω. Δεν με έπαιζαν τα κορίτσια	Την Βικτώρια	Μόνο με τον Γιώργο παίζω
ΙΟΥΛΙΑ	Με κορίτσια	Παίζω με τα αγόρια μερικές φορές όταν οι φίλες μου δεν είναι εδώ	Με τον Δημήτρη	Είναι ο πιο ζωηρός. Με τσιμπάει, με δαγκώνει, με τραβάει τα μαλλιά. Μια φορά φώναξα τον Γιώργο για να με σώσει. Γιατί είναι ο πιο δυνατότερος.
ΒΙΚΤΩΡΙΑ	Με αγόρια	Γιατί μ' αρέσουν τα αγορίστικά παιχνίδια	Με τον Ηλία	Γιατί μερικές φορές με χτυπάει
ΑΘΗΝΑ	Μόνο με κορίτσια	Γιατί μετά τα αγόρια έρχονται στο κουκλόσπιτο και μας τα χαλάνε και με σπρώχνουν	Με τον Ερμάντ, τον Γρηγόρη, τον Ηλία και τον Άντουελ	Γιατί δεν μ' έχουν φίλη. Μόνο ο Αιμιλιάνο μ' έχει φίλη
ANNA-MARIA	Με κορίτσια	Επειδή με σπρώχνουν τα αγόρια	Με τον Ερμάντ και το Θοδωρή	Γιατί λένε ότι μετά θα τα μαζέψω

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από τη μελέτη των αποτελεσμάτων διαπιστώνουμε ότι τα παιδιά μέσα από τα συμβολικά τους παιχνίδια υποδύονται συγκεκριμένους και σαφέστατα ξεκάθαρους για το φύλο τους ρόλους, κάτι που επιβεβαιώνει την πρώτη υπόθεση της έρευνας. Τα κορίτσια υποδύονται τη μαμά, το παιδί, το μωρό. Μόνο σε ένα σχολείο ένα κορίτσι (νήπιο) υποδύθηκε τον μπαμπά και αυτό έγινε μόνο μια ημέρα. Εξάλλου είναι γνωστό από την βιβλιογραφία, ότι η ταυτότητα του φύλου εδραιώνεται πολύ νωρίς, γύρω στην ηλικία των τεσσάρων, όπου τα στερεότυπα του φύλου αποκτούν σαφές περιεχόμενο. Μέσα απ' αυτά τα στερεότυπα προεξοφλείται το μέλλον των παιδιών (Φρειδερίκου & Φολέρου, 2004). Αυτό, λοιπόν, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι πολύ σπάνιο τα κορίτσια να υποδυθούν «αντρικούς» ρόλους, καθώς το συμβολικό παιχνίδι έχει ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο, το οποίο είναι η κοινωνία. Με άλλα λόγια, οτιδήποτε και να παίζουν τα παιδιά, πάντοτε υποκρίνονται ότι «παίζουν την κοινωνία» (Αυγητίδου, 2001). Το ίδιο συμβαίνει και με τα αγόρια, τα οποία επιλέγουν συγκεκριμένους ρόλους, όπως το ρόλο του μπαμπά, είτε κάποιο ζώο, είτε ήρωες κινούμενων σχεδίων, π.χ. τον μπάτμαν, τους Power Rangers κ.λ.π. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, τα αγόρια διαλέγουν τα παιχνίδια και τους ρόλους τους με πιο αυστηρά κριτήρια φύλου και εμφανίζονται πιο ανελαστικά απ' ότι τα κορίτσια, κάτι το οποίο συμφωνεί και με τα αποτελέσματά μας (Φρειδερίκου και Φολέρου, 2004).

Τα παιδιά δένονται με τα αντικείμενα όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους για να προσποιηθούν ότι είναι κάτι διαφορετικό. Για παράδειγμα, ένα ραβδί γίνεται ξίφος όταν ένα παιδί το κρατάει στα χέρια του, ενώ όταν το βάζει ανάμεσα στα γόνατα του γίνεται άλογο. Επιπλέον, τα παιδιά υποκρίνονται πολλούς φανταστικούς ρόλους, όπως cowboy, βασιλίσσες, pop star, οδηγοί κ.ά. (Schaffer, 2006).

Επίσης, ένα άλλο εύρημα είναι ότι κυρίαρχο κριτήριο στην επιλογή της γωνιάς αλλά και του παιχνιδιού είναι η φιλία, η οποία καθορίζεται από διάφορα κριτήρια. Για παράδειγμα, η φιλία καθορίζεται με βάση το φύλο. Δηλαδή, επιθυμούν να παίζουν με παιδιά του ίδιου φύλου, είτε επειδή τους το έχει πει κάποιος από το οικογενειακό τους περιβάλλον, είτε επειδή δεν δημιουργείται ένα κλίμα στο σχολείο που να προωθεί τη συνεργασία παιδιών διαφορετικού φύλου, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται λανθασμένες αντιλήψεις στα παιδιά, όπως ότι τα κορίτσια παίζουν με κορίτσια και τα αγόρια με αγόρια. Σύμφωνα με τους Goncu & Gaskins (2006, σελ. 110) το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών και κυρίως των κοριτσιών επηρεάζεται από το κοινωνικό παιχνίδι των γονιών και ιδιαίτερα της μητέρας. Είναι μια φυσική επιρροή στο

συμβολικό παιχνίδι των παιδιών. Όμως, η φιλία επηρεάζεται και από φυσικά χαρακτηριστικά ή χαρακτηριστικά προσωπικότητας, όπως η επιθετικότητα, η ηλικία, το πάχος, η καταπίεση στο παιχνίδι, όπως μάζεψε τα παιχνίδια, πήγαινε εδώ κι εκεί. Μόνο σε μια περίπτωση, ανάμεσα σε δύο αγόρια (νήπιο και προνήπιο) συμπίπτει και από τις δύο πλευρές η μη επιθυμία να παίζουν μαζί, όπου οι λόγοι είναι ότι ο ένας είναι πολύ «κακός» και τους χαλάει τα παιχνίδια και ο άλλος δεν σκουπίζει τη μύτη του. Ακόμη, σε περιπτώσεις που τα αγόρια απαντούσαν «δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια», υπήρχαν κορίτσια που δεν ήθελαν να παίζουν μαζί του, γιατί είναι επιθετικός απέναντι τους (τις κλωτσάει, τις χτυπάει, τις δαγκώνει, τις σπρώχνει κ.ά.).

Ακόμη, αξιοσημείωτο είναι ότι σε όλα τα νηπιαγωγεία κυριαρχούν στερεότυπες αντιλήψεις στο χαρακτηρισμό των γωνιών του κουκλόσπιτου, του οικοδομικού υλικού και των αυτοκινήτων, όπου αναπτύσσονται τα συμβολικά παιχνίδια. Η μεν πρώτη χαρακτηρίζεται ως «κοριτσίστικη» και οι άλλες δύο ως «αγορίστικες». Οι χαρακτηρισμοί αυτοί φαίνεται ότι επηρεάζουν τις επιλογές των παιδιών, λειτουργώντας ως πόλος έλξης ή απώθησης για τα παιδιά του αντίθετου φύλου. Επιπλέον, οι «κοριτσίστικες» γωνιές είναι πιο καθορισμένες σε σχέση με το χώρο και τα αντικείμενα σε σχέση με τις «αγορίστικες» οι οποίες δίνουν περισσότερες ευκαιρίες στα παιδιά να αυτενεργήσουν, κάτι που αποδεικνύει την δεύτερη υπόθεσή μας. Ακόμη, δεν υπάρχουν κοινά ενδιαφέροντα στα παιχνίδια των παιδιών διαφορετικού φύλου, καθώς όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των νηπίων, αρκετά παιδιά αναφέρουν ότι δεν τους αρέσουν τα παιχνίδια που παίζουν τα κορίτσια ή τα αγόρια.

Ένα άλλο ενδιαφέρον συμπέρασμα είναι ότι η πλειοψηφία των παιδιών του δείγματος δεν επέλεξαν τη γωνιά της βιβλιοθήκης ως χώρο απασχόλησης, γιατί όπως δηλώνουν δεν τους αρέσουν τα βιβλία. Το πρόβλημα, όμως, κατά τη γνώμη μας είναι ότι η γωνιά αυτή, σε όλα τα νηπιαγωγεία, είναι γενικά υποβαθμισμένη και δεν προσελκύει καθόλου τα παιδιά τόσο αισθητικά όσο και στον τρόπο οργάνωσής της. Συνεπώς θα προτείναμε ότι οι νηπιαγωγοί θα έπρεπε να φροντίσουν την αναβάθμιση αυτού του χώρου, έτσι ώστε να αποτελέσει λειτουργικό κομμάτι της παιδαγωγικής διαδικασίας.

Τέλος, σύμφωνα με τους ψυχολόγους Vygotsky και Bruner (όπως αναφέρεται στο Μιχαλοπούλου, 2008) ο ρόλος του ενήλικα είναι ως βοηθός και συντονιστής της δραστηριότητας των παιδιών. Ακόμη, πρέπει να εμπλουτίζει και να διευρύνει το παιχνίδι των παιδιών, κάτι που δεν παρατηρήθηκε στους νηπιαγωγούς της δικής μας έρευνας, όπου ο ρόλος τους περιορίστηκε στο να υπενθυμίζουν κανόνες και λιγότερο

στο να ενθαρρύνουν τα παιδιά να συνεργαστούν στο παιχνίδι τους, να λύνουν προβλήματα που δημιουργούνται στις σχέσεις των παιδιών ή να εντάσσουν στο παιχνίδι μιας ομάδας κάποιο παιδί. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι νηπιαγωγοί των νηπιαγωγείων που παρατηρήθηκαν δεν αξιοποιούν την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού για να παρατηρήσουν τα παιδιά και να αξιοποιήσουν στη συνέχεια τις παρατηρήσεις τους αυτές. Ακόμη, δεν εμπλέκονται στο παιχνίδι των παιδιών με σκοπό να παίξουν μαζί τους, σύμφωνα και με την τρίτη υπόθεση της έρευνάς μας.

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το παιχνίδι χαρακτηρίζει όλη τη ζωή του νηπίου. Είναι το κέντρο της παιδικής ηλικίας. Η παιδαγωγική αξία του παιχνιδιού είναι μεγάλη, όχι μόνο για τη σωματική και πνευματική αγωγή, αλλά και για την ηθική αγωγή, καθώς βοηθά στην διαδικασία κοινωνικοποίησης του παιδιού. Επιπλέον, το παιχνίδι βοηθά στην ανάπτυξη των συναισθηματικών, δημιουργικών και εκφραστικών ικανοτήτων. Επίσης βοηθά και στην δημιουργία της προσωπικότητάς του.

Το παιχνίδι είναι η κύρια δραστηριότητα των μικρών παιδιών. Δε νοείται παιδί χωρίς παιχνίδι. Μαθαίνει στο νήπιο τα όριά του σε σχέση με τον εξωτερικό κόσμο και δημιουργεί τις συνθήκες της ανάπτυξης και της δημιουργικότητάς του (Τσαμπαρλή, 2000).

Πολλοί βλέπουν το παιχνίδι των παιδιών σαν συνηθισμένη απασχόληση. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει, καθώς για το παιδί είναι αστείρευτη πηγή χαράς, γέλιου, δημιουργίας, έκφρασης αλλά και ευχαρίστησης, καθιστώντας το σπουδαία απασχόληση και όχι συνηθισμένη.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι παιδιά που παίζουν είναι ευτυχισμένα παιδιά, ωριμάζουν εσωτερικά και η ψυχή τους ετοιμάζεται για πιο έντονες συγκινήσεις. Ας αφήσουμε, λοιπόν, τα παιδιά να παίζουν. Ας τα αφήσουμε να κάνουν παιχνίδι τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους.

Ακόμη, μην ξεχνάμε ότι το νηπιαγωγείο έρχεται σαν αρωγός για να μην χαθεί το δημιουργικό παιχνίδι από τα σημερινά παιδιά. Ο/η νηπιαγωγός έχει υποχρέωση να δημιουργεί συνεχώς ευκαιρίες παιχνιδιού, να προσφέρει υλικά, να οργανώνει κατάλληλα τον χώρο και να καλλιεργεί τη δημιουργική σκέψη των νηπίων.

Κλείνοντας, σημαντικό είναι να αναφερθεί η ακόλουθη παρομοίωση. Το παιδί δεν είναι σαν εκείνα τα φυτά μέσα σε γλάστρες που, από τη στιγμή που θα τα βγάλουμε από το θερμοκήπιο μαραίνονται γιατί λείπει ένα ευνοϊκό κλίμα. Ο παιδαγωγός δεν

έχει καμιά ανάγκη να γίνει εκείνος ο σοφός βοτανολόγος που ψάχνει να βρει τη «μαύρη τουλίπα». Είναι ένας απλός κηπουρός που προετοιμάζει το έδαφος, σκάβει, ποτίζει και ξεριζώνει τα ζιζάνια, για να μπορέσουν να βλαστήσουν τα λουλούδια, να μεγαλώσουν και να «λουλουδίσουν» ελεύθερα. Το παιδί είναι ένα πλάσμα που μεγαλώνει, που μεταμορφώνεται αδιάκοπα και καθετί που προσφέρεται στην ακόρεστη όρεξή του, καταβροχθίζεται άπληστα. Αν από τη γέννησή του το παιδί είναι προορισμένο να γίνει ένας άνθρωπος, ας του αφήσουμε τουλάχιστον τη μερίδα του ονείρου (Small, 1992).

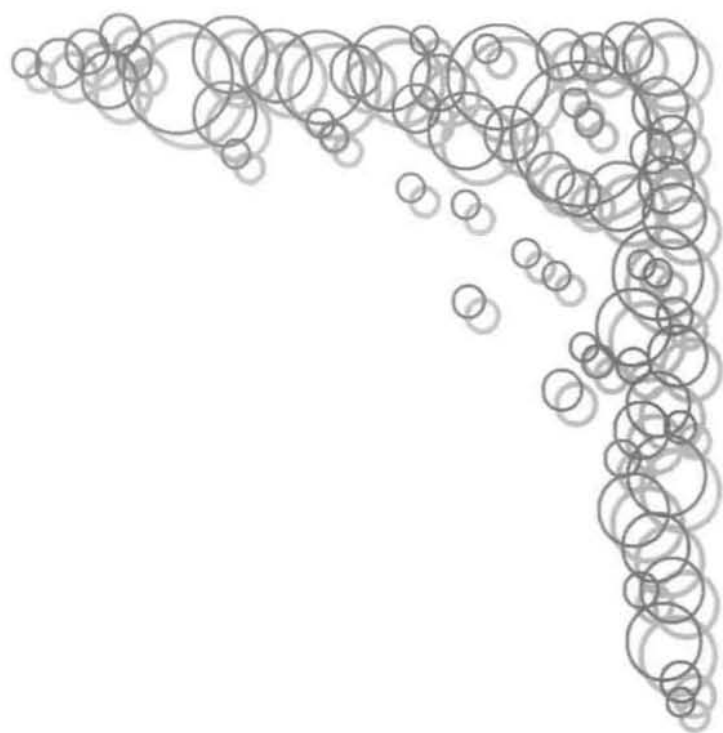
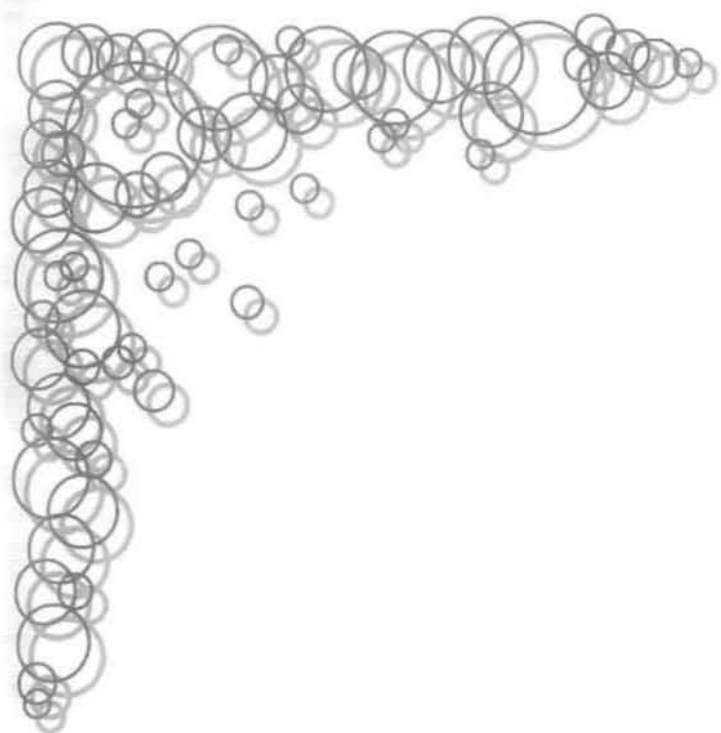
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναγνώστου, Γ. (2003, Οκτώβριος – Νοέμβριος - Δεκέμβριος). Το συμβολικό παιχνίδι & η ανάπτυξη της γραφής και της ανάγνωσης στην προσχολική ηλικία. *Ανοιχτό σχολείο*, 89, 42-45.
- Ashiabi, G. (2007). Play in the Preschool Classroom: Its Socioemotional Significance and the Teacher's Role in Play. *Early Childhood Education Journal*, 35 (2), 199-207.
- Αυγητίδου, Σ. (Επιμ.). (2001). *Το παιχνίδι: Σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις* (Α. Γολέμη, Μτφρ.). Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Βοσνιάδου, Σ. (Επιμ.). (1992). *Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας: Τομ. Β'.* Σκέψη (Ε. Χουρτζαμάνογλου, Μτφρ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Βοσνιάδου, Σ. (2001). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία: Τομ. Α'. Βιολογικές, αναπτυξιακές και συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις. Γνωστική Ψυχολογία.* Αθήνα: Gutenberg.
- Γερμανός, Δ. (1998). *Χώρος και διαδικασίες αγωγής. Η παιδαγωγική ποιότητα του χώρου.* Αθήνα: Gutenberg.
- Γερμανός, Δ. (2006). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και Εκπαίδευση.* Αθήνα: Gutenberg.
- Γέρου, Θ. (1984). *Το συμβολικό παιχνίδι βάση και αφετηρία καλλιτεχνικής δραστηριότητας στο σχολείο.* Αθήνα: Δίπτυχο.
- Connell, R.W. (2006). *Το κοινωνικό φύλο.* Θεσ/νίκη: Επίκεντρο.
- Δαράκη, Π. (1995). *Το προσχολικό παιχνίδι και οι ανάγκες του.* Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη.
- Garvey, C. (1990). *Το παιχνίδι και η επίδρασή του στην εξέλιξη του παιδιού* (Σ. Σταυροπούλου, Μτφρ.). Αθήνα: Κουτσουμπός Α.Ε.

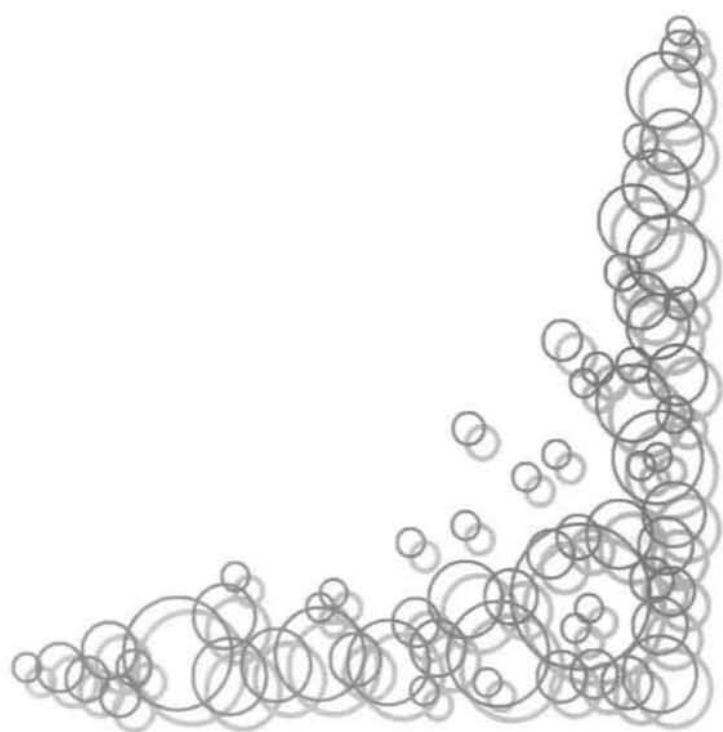
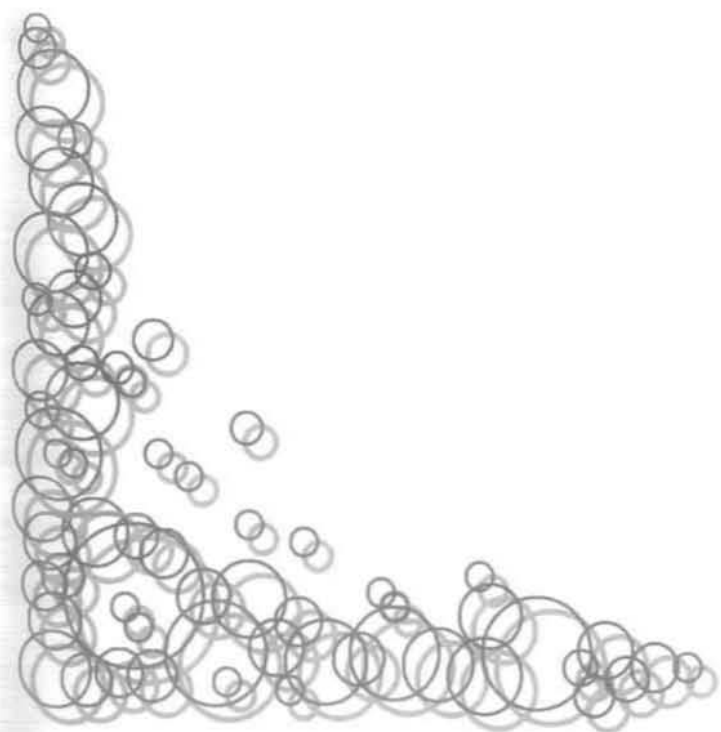
- Glyn, T. & Angele, S. (1997). *Η ψυχολογία του παιδικού σχεδίου* (Φ. Μπονώτη, Μτφρ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Goncu, A. & Gaskins, S. (2006). *Play and Development: Evolutionary, Sociocultural, and Functional Perspectives*. New York/London: Lawrence Erlbaum Associates (LEA).
- Houssaye, J. (2000). *Δεκαπέντε παιδαγωγοί. Σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κακανά, Δ.-Μ. (n.d.). Η ανάπτυξη της αντίληψης του χώρου στο παιδί σύμφωνα με τον Πιαζέ. *Τα εκπαιδευτικά*, 36, 44-51
- Κακανά, Δ.-Μ. (1994). *Θεωρία και μεθοδολογία δραστηριοτήτων στην προσχολική αγωγή*. Θεσ/νικη: Αδελφοί Κυριακίδη Α. Ε.
- Κακανά, Δ.-Μ., Μπότσογλου Κ., Χατζοπούλου, Κ., Καβαλάρη, Π. (2006). Από την αξιολόγηση του σχολικού περιβάλλοντος στην αναδιοργάνωση του: Μια μελέτη περίπτωσης. Στο Δ. Χατζηδήμου, Κ. Μπίκος, Π. Στραβάκου & Κ. Χατζηδήμου (Επιμ.), *5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο. Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα: Τομ. Β' (σελ. 603-611)*. Θεσ/νικη: Αδελφοί Κυριακίδη Α.Ε.
- Κωνσταντινόπουλος, Σ. (2007). *Παιδαγωγική του παιχνιδιού: Εισαγωγή*. Θεσ/νικη: Αδελφοί Κυριακίδη Α.Ε.
- Maimbolwa - Sinyangwe, I. & Thomas, R. M. (1991). Παιγνίδι (δραστηριότητα και άθυρμα). Στο *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια* (Τομ. 6, σ. 3570-3574). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μιχαλοπούλου, Α. (2008). Δημιουργία, διαμόρφωση και οργάνωση μιας καινούριας γωνιάς στο νηπιαγωγείο με βάση το συμβολικό παιχνίδι. Στο Δ.-Μ. Κακανά & Σιμούλη Γ. (Επιμ.), *Η προσχολική εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές πρακτικές*. Θεσ/νικη: Επίκεντρο.
- Μουμουλίδου, Μ. (2003, Ιανουάριος – Φεβρουάριος – Μάρτιος). Ο χώρος και η οργάνωσή του στο νηπιαγωγείο. *Ανοιχτό Σχολείο*, 86, 25-29.
- Μπότσογλου, Κ. (1999). Ο χώρος, η παιδαγωγική διαδικασία και το παιχνίδι. Στο *Επιστημονική Επετηρίδα. Αλέξανδρος Δελμούζος: Τομ. 1^ο* (σ. 263-270). Εκδόσεις Βόλου.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2006). *Σύγχρονες τάσεις της προσχολικής αγωγής* (2η έκδ.). Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Πανταζής, Χ. (1999). *Η Παιδαγωγική και το Παιχνίδι-Αντικείμενο στο Χώρο του Νηπιαγωγείου*. Αθήνα: Gutenberg.

- Παπανικολάου, Ρ. (1999). *Οργάνωση και διαμόρφωση του χώρου στο νηπιαγωγείο* (3η έκδ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Pellegrini, A. & Smith, P. (2005). *The nature of play. Great apes and humans*. New York/London: The Guilford Press
- Ροντογιάννη, Λ. (2007, Ιανουάριος – Φεβρουάριος – Μάρτιος). Το μοναχικό παιχνίδι. *Ανοιχτό Σχολείο*, 102, 36-38..
- Roorpaigne, J. & Johnson, J. (2006). *Ποιοτικά Προγράμματα Προσχολικής Εκπαίδευσης. Παραδείγματα από τη Διεθνή Πρακτική* (Ρ. Λαμπρέλλη, Μτφρ.). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Schaffer, R. (2006). *Child Psychology*. London: Blackwell.
- Σέξτου, Π. (1998). *Δραματοποίηση. Το βιβλίο του παιδαγωγού-εμπνευστή*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σιβροπούλου, Ρ. (1997). *Η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου (νηπιαγωγείου) στο πλαίσιο του παιχνιδιού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Small, M. (1992). *Το παιδί και το παιχνίδι της ελεύθερης έκφρασης. Δημιουργικότητα και αισθητική αγωγή στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο* (Γ. Α. Βασδέκη, Μτφρ.). Αθήνα: Δίπτυχο.
- Σταμάτης, Π. (2006). Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής για το χώρο του νηπιαγωγείου. Στο Δ. Χατζηδήμου, Κ. Μπίκος, Π. Στραβάκου, & Κ. Χατζηδήμου (Επιμ.), *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα: Τομ. Α'* (σ. 71-77). Θεσ/νικη: Αδελφοί Κυριακίδη Α. Ε.
- Τσαμπαρλή, Α. (2000). *Κείμενα παιδείας: Τομ. 5. Donald Winnicott*. Στο Α. Καΐλα, G. Berger, & Ε. Θεοδοροπούλου (Επιμ. Σειράς). Αθήνα: Ατραπός.
- Τσιάντζη, Μ. (1998). *Αγωγή της προσχολική ηλικίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- ΥΠΕΠΘ - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2006). *Οδηγός νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Φρειδερίκου, Α. (1995). «*Η Τζένη πίσω από το τζάμι*». *Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του Δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φρειδερίκου, Α. & Φολέρου, Φ. (2004). *Τα κορίτσια παίζουν. Αναπαραστάσεις του φύλου στην αυλή του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Χαραλάμπους, Α. (2001). *Μουσική αφύπνιση. Προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία*. Αθήνα: Ατραπός.
- Wood, E. & Attfield, J. (2005). *Play, learning and the early childhood curriculum* (2nd ed.). London: Paul Chapman.

1^ο

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

Όνομα παιδιού: Αθηνά

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο. (Έχω παρατηρήσει όμως ότι παίζει κυρίως στη γωνιά του παζλ και όταν την ρώτησα γιατί δεν πηγαίνει να παίζει στο κουκλόσπιτο, μου είπε επειδή δεν την θέλουν).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν μου απάντησε.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να είμαι η μαμά.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Δεν θέλω να πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. Δεν μου είπε για ποιο λόγο.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τη Δήμητρα. Δεν κάθεται ποτέ δίπλα μου.

Όνομα παιδιού: Απόστολος

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχουμε πολλά τουβλάκια.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη γωνιά της πλαστελίνης. Δεν μου είπε γιατί.

- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Γιατί είναι αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κωνσταντίνο. Γιατί δεν με παίζει και αυτός.
-

Όνομα παιδιού: Δήμητρα (Μισή ελληνική, μισή βουλγαρική
καταγωγή από τη μητέρα)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη ζωγραφική (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να ζωγραφίζω και να φτιάχνω ζωγραφιές.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις σε αυτή τη γωνιά;**
Σπίτια, κοριτσάκια, αυτοκίνητα, δέντρα, δράκους, παιδάκια, λουλούδια, κάστρο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη γωνιά της πλαστελίνης γιατί δεν μ' αρέσει να πλάθω και να λερώνουν τα χέρια μου.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και αγόρια. Τα αγόρια κάνουν πιο πολύ παρέα από τα κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Θωδωρή και τον Γιώργο Κ. Επειδή με διώχνουν από τα τουβλάκια, με μαλώνουν και μου λένε πήγαινε εδώ και πήγαινε εκεί.
-

Όνομα παιδιού: Γιώργος Κ.

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο ξύλινα (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Κάνουμε πολλές κατασκευές και έχει πολύ χώρο.

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Φτιάχνω φάρμα με τα ζώα και δρόμο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη γωνιά του κουκλόσπιτου. Είναι μόνο για κορίτσια. Μου το είπε ο Γιώργος Π.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια, γιατί είμαι και εγώ αγόρι. Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια γιατί η Μελίνα είχε τσιρίζει μια φορά.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Απόστολο. Γιατί παίρνει τα τουβλάκια. Παίζω μαζί του μόνο όταν πηγαίνει ο Γιώργος Π. και ο Θοδωρής.
-

Όνομα παιδιού: Ιωάννα (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και τεσσάρων μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο παζλ. (Έχω παρατηρήσει όμως ότι παίζει κυρίως στη γωνιά του κουκλόσπιτου και όταν την ρώτησα για ποιο λόγο δεν παίζει και με τα παζλ, μου είπε επειδή η Μελίνα θέλει να παίζουμε στο κουκλόσπιτο).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα παζλ.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις ποιο παζλ σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τη Σταχτοπούτα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα τουβλάκια. Γιατί δεν μου αρέσουν.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Δεν θέλω τα αγόρια γιατί φωνάζουν. Μου λένε τι να κάνω και δεν μ' αρέσει.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Σπύρο. Γιατί φωνάζει.

Όνομα παιδιού: Θοδωρής

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τεσσάρων μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα ξύλινα (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να φτιάχνω κατασκευές μεγάλες σε ότι σχήμα θέλω.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Είναι πάρα πολλά (τα ξύλινα).
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο σπίτι. Δεν θέλω να παίζω στο σπίτι.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με όλους τους φίλους μου τα αγόρια. Γιατί τα αγόρια είναι φίλοι μου.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Τον Κωνσταντίνο. Γιατί τον φωνάζουν ταύρο για να τους κυνηγήσει (στο διάλειμμα) και δεν θέλω να τον παίζω.

Όνομα παιδιού: Στελίνα (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και δώδεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη ζωγραφική (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα περιοδικά (που κόβουν εικόνες και κολλάνε στις ζωγραφιές τους).
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Παιδιά, σπίτια και λουλούδια.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο οικοδομικό υλικό γιατί δεν θέλω να μαζεύω μετά τα υλικά.

- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Γιατί τα αγόρια φωνάζουν κάποιες φορές. Με τα αγόρια παίζω μόνο κυνηγητό.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με την Αθηνά. Εγώ την έχω φίλη αλλά αυτή με μαλώνει.
-

Όνομα παιδιού: Δημήτρης

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να φτιάχνω κατασκευές.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Σπίτια, φράχτη και μια φάρμα με ζώα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα κουζινικά (δηλαδή στη γωνιά του κουκλόσπιτου). Γιατί είναι πιο πολλά πράγματα και βαριέμαι να τα μαζέψω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Απόστολο, γιατί κάνει όλο ζαβολιές και χτυπάει. Ο Απόστολος είναι μωρό.
-

Όνομα παιδιού: Μελίνα

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και δύο μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Το σπίτι.

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μου αρέσει να μαγειρεύω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη γωνιά του παζλ. Είναι η γωνιά που της αρέσει λιγότερο, αλλά δεν μου είπε το λόγο.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Η μαμά μου είπε ότι πρέπει να παίζω μόνο με κορίτσια. Τα αγόρια φωνάζουν πολύ.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με την Αθηνά. Με πειράζει, με φωνάζει και με νευριάζει.
-

Όνομα παιδιού: Γιώργος Π.

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχει πολλά τουβλάκια και μπορούμε να φτιάξουμε πολύ μεγάλη κατασκευή.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γκαράζ και φάρμα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη γιατί δεν μου αρέσουν τα βιβλία και στο κουκλόσπιτο γιατί είναι για κορίτσια. (Του το είπε ο Απόστολος).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με την Αθηνά, γιατί είναι χοντρή.

Όνομα παιδιού: Σπύρος

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών και δύο μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη ζωγραφική (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να ζωγραφίζω τον Αστερίξ και τον Οβελίξ.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Ζωγραφίζω κι ένα χωριό με τους γέρους που φτιάχνουν φίλτρα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην πλαστελίνη. Δεν μου είπε γιατί.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και λίγο με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών και έξι μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη ζωγραφική (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να ζωγραφίζω.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Σπίτια, πύραυλους και καράβια.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην πλαστελίνη. Δεν μ' αρέσει η πλαστελίνη.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και λίγο με κορίτσια.

- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Γιώργο Π. (δεν μου είπε τον λόγο).

Β΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

Όνομα παιδιού: Αλέξανδρος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και οχτώ μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Κάνω πολλά ακροβατικά (εννοεί ότι κάνει δύσκολες κατασκευές, τις οποίες ονομάζει ακροβατικά).
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Κάνω γκαράζ, κάνω κατασκευές δύσκολες, με τα ξυλάκια και το δρόμο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Σε όλες πηγαίνω αλλά όχι στο σπίτι (εννοεί το κουκλόσπιτο), γιατί είναι κοριτσίστικο. Όταν τον ρώτησα γιατί δεν πάει και στις άλλες γωνιές μου απάντησε «επειδή συνέχεια παίζω με τα τουβλάκια, πώς να παίζω με άλλα».
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Πιο πολύ με τα αγόρια. Επειδή είμαι κι εγώ αγόρι.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα μικρά. Τα μικρά μερικές φορές με χαλάνε τις κατασκευές. Όταν τον ρώτησα ποια είναι τα μικρά μου απάντησε «ο Κων/νος Σ., ο Παντελής, ο Φίλιππος, ο Νικόλας και ο Κωστής, που είναι ο πιο μικρός και δεν έρχεται.

Όνομα παιδιού: Αλεξία

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και οχτώ μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.

- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Επειδή είναι σαν να είσαι η μαμά.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να μαγειρεύω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην πλαστελίνη. Γιατί, δεν μου αρέσει. Επειδή μας λένε να μαζέψουμε μανίκια και κρυώνω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και με αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Παντελή. Πάει συνέχεια με έναν φίλο μας, τον Δημήτρη και δεν παίζει μαζί μας.

Όνομα παιδιού: Βιβή (από το Ευδοξία) (η μαμά της Αλβανικής καταγωγής, ο πατέρας Έλληνας)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τεσσάρων μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο σπίτι (δηλαδή στη γωνιά του κουκλόσπιτου).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Με τη Μελίνα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Στο σχολείο, να ζωγραφίζω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Όλες μ' αρέσουν.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια. Παίζω και με αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τη Λία. Δεν μ' έχει φίλη. Δεν με έπαιζε μια άλλη φορά.

Όνομα παιδιού: Κατερίνα

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και εννιά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο σπίτι (δηλαδή στο κουκλόσπιτο).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί έχει πολύ ωραία παιχνίδια και είναι πολλά.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να μαγειρεύω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην πλαστελίνη. Γιατί θα λερώσουν τα χέρια και θα τα πλύνω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Γιατί ο Κωνσταντίνος είναι καλό παιδί και ακούει τη μαμά του.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Δεν παίζω καθόλου με τον Νικόλαο όταν είναι εδώ. Γιατί ο Νικόλας κάθεται μαζί με τη Μαρία Β.

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος Γ.

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη ζωγραφική (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Αυτό που ζωγράφισα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Ένα ραβδί που έπεσε πάνω σε ένα κανόνι χαλασμένο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη, γιατί έρχεται η Αλεξία και με ενοχλεί.

5) Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.

Μόνο με κορίτσια. Γιατί μου αρέσει. [Όταν τον ρώτησα γιατί δεν παίζει με τα αγόρια μου απάντησε «γιατί δεν θέλω». Στη συνέχεια τον ρώτησα αν τον πειράζουν, τον κοροϊδεύουν και δεν τους παίζει και μου ξαναείπε ότι δεν θέλει].

6) Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.

Με τον Φίλιππο, γιατί με κοροϊδεύει. Και τον Παντελή γιατί με ενοχλεί.

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος Σ.

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και εννιά μηνών

1) Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.

Στη ζωγραφική (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών).

2) Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;

Να ζωγραφίζω.

3) Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;

Μου αρέσει να σχεδιάζω τόξα.

4) Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;

Στην βιβλιοθήκη. Γιατί δεν μου αρέσει.

5) Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.

Μόνο με ένα κορίτσι, την Κατερίνα. Όταν τον ρώτησα με τους άλλους γιατί δεν παίζει, μου απάντησε «γιατί δεν τους έχω φίλους, γιατί με χτυπάνε και γελάνε όταν πέφτω».

6) Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.

Με την Αλεξία. Γιατί με πειράζει.

Όνομα παιδιού: Αποστολία (και την φωνάζουν Λία)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έξι μηνών

1) Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.

Στο σπίτι (δηλαδή στη γωνιά του κουκλόσπιτου).

- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μου αρέσει το σπίτι γιατί έχει πολλά κουζινικά.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Με τα κουζινικά του σπιτιού και με το καρότσι.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα βιβλία. Γιατί δεν μ' αρέσουν τα βιβλία.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιους προτιμάς να παίζεις.**
Και με κορίτσια και με αγόρια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Δημήτρη. Γιατί με δίνει μπουνιές και δεν τον παίζω.
-

Όνομα παιδιού: Μαρία Β.

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα ζώα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Απλά να παίζω με τα ζώα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να τα βάζω σε σειρά. Από το πιο μεγάλο, στο πιο μικρό.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στον αυτοκινητόδρομο. Γιατί πηγαίνουν άλλα παιδιά και δεν μας αφήνουν να παίζουμε.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Γιατί τα κορίτσια παίζουν πιο πολλά παιχνίδια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κωνσταντίνο Γ. γιατί όλο χτυπάει.

Όνομα παιδιού: Μαρία Σ.

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έντεκο μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη βιβλιοθήκη.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα βιβλία.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να διαβάζω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα τουβλάκια. Δεν μ' αρέσουν.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Γιατί δεν μ' αρέσει να παίζω με τα αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τη Βιβή. Γιατί δεν έρχεται να παίξουμε.

Όνομα παιδιού: Μιλένα

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και εφτά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Εμένα μ' αρέσει να ζωγραφίζω.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να ζωγραφίζω.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να φτιάχνω σπίτι, διαστημόπλοια, σπιτάκια μικρά και παιδάκια.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Δεν μ' αρέσει η πλαστελίνη, γιατί όταν κάνω ένα κοριτσάκι με κολλάει κόλλα στο χέρι.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και λίγο με αγόρια.

- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**

Με την Βιβή. Δεν θέλω να την έχω φίλη. Γιατί με χτυπάει και αυτή, την χτυπάω κι εγώ.

Όνομα παιδιού: Παναγιώτης

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και τεσσάρων μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στην πλαστελίνη.
  - 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Αυτό είναι ένα καλύτερο.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Σαλιγκάρια.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη. Γιατί πηγαίνουν αυτά τα παιδιά τα πολλά, ο Σταύρος, η Λία, ο Κων/νος Γ. και ο Τζώρτζης.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Γιατί τα κορίτσια δεν μ' αγαπάνε εμένα. Γιατί δεν είναι αγόρια, είναι κορίτσια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Σταύρο, τον Παντελή, τον Κωστή και τη Μιλένα. Δεν είναι φίλοι μου. Δεν μ' αγαπάνε εμένα.
-

Όνομα παιδιού: Παντελής

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα τουβλάκια μ' αρέσουν.

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Πύραυλους και σπίτια.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Παντού πηγαίνω.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια. Αλλά τα κορίτσια δεν έρχονται και παίζω μόνο με αγόρια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Δεν παίζω με τον Κων/νο τον Γανωτή, γιατί αυτός με χτυπάει.
-

Όνομα παιδιού: Σταύρος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη ζωγραφική. Στα ξυλάκια πηγαίνω επειδή πηγαίνει ο Αλέξανδρος.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά (στη ζωγραφική);**
Να ζωγραφίζω.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Καράβι.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο γιατί δεν προλαβαίνω εγώ. Και στον αυτοκινητόδρομο γιατί δεν μπορώ να τα συμμαζεύω καλά.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Παίζω μόνο με αγόρια, γιατί δεν έχω βρει καμιά φίλη. Α, βρήκα μια φίλη, την Κατερίνα.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Παναγιώτη και τον Φίλιππο γιατί πάνε στον αυτοκινητόδρομο.

Όνομα παιδιού: Τζέρτζ (και τον φωνάζουν Τζώρτζη)

(Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στην πλαστελίνη.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Οι πλαστελίνες.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Φίδι.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο. Δεν μ' αρέσει να παίζω εκεί.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Μ' αρέσει να παίζω πιο πολύ με τα αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κωνσταντίνο Γ. Γιατί χτυπάει.

Όνομα παιδιού: Φίλιππος

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και δέκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στην πλαστελίνη.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει η πλαστελίνη.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Σαλιγκάρια, αυτοκίνητα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα ξυλάκια. Γιατί με χτυπάνε τα παιδιά. Ο Τζώρτζης και ο Σταύρος.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Ο μπαμπάς μου είπε να παίζω μόνο με αγόρια.

- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**

Με τον Τζώρτζη, γιατί με χτυπάει.

Γ' ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

Όνομα παιδιού: Θέμος

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα αυτοκίνητα. (Όταν τον ρώτησα για ποιο λόγο παίζει στη γωνιά των κατασκευών, όπως παρατήρησα αυτές τις μέρες που είμαι εγώ στο σχολείο, μου απάντησε «επειδή πηγαίνουν οι άλλοι»).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχει πολλά αυτοκίνητα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Με τις μηχανές.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο. Γιατί εκεί πάνε τα κορίτσια.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με τα αγόρια. Γιατί δεν μ' αρέσουν τα κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια.

Όνομα παιδιού: Δάφνη

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στις στολές (δηλαδή στη γωνιά της μεταμφίεσης).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μου αρέσουν οι στολές (και μου έδειξε ένα μεγάλο κομμάτι πορτοκαλί πανί).

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Την γατούλα.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα αυτοκίνητα. Γιατί είναι για τα αγόρια. Παίζουν μόνο τα αγόρια.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Και με τα κορίτσια και με τα αγόρια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Τον Κων/νο Σ. γιατί χτυπάει, κάνει αταξίες, δαγκώνει, κλωτσάει και σπρώχνει.
-

Όνομα παιδιού: Κριστιάνα (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Τα βιβλία.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Η μοκέτα (η γωνιά της βιβλιοθήκης είναι πολύ μικρή και τα παιδιά μπορούν να διαβάζουν τα βιβλία στη γωνιά της παρεούλας-γωνιά κατασκευών ή στο τραπεζάκι στη γωνιά των εικαστικών-παζλ-τέχνης).
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις ποιο βιβλίο σου αρέσει να διαβάζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τον σκύλο και την Τοσοδούλα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα αυτοκίνητα και στο μαγαζάκι. Γιατί παίζουν τα αγόρια και δεν έρχομαι. Εμείς παίζουμε με τις στολές και τα μωρά.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Επειδή τα αγόρια παίζουν μόνο με αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Εγώ παίζω με όλα τα κορίτσια. Δεν τα αφήνω μόνα τους.

Όνομα παιδιού: Άντζελο (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τεσσάρων μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα ζώα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Για να παίζω με τα παιδιά.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις με τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Με τον τίγρη, τον τσίτα, τον ιπποπόταμο και τον ρινόκερο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη. Δεν μου αρέσουν τα βιβλία.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Δεν μου αρέσει να παίζω με τα κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα μικρά παιδιά δεν παίζω. Με τον Κων/νο Σ., τον Θέμο και την Εσμεράλντα. Και με τον Κων/νο Μ.

Όνομα παιδιού: Θάνος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και δέκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί φτιάχνουμε πολλές κατασκευές.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Κάστρα και σπίτια για τα ζώα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Με τις στολές (στη γωνιά της μεταμφίεσης). Γιατί δεν μ' αρέσει να βάζω στολές.

- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Τον Κων/νο Σ. γιατί μας χαλάει συνέχεια αυτά που φτιάχνουμε.
-

Όνομα παιδιού: Εσμεράλντα (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Τα παζλ (δηλαδή στη γωνιά των εικαστικών-παζλ-τέχνης).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Το παζλ που έχει παιχνίδια μέσα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσουν τα παζλ, αλλά δεν ξέρω ποιο παζλ μ' αρέσει.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο μαγαζάκι. Γιατί θέλω να παίζω μόνο από εκεί (και μου δείχνει την άλλη αίθουσα, που είναι και οι περισσότερες γωνιές, δηλαδή την αίθουσα που περνάνε τον περισσότερο χρόνο της ημέρας τα παιδιά).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια. Γιατί τα κορίτσια πάνε με τα κορίτσια και τα αγόρια με τα αγόρια. Μερικές φορές μόνο παίζω με τα αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κων/νο Σ. Δεν είναι καλό παιδί. Καμιά φορά παίζω μόνη μου.
-

Όνομα παιδιού: Βασίλης

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Μ' αρέσει να παίζω στα ζώα (στη γωνιά των κατασκευών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έτσι λίγο κάνω πώς παίζω πόλεμο. Και μ' αρέσει ο ελέφαντας.

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να κάνω κάτι να μπαίνουν τα ζώα και να διασκεδάζω. Να μην κάνω όλο πόλεμο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην βιβλιοθήκη. Γιατί δεν μου αρέσει. Στο μαγαζάκι, γιατί δεν έχει πολλά για να παίξω εδώ. Στις στολές. Τι να κάνω εκεί στις στολές. Στο μυαλό μου έχω τα ζώα. Και στο κουκλόσπιτο, γιατί εκεί παίζουν τα κορίτσια και δεν μ' αρέσει να παίξω εκεί.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Δεν θέλω να παίξω με τα κορίτσια. Δεν μ' αρέσει έτσι όπως παίζουν.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κλέαρχο. Γιατί είναι μικρός και τα χαλάει.
-

Όνομα παιδιού: Άρτεμις

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και οχτώ μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο σπιτάκι.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχει πολλά κουζινικά.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Σε όλες τις γωνιές παίξω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Αγόρια και κορίτσια μαζί.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κων/νο Σ. Γιατί μας χτυπάει.

Όνομα παιδιού: Νεφέλη

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στις στολές (δηλαδή στη γωνιά του κουκλόσπιτου και της μεταμφίεσης).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μου αρέσει η ζέστα που έχει.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις ποια στολή σ' αρέσει περισσότερο και τι σ' αρέσει να παίζεις σε αυτή τη γωνιά;**
Η πορτοκαλή στολή. Γίνομαι μια πριγκίπισσα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα τουβλάκια (στη γωνιά των κατασκευών). Γιατί δεν μ' αρέσουν. Δεν μ' αρέσει όπως τα βάζουν. Τα βάζουν το ένα πάνω στο άλλο και δεν μ' αρέσει.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια. Συνήθως όμως παίζω με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Η Εσμεράλντα και ο Κων/νος Σ. Δεν παίζω με την Εσμεράλντα γιατί όταν κάνουμε κάτι εμείς δεν το κάνει και αυτή. Με τον Κων/νος Σ. δεν παίζω γιατί δαγκώνει, τσιμπάει και κάνει και άλλες σκανταλιές.

Όνομα παιδιού: Ελισάβετ

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τις στολές (δηλαδή στη γωνιά του κουκλόσπιτου και της μεταμφίεσης).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσουν τα κουζινικά και τα κορίτσια που μαγειρεύουν.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να φοράω πολλά υφάσματα και να γίνομαι πριγκίπισσα.

- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Εμένα δεν μ' αρέσει να παίζω στα παζλ. Εγώ δεν ήθελα σήμερα να παίζω με τις κάρτες αλλά με πήρε από το χέρι ο Βασίλης. Και στα αυτοκινητάκια δεν μ' αρέσει. Δεν μ' αρέσουν τα αυτοκίνητα.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.
-

Όνομα παιδιού: Ιωάννα

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και δύο μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στις στολές (δηλαδή στη γωνιά του κουκλόσπιτου και της μεταμφίεσης).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Η κουζίνα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να γίνομαι πριγκίπισσα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα αυτοκίνητα γιατί δεν μ' αρέσουν.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.
-

Όνομα παιδιού: Πέρεντ (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τεσσάρων μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα αυτοκίνητα. Στα τουβλάκια έπαιξα επειδή μου ζήτησαν να φτιάξω έναν πύργο και επειδή παίζουν οι φίλοι μου.

- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα αυτοκίνητα. Όποιο αυτοκίνητο παίρνουν οι φίλοι μου, το ίδιο παίρνω κι εγώ. Είναι δύο αυτοκίνητα ίδια.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Όταν χαλάει ένα το πάμε στο συνεργείο και το κάνουμε πάλι όπως ήταν.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο. Καμιά φορά πηγαίνω για λίγο.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια. Μια με αγόρια και μια με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Ο Κων/νος Σ. Γιατί είναι πολύ κακός και μας χαλάει τα παιχνίδια.
-

Όνομα παιδιού: Παναγιώτης

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα αυτοκίνητα. Αλλά εδώ έχει κρύο. Στα τουβλάκια έπαιξα επειδή ήταν οι φίλοι μου
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Οι νταλίκες.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να βάζω αυτήν την αστυνομία. Να πηγαίνω βόλτες και να την ξαναφήνω.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην βιβλιοθήκη. Δεν θέλω. Στο κουκλόσπιτο και στις στολές, γιατί παίζουν τα κορίτσια και δεν με θέλουν.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια μόνο.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Δεν παίζω με τα κορίτσια.

Όνομα παιδιού: Κάτια

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έξι μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στις στολές και στα τουβλάκια.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχει στολές που μεταμφιέζομαι. Με τα τουβλάκια φτιάχνω κάστρο.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να κάνω φορέματα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη. Δεν πήγαινα γιατί ξεχνούσα. Και στα ζώα. Μόνο ένα μ' αρέσει, το άλογο.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και ένα αγόρι, τον Θάνο.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα άλλα αγόρια.

Όνομα παιδιού: Κλέαρχος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τους ινδιάνους και τους καουμπόηδες (δηλαδή στη γωνιά των κατασκευών).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Οι καουμπόη και οι ινδιάνοι.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να φτιάχνουμε κάστρα. Και κάνουμε τους καουμπόηδες να σκοτώνουν τους ινδιάνους.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη. Δεν μ' αρέσουν τα βιβλία.

- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια.
-

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος Σ.

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και δύο μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα αυτοκίνητα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Το λεωφορείο.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Με τα ανθρωπάκια (που έχει μέσα το λεωφορείο). Και με τις μηχανές. Τις κάνω να προχωράνε σιγά-σιγά και γρήγορα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο. Γιατί δεν μ' αρέσει. Εκεί που είναι τα φαγητά μ' αρέσει. Και στο μαγαζάκι δεν θέλω να πηγαίνω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Με τα κορίτσια δεν θέλω.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια και τον Πέρεντ, επειδή δεν σκουπίζει τη μύτη του.
-

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα αυτοκίνητα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί έχουν ρόδες.

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να τα κάνω να τρακάρουν.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα βιβλία. Γιατί δεν έχει κανένα παραμύθι με ψάρια.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Τα κορίτσια παίζουν κοριτσίστικα παιχνίδια και διαβάζουν Barbie.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια.

Δ' ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

Όνομα παιδιού: Χριστίνα Οικ.

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη βιβλιοθήκη. Αλλά μ' αρέσει και στο κουκλόσπιτο. (Την ρωτάω όμως για την βιβλιοθήκη).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να ζωγραφίζω. (Την ρωτάω αν ζωγραφίζει κάτι που βλέπει από τα βιβλία και μου είπε όχι).
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Πριγκίπισσες και λουλούδια.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα ξύλινα. Δεν μ' αρέσει να φτιάχνω κάτι με τα ξύλινα.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Γιώργο. Γιατί δεν θέλει να γίνουμε φίλοι.

Όνομα παιδιού: Μάριος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και δέκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Μου αρέσει να παίζω στο κουκλόσπιτο. (Τον ρωτάω για ποιο λόγο παίζει τα πρωινά πρώτα στη γωνιά του οικοδομικού υλικού και μου απάντησε «επειδή πάνε οι φίλοι μου»).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά (στο κουκλόσπιτο);**
Έχει φαγητά.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Είμαι το σκυλάκι.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη. Γιατί εκεί δεν πηγαίνουν οι φίλοι μου και δεν λειτουργεί (η γωνιά). (Η γωνιά, όμως, λειτουργεί κανονικά. Του το εξήγησα και του είπα ότι μπορεί να πηγαίνει στη γωνιά αυτή).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και με αγόρια μαζί.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.

Όνομα παιδιού: Μαριάννα

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει γιατί έχει κουζινικά, έχει κουζίνα, έχει πολλά πράγματα. Καρότσι, σιδερώστρα, καθρέφτη, κορόνες και μου αρέσουν οι χτένες.

- 3) **Θα ήθελα να μου ποιο ρόλο σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει γατούλα.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Δεν μ' αρέσει να πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. Γιατί όταν είναι εκεί πολλά παιδιά, δεν προλαβαίνω να πάω.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια. Γιατί τα κορίτσια δεν είναι αγόρια. Εγώ είμαι κορίτσι, γι' αυτό παίζω με κορίτσια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλα τα κορίτσια παίζω.
-

Όνομα παιδιού: Γιώργος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα ζώα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί έχει περισσότερα ζώα στο καλάθι.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να βάζεις τα ζώα να κάνουν;**
Να παίζουν πόλεμο. Ο σκορπιός νικάει.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη ζωγραφική. Γιατί μ' αρέσει να παίζω στο χαλί (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.

Όνομα παιδιού: Γεωργία

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα παζλ.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο και παίζεις με τα παζλ;**
Έχει πολλά κομμάτια.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις ποιο παζλ σου αρέσει να παίζεις περισσότερο;**
Η κοκκινοσκουφίτσα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Σε όλες πηγαίνω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλα τα παιδάκια παίζω.

Όνομα παιδιού: Κλέαρχος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και επτά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα ζώα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα βάζω να σκαρφαλώνουν.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στη βιβλιοθήκη. Δεν μ' αρέσουν τα βιβλία.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Δεν μου είπε γιατί.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Παίζω με όλα τα αγόρια.

Όνομα παιδιού: Φαίδρα

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριάν μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Είναι γιατί έχει πολλά πράγματα. Έχει και λεφτάκια. Έχει και το μανάβικο που παίζουμε μαζί και αγοράζουμε φρούτα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις ποιο ρόλο σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Το παιδί. Η Καλλιόπη συνέχεια παίζει τη μαμά, αλλά δεν θέλω να χωρίσω. Συνέχεια μαλώνουμε και χωρίζουμε και γι' αυτό είμαι το παιδί.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο χαλί (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού). Εκεί έχει αυτοκίνητα και τουβλάκια και είναι κουραστικά πάρα πολύ. (Όταν την ρώτησα γιατί σήμερα έπαιξε στα τουβλάκια, μου απάντησε «επειδή με φώναξαν οι φίλες μου»).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Τα αγόρια δημιουργούν φασαρία ατέλειωτη στις γωνιές.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Ευάγγελο. Γιατί με τυραννάει. Με σπρώχνει, με πλακώνει, με πιάνει από την μπλούζα και με τραβάει.

Όνομα παιδιού: Στάθης

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσουν τα τουβλάκια. Είναι μεγάλα.

- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Φτιάχνω κάτι με τα τουβλάκια για τα αυτοκίνητα. Προχωράνε (τα αυτοκίνητα) και μπαίνουν.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Όλα μου αρέσουν.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.
-

Όνομα παιδιού: Καλλιόπη

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και εφτά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Είναι που έχω τις φίλες μου και παίζουμε μαζί.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις ποιο ρόλο σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τη μαμά.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στην αγορίστικη. Εκείνη με το χαλί το μπλε (στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και κορίτσια μαζί.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους. Με τον Λάζαρο μόνο δεν παίζω, γιατί δεν έρχεται στο σχολείο.

Όνομα παιδιού: Χρήστος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριάν μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα ξύλινα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί δεν μ' αρέσει να φτιάχνω σπιτάκια.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Φτιάχνω παρκινγκ, πύργους. Φτιάχνω και φράχτη.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Δεν πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. Γιατί δεν μ' αρέσει να διαβάζω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Γιατί τα κορίτσια δεν μου μιλάνε και εγώ δεν τις μιλάω.
Μερικές φορές παίζω με την φίλη μου την Καλλιόπη.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια. Μόνο με την Καλλιόπη παίζω.

Όνομα παιδιού: Μαρία (την φωνάζουν Μαίρη)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και τριών μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχει καθρέφτη.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τη θεία.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Πηγαίνω σε όλες τις γωνιές.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια και αγόρια μαζί.

- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**

Με τη Γεωργία (δεν μου είπε γιατί).

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνα

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και δέκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο. Μ' αρέσει και στο μανάβικο.
  - 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Επειδή έχει μέσα κάτι κουζινικά. Στο μανάβικο είναι που έρχονται η Μαριάννα και οι άλλες και παίρνουν λαχανικά και φρούτα.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να παίζω τη μαμά.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο οικοδομικό υλικό. Γιατί έχει κάτι εργαλεία και δεν ξέρω τι να τα κάνω.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μαζί με αγόρια και μαζί με κορίτσια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Κωνσταντίνο Κ. γιατί μπαίνει στο κουκλόσπιτο και μας τα ανακατώνει και μας τραβάει.
-

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος Κ.

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα αυτοκίνητα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσουν τα αυτοκίνητα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Φτιάχνω παρκινγκ για τα αυτοκίνητα.

- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Παντού πηγαίνω.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Γιατί τα κορίτσια δεν μ' αρέσουν πολύ. Τα αγόρια είναι φίλοι μου.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Όλα τα κορίτσια που δεν παίζουν μαζί μου.
-

Όνομα παιδιού: Λάζαρος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έξι μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Μ' αρέσει να παίζω με τα τουβλάκια.
  - 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έχει πολλά τουβλάκια.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Φτιάχνω σπίτια με τα τουβλάκια.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Παντού παίζω.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.
-

Όνομα παιδιού: Χριστίνα Β.

Ηλικία παιδιού: 6 χρονών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο. (Όταν την ρώτησα για ποιο λόγο αυτές τις μέρες δεν έπαιξε πολύ, μου είπε επειδή μαζευόντουσαν άλλα κορίτσια και δεν προλάβαινα)

- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Έτσι όπως είναι φτιαγμένο.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γατάκι.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο καβαλέτο. Δεν πηγαίνω πολύ συχνά γιατί δεν θα προλαβαίνω να πηγαίνω στο κουκλόσπιτο.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιους προτιμάς να παίζεις.**
Και με κορίτσια και με αγόρια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τη Γεωργία.
-

Όνομα παιδιού: Κωνσταντίνος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Μ' αρέσει η γωνιά με τα αυτοκινητάκια να παίζω.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσουν τα αυτοκίνητα.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα σπρώχνω πέρα δώθε και τα κάνω βόλτες. Και όσα έχουν μάτια και στόμα μιλάω εγώ. Αυτά δεν μιλάνε γιατί είναι ψεύτικα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Το κουκλόσπιτο γιατί πάνε συνέχεια τα κορίτσια.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Τα κορίτσια μιλάνε μόνο για τον εαυτό τους.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια.

Όνομα παιδιού: Σάκης

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο οικοδομικό υλικό.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα αμάξια μ' αρέσουν πιο πολύ.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να κάνουν κόντρες και να χοροπηδάνε.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Σε όλες παίζω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με όλους.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.

Όνομα παιδιού: Μαριλένα

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και επτά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Να ζωγραφίζω.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Είναι γιατί δίνω την καρδιά μου.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Σπίτια, λουλούδια, καρδιές, σχολεία και αυτοκίνητα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Να παίζω με τα τουβλάκια. Γιατί δεν μ' αρέσουν. Δεν μπορώ να τα φτιάξω.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με τα αγόρια και με τα κορίτσια.

- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**

Με όλους.

Όνομα παιδιού: Ιωάννα

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και έξι μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Μέσα στο κουκλόσπιτο.
  - 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα τουβλάκια γιατί πάνε τα αγόρια και δεν με θέλουν.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια. Γιατί τα αγόρια δεν με θέλουν.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα αγόρια.
-

Όνομα παιδιού: Ευάγγελος

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έξι μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στη μοκέτα (δηλαδή στη γωνιά του οικοδομικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει πιο πολύ γιατί παίζω με τους φίλους μου.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Σπίτια διάφορα (με τα τουβλάκια).
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Δεν θέλω να παίζω στον κύκλο (δηλαδή στη γωνιά της συζήτησης).

- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Και με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με όλους παίζω.

Ε΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

Όνομα παιδιού: Ιουλία

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και εφτά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Το κουκλοθέατρο.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Εγώ να είμαι η Ανελίζ και η Αθηνά η Έρικα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Παίζω παντού.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια. Παίζω με τα αγόρια μερικές φορές, όταν οι φίλες μου δεν είναι εδώ.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Δημήτρη. Είναι ο πιο ζωηρός. Με τσιμπάει, με δαγκώνει, με τραβάει τα μαλλιά. Μια φορά φώναξα τον Γιώργο για να με σώσει. Γιατί είναι ο πιο δυνατότερος.

Όνομα παιδιού: Γιώργος (η μαμά του Βουλγαρικής καταγωγής, ο Μπαμπάς του Έλληνας)

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα ζώα (τα οποία τα παίζουν στη γωνιά του μπακάλικου).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Με τον τίγρη και το άλογο.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο με τα ζώα;**
Να τα βάζω στη σειρά.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο. Γιατί μ' αρέσει να παίζω με τα ζώα.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Γιατί είμαι κι εγώ αγόρι.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια.

Όνομα παιδιού: Βικτώρια

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα ζώα (με τα τουβλάκια παίζει επειδή παίζουν οι φίλοι της).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί έχει τον τίγρη και το λιοντάρι.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σου αρέσει να παίζεις περισσότερο με τα ζώα;**
Τα κάνω να μιλάνε.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα βιβλία. Δεν μ' αρέσουν τα βιβλία.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Μ' αρέσουν τα αγορίστικα παιχνίδια. Παίζουμε με αυτοκινητάκια, με τα τούβλα, με τα ζώα.

- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**

Ο Ηλίας μερικές φορές με χτυπάει.

Όνομα παιδιού: Ερμάντ (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και δέκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα παζλ.
  - 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις με τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
(Τα παζλ) με τα ζώα.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα βιβλία. Δεν μου αρέσουν τα βιβλία. Στο κουκλόσπιτο.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια. Μ' αρέσει να παίζω με τα αγόρια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Γρηγόρη. Με σπρώχνει.
-

Όνομα παιδιού: Άννα - Μαρία

Ηλικία παιδιού: 4 χρονών και οχτώ μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο κουκλόσπιτο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Η τηλεόραση και το τηλέφωνο.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να κάνω δουλειές, να σκουπίζω, να σφουγγαρίζω, να μιλάω στο τηλέφωνο.

- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο μπακάλικο. Επειδή είναι τα άλλα παιδάκια και με ενοχλούν.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με κορίτσια. Επειδή με σπρώχνουν τα αγόρια.
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Ερμάντ και το Θεοδωρή. Γιατί λένε ότι μετά θα τα μαζέψω.
-

Όνομα παιδιού: Αιμιλιάνο (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στο μπακάλικο. (Όταν τον ρώτησα γιατί έπαιξε πιο πολύ αυτές τις μέρες στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού, μου είπε επειδή έπαιζαν οι φίλοι του).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν ξέρω.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να κάνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να πουλάω φρούτα.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στα βιβλία. Δεν μου είπε γιατί.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με τα αγόρια. Με τον Ηλία, τον Άντι και τον Γρηγόρη. Γιατί τα αγόρια παίζουν με τα αγόρια. Μου το είπε η αδερφή μου. [Του θύμισα ότι στη γωνιά του κουκλόσπιτου έπαιξε και με κορίτσια και μου είπε ότι έπαιξε στο κομμωτήριο (αυτό το παιχνίδι έπαιζαν στο κουκλόσπιτο) γιατί ήθελε να παίζει κάτι άλλο].
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Ερμάντ. Δεν μου είπε γιατί.

Όνομα παιδιού: Γρηγόρης

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και εννιά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Να ζωγραφίζω. (Όταν τον ρώτησα για ποιο λόγο αυτές τις μέρες έπαιξε περισσότερο στη γωνιά του παιδαγωγικού-οικοδομικού υλικού, μου είπε επειδή έπαιζαν οι φίλοι του εκεί).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Γιατί είναι καλύτερη. Μπορούμε να κάνουμε πράγματα που ονειρευόμαστε.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να φτιάχνεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να ζωγραφίζω τσίρκο.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο μπακάλικο. Γιατί είναι πάρα πολύ ψηλά. Γιατί δεν μ' αρέσει.
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με αγόρια και με κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Δημήτρη. Γιατί με χτυπάει.

Όνομα παιδιού: Ηλίας

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και πέντε μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Με τα τουβλάκια (δηλαδή στη γωνιά του παιδαγωγικού υλικού).
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να κάνω κατασκευές.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να φτιάχνω διάφορα. Πολυκατοικία.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο μπακάλικο. Γιατί έχει τραπέζι και μπορεί να χτυπήσει κανένα παιδάκι.

- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Και με κορίτσια και με αγόρια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Δημήτρη. Γιατί είναι πολύ ζωηρός. Και τον Ερμάντ, επειδή πρέπει να τον ρωτάω τι πρέπει να φτιάξω (στο παιχνίδι του).
-

Όνομα παιδιού: Αθηνά

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και εφτά μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Μ' αρέσει να παίζω στο κουκλόσπιτο, κομμωτήριο.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να κάνουμε κομμωτήριο.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Η Ιουλία να είναι καθιστή και εγώ και η Άννα-Μαρία να την βάφουμε.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο μπακάλικο. Γιατί τα έχουν πεταμένα μερικά (από τα αντικείμενα της γωνιάς).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με κορίτσια. Γιατί μετά τα αγόρια έρχονται στο κουκλόσπιτο και μας τα χαλάνε και με σπρώχνουν.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τον Ερμάντ, τον Γρηγόρη, τον Ηλία και τον Άντι. Γιατί δεν μ' έχουν φίλη. Μόνο ο Αιμιλιάνο μ' έχει φίλη.
-

Όνομα παιδιού: Άντουελ (Αλβανικής καταγωγής)

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έντεκα μηνών

- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα τουβλάκια.

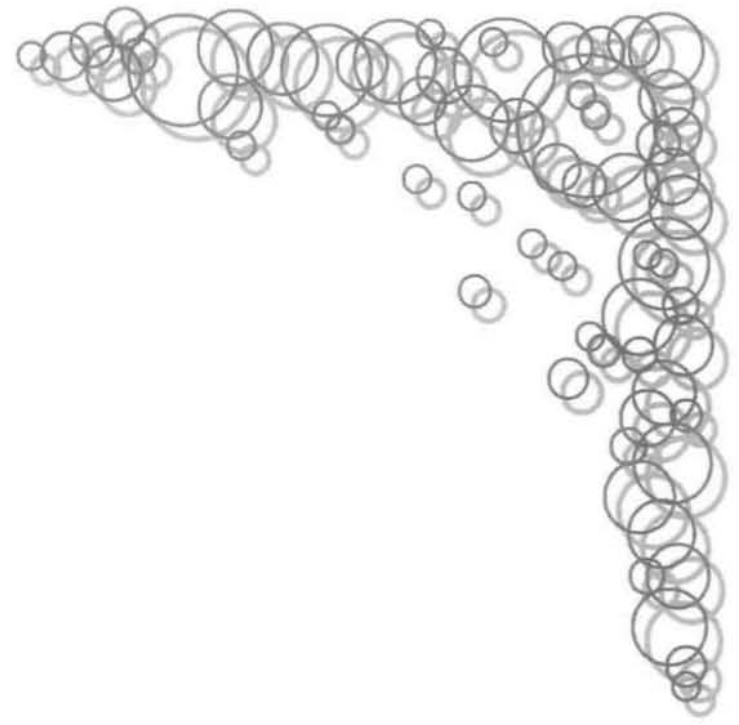
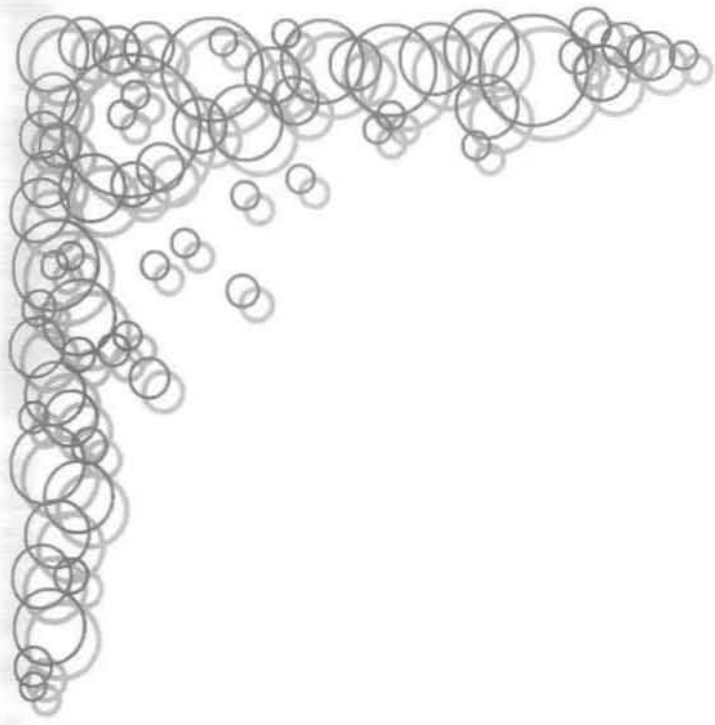
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Δεν θυμάμαι.
  - 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Μ' αρέσει να φτιάχνω γκαράζ και ένα σπιτάκι.
  - 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο μπακάλικο. Γιατί έχει φρούτα και λαχανικά.
  - 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Μόνο με αγόρια. Δεν θέλω να παίζω με τα κορίτσια. Μόνο τη Βικτώρια έχω φίλη. (Δεν μου είπε για ποιο λόγο δεν θέλει να παίζει με τα κορίτσια).
  - 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Με τα κορίτσια.
-

Όνομα παιδιού: Θοδωρής

Ηλικία παιδιού: 5 χρονών και έξι μηνών

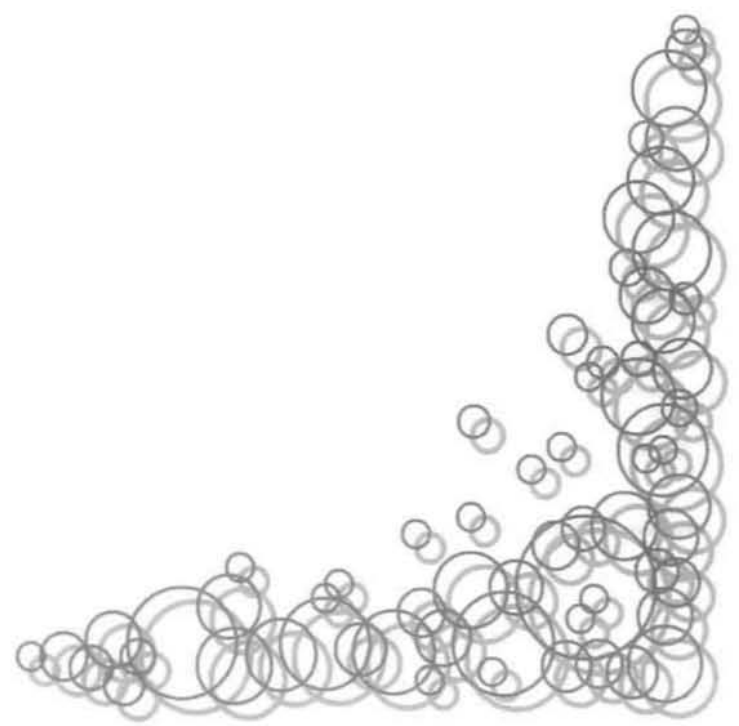
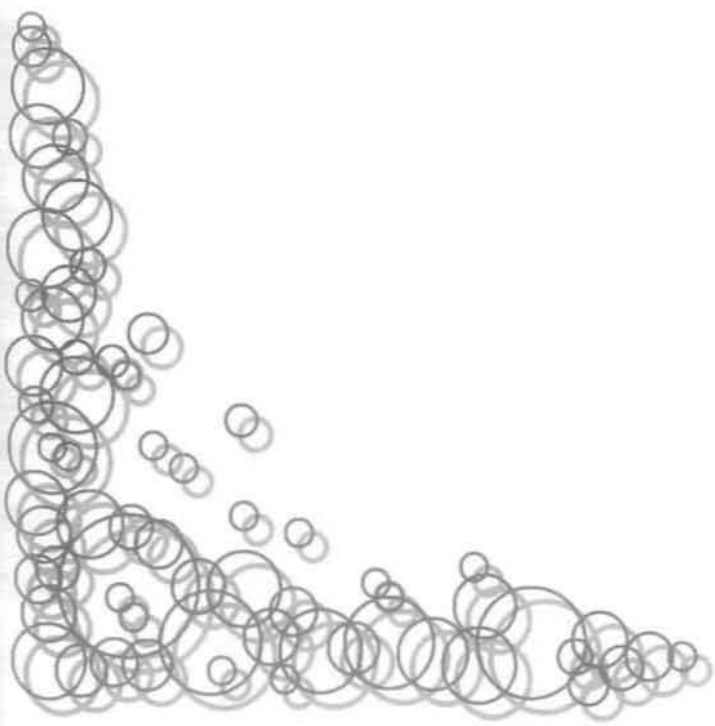
- 1) **Θα ήθελα να μου πεις σε ποια γωνιά σου αρέζει να παίζεις περισσότερο.**
Στα ζώα.
- 2) **Τι είναι αυτό που σου αρέσει περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Τα παιχνίδια.
- 3) **Θα ήθελα να μου πεις τι σ' αρέσει να παίζεις περισσότερο σε αυτή τη γωνιά;**
Να πολεμούν τους κακούς (τα ζώα). Τους γίγαντες.
- 4) **Σε ποια γωνιά δεν σου αρέσει να πηγαίνεις; Για ποιο λόγο;**
Στο κουκλόσπιτο. Γιατί σκάω (από τον χώρο).
- 5) **Θα ήθελα να μου πεις με ποια παιδιά προτιμάς να παίζεις.**
Με τα αγόρια. Είμαι κουρασμένος με τα κορίτσια. Με την Βικτώρια έπαιζα, τώρα δεν παίζω. Δεν με έπαιζαν τα κορίτσια.
- 6) **Θα ήθελα να μου πεις με ποιο παιδί μέσα από την τάξη δεν παίζεις μαζί του και γιατί.**
Την Βικτώρια. Μόνο με τον Γιώργο παίζω.

2^ο

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α΄ ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΟ

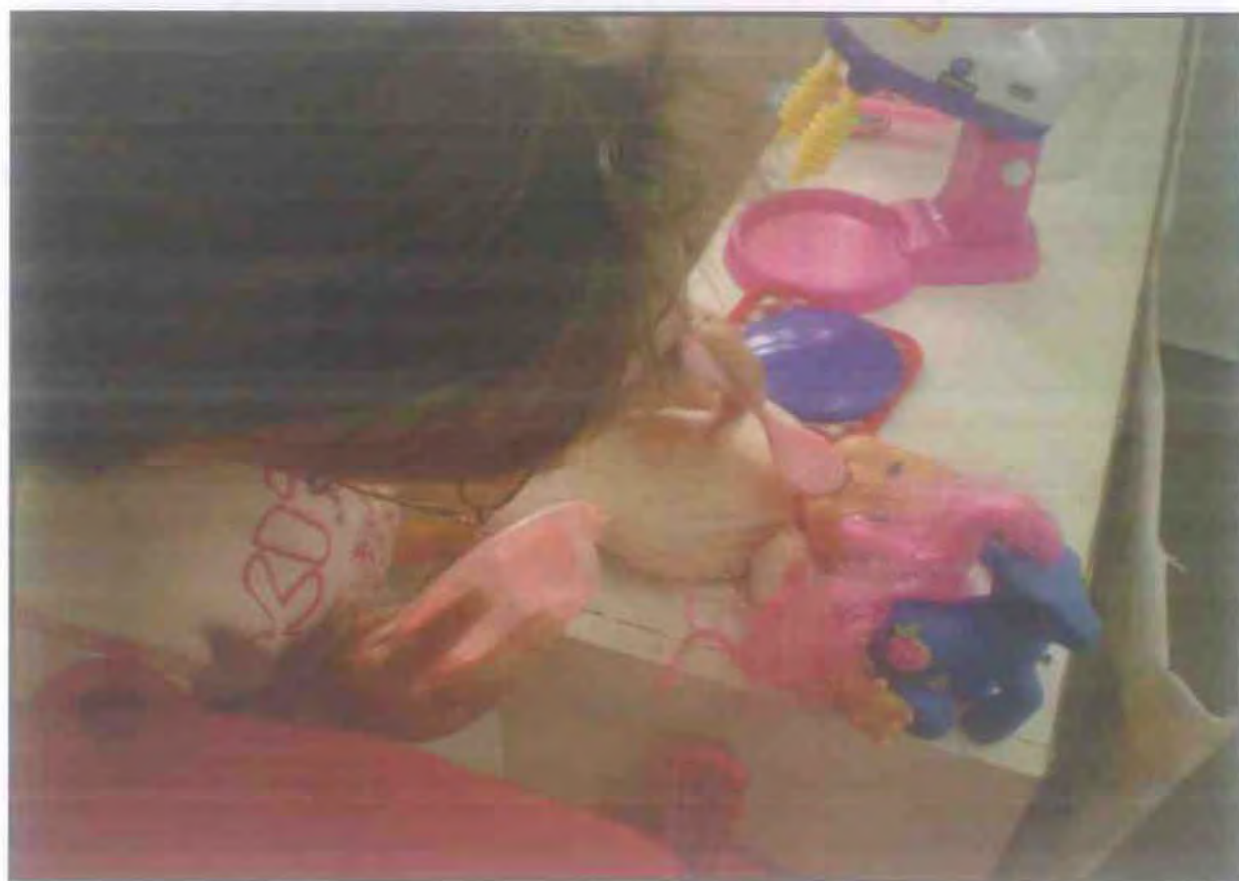
Πρώτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Τρίτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Τρίτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τα δύο αγόρια φτιάχνουν το χωριό του Αστερίξ και του Οβελίξ.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Β΄ ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΟ

Πρώτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Πρώτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Πρώτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Στην κάτω φωτογραφία, ο Φίλιππος με τον Παναγιώτη φτιάχνουν αυτοκινητόδρομο με τα τουβλάκια.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου. Τα κορίτσια είναι μέσα στο καράβι.

Τρίτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού. Η «μαγική» κατασκευή, όπως την χαρακτήρισαν.

Τα δύο αγόρια, φτιάχνουν ένα καράβι.

Τρίτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Γ΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Πρώτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Πρώτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τρίτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού. Τα παιδιά κρατάνε στα χέρια τους τα όπλα που έχουν φτιάξει με τα τουβλάκια. Στο βάθος είναι η κατασκευή του σπιτιού, με τις αποθήκες στα αριστερά.

Η Άρτεμις φτιάχνει το σπίτι και η Κριστιάνα είναι δίπλα.

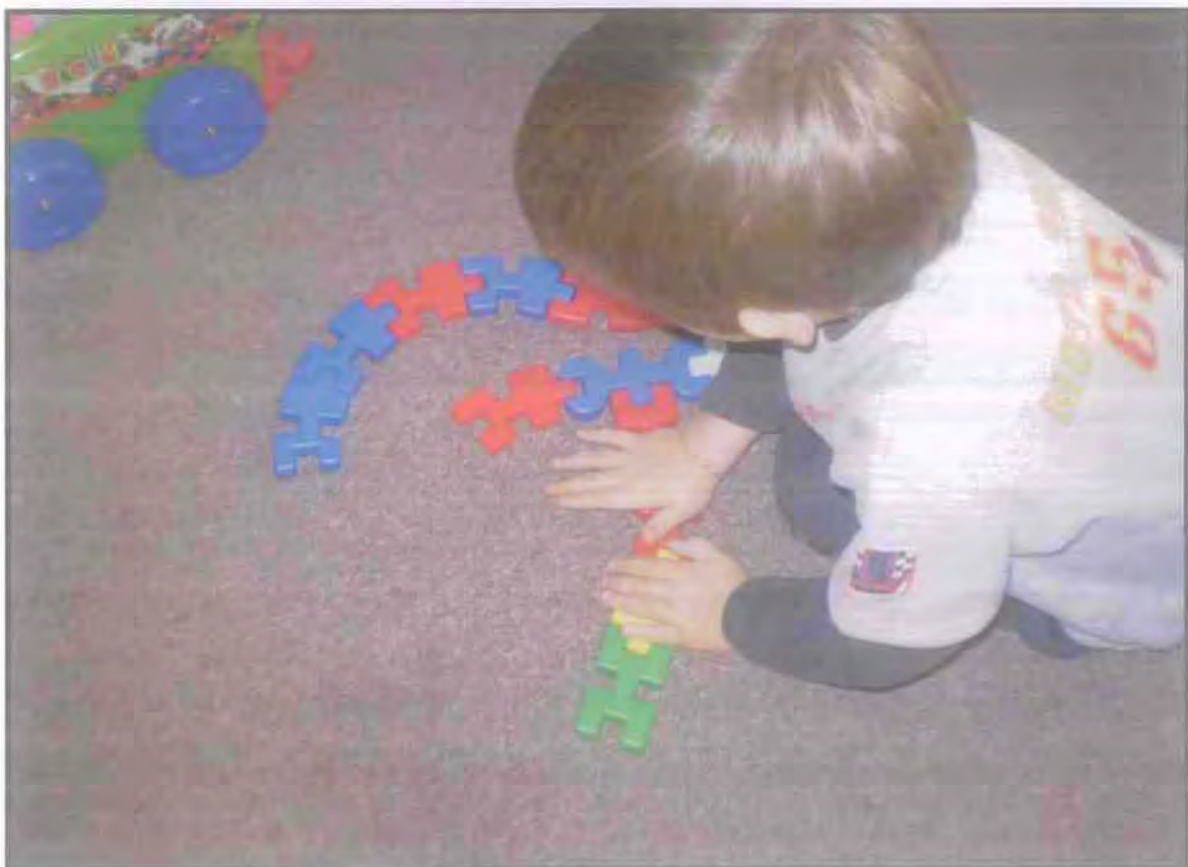

Η Δάφνη-νεράιδα.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τα αγόρια φτιάχνουν σκηνές για τους ινδιάνους.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τα αγόρια έφτιαξαν σπίτια για τα ζώα και τα έβαλαν μέσα.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά με τα αυτοκίνητα, που έγινε η πισίνα για τα κορίτσια.

Δ΄ ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΟ

Πρώτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τα παιδιά γύρισαν το καλάθι και το έκαναν κλουβί.

Ο ζωολογικός κήπος που έφτιαξαν τα παιδιά.

Δεύτερη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Τρίτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τρίτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά οικοδομικού υλικού.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Ε΄ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Πρώτη μέρα. Γωνιά μπακάλικου.

Πρώτη μέρα. Γωνιά μπακάλικου.

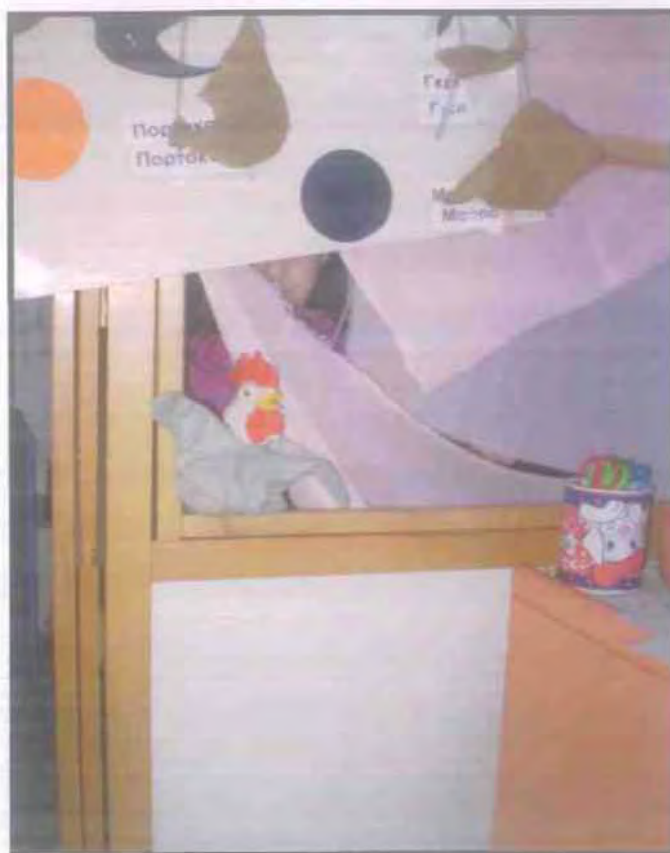

Δεύτερη μέρα. Γωνιά παιδαγωγικού υλικού.

Ο Ερμάντ φτιάχνει παγίδα για τα λιοντάρια. Οι ξύλινοι κύλινδροι είναι οι πεταλούδες.

Η Ιουλία παίζει με τη γαντόκουκλα-κόκορα στο κουκλοθέατρο.

Τρίτη μέρα. Γωνιά μπακάλικου.

Τρίτη μέρα. Γωνιά κουκλόσπιτου.

Η Αθηνά χρησιμοποιεί το κατσαβίδι σαν μασιά.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά παιδαγωγικού υλικού.

Τέταρτη μέρα. Γωνιά παιδαγωγικού υλικού.

Πέμπτη μέρα. Γωνιά μπακάλικου.

Η Ιουλία, κυρία – Σαρακοστή.

